

samen werken voor later

Jaarverslag 2016

Jaarverslag 2016

Dit is een uitgave van
BPL Pensioen

datum
Juni 2017

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Meerjarenoverzicht	7
Missie en visie BPL Pensioen	9
Organisatie van het pensioenfonds	11
VERSLAG VAN HET BESTUUR	
1. Governance	16
2. Financiële zaken	21
3. Pensioenbeheer	27
4. Vermogensbeheer	41
5. Risicobeheer	51
6. Uitvoeringskosten	59
INTERN TOEZICHT	
7. Verslag Raad van toezicht	63
8. Verslag Verantwoordingsorgaan	71
JAARREKENING 2016	
9. Balans per 31 december 2016	80
10. Staat van baten en lasten	81
11. Kasstroomoverzicht	82
12. Toelichting op de jaarrekening	83
12.1 Algemeen	83
12.2 Grondslagen	83
12.3 Toelichting op de balans	90
12.4 Toelichting op de staat van baten en lasten	114
12.5 Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	118
12.6 Gebeurtenissen na balansdatum	118
OVERIGE GEGEVENS	
13. Actuariële verklaring	119
14. Controleverklaring van de onafhankelijk accountant	121
BIJLAGE	
15. Verklaring naleving integriteitsbeleid	127
16. Naleving Code Pensioenfondsen	128
17. Overzicht nevenfuncties	138
Colofon	

Voorwoord

Wij zijn het fonds voor en door de mensen in de groene keten met als motto: 'samen werken voor later'. Begin 2017 hebben wij onze naam veranderd in 'BPL Pensioen'. Het logo en de huisstijl zijn hierop aangepast. Groen en duurzaam staat nu meer centraal en dat is waar wij als bestuur in geloven om een goed en betaalbaar pensioen te realiseren. In dit jaarverslag leest u welke activiteiten BPL Pensioen in 2016 heeft ondernomen om zijn ambities waar te maken.

In 2016 werd de financiële positie vooral bepaald door de verder dalende markttrente. Dit heeft voor het fonds niet het herstel opgeleverd waarop was gehoopt. Met sociale partners is in het najaar gesproken over de maatregelen die hierdoor eventueel genomen moesten worden. Gelukkig bleef uiteindelijk de daling van de dekkingsgraad beperkt door de rentestijging en de stijging van de aandelenbeurzen in het najaar. Begin 2017 kon het bestuur definitief mededelen dat de pensioenen niet verlaagd hoefden te worden. Ook kon het opbouwpercentage ongewijzigd blijven. Helaas zitten we nog niet op het niveau waar we willen zijn en zijn verlagingen de komende jaren niet uit te sluiten. Dit blijft vooral afhankelijk van de ontwikkeling van de rente en onze toekomstige rendementen. Om ons beleid zo goed mogelijk op onze deelnemers af te stemmen is besloten om in 2017 opnieuw een risicobereidheidsonderzoek uit te voeren.

BPL Pensioen belegt de ingelegde pensioenpremies op een maatschappelijk verantwoorde manier. Een goed pensioen is nu eenmaal meer waard in een leefbare omgeving. Het bestuur is ervan overtuigd dat dit op lange termijn hogere rendementen oplevert. Deze zienswijze wordt door wetenschappelijk onderzoek ondersteund. In 2016 zijn er verdere stappen gezet in de uitwerking van de normen en waarden waaraan een belegging dient te voldoen, ons zogenaamde MVB-beleid. Zo heeft er binnen de aandelenportefeuille een transitie plaatsgevonden. Hierdoor wordt er meer op bedrijven geselecteerd die de CO₂-uitstoot veel beperken en voldoen aan duurzaamheidscriteria van de Verenigde Naties.

In 2016 is er veel onderzoek gedaan op het gebied van communicatie. Het is belangrijk dat deelnemers en werkgevers begrijpelijke informatie ontvangen die specifiek voor hen van belang is. Daarom is er een onderzoek uitgevoerd onder deelnemers en werkgevers naar de tevredenheid over de diverse communicatiemiddelen, de informatiebehoefte en de dienstverlening. Ook is er een pilot gestart met een nieuwe opzet van de digitale nieuwsbrieven en het pensioenmagazine Later Lekker Leven. Het bestuur hecht veel waarde aan de verkregen input. Op basis hiervan wordt het fonds in staat gesteld de communicatie voortdurend te verbeteren. Verder zijn in 2016 weer vijf deelnemersbijeenkomsten georganiseerd en heeft er begin 2017 een speciale bijeenkomst plaatsgevonden voor jongeren. Nieuw is dat de aanwezigen deze keer konden reageren op diverse stellingen via stemkastjes. Deze momenten zijn voor het fonds een uitgelezen kans om de stem van de deelnemer te horen en direct hierover met elkaar van gedachten te wisselen. De aanwezigen waardeerden de bijeenkomsten met een rapportcijfer van 8 of hoger, en daar zijn wij trots op.

Om onze lange termijn ambities waar te maken heeft het bestuur een aantal strategische doelen geformuleerd en is er een routekaart ontwikkeld, waarin de stappen die de komende jaren in dit kader moeten worden genomen zijn opgenomen. In 2017 ligt de nadruk op de communicatie en het inventariseren van de mening van onze deelnemers. Verder willen wij de dienstverlening nog meer toespitsen op onze doelgroepen. Samen willen wij immers werken voor een goed pensioen voor later.

Het bestuur wil iedereen bedanken die zich in 2016 heeft ingezet, zowel binnen de bestuurlijke gremia, het bestuursbureau als ook bij de uitvoeringsorganisaties. Een speciaal woord van dank gaat hierbij naar het Verantwoordingsorgaan en de Raad van toezicht. Ook in 2017 werken we samen aan een duurzaam pensioenfonds voor en door de mensen in de groene keten en aanverwante sectoren.

R. le Clercq
Werkgeversvoorzitter

G.P.M.J. Roest
Werknemersvoorzitter

Meerjarenoverzicht

Bedragen x € 1.000	2016	2015	2014	2013	2012
Aantallen (per eind van het jaar)					
Werkgevers (met personeel)	14.600	14.526	14.504	14.721	14.967
Deelnemers, actief en voortgezet	106.509	105.727	97.877	94.016	95.232
Gewezen deelnemers	468.242	455.617	436.077	427.746	424.366
Pensioengerechtigden	64.368	63.590	58.549	59.798	58.394
Pensioenen					
Premiebijdragen	396.214	373.516	335.954	336.964	303.676
Kostendeekkende premie	576.701	512.977	376.509	373.503	392.834
Pensioenuitvoeringskosten	20.260	18.475	16.492	15.558	20.562
Uitkeringen	262.574	240.616	240.522	208.445	196.522
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in €)	111	109	105	101	134
Vermogen en solvabiliteit					
Resultaat boekjaar	-282.592	-824.612	-256.950	436.244	454.698
Aanwezig vrij beschikbaar eigen vermogen	-488.264	-203.018	615.813	872.763	427.030
Minimaal vereist eigen vermogen (art. 131 PW)	706.607	617.351	536.170	412.544	422.270
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,4%	104,4%	104,4%	104,4%	104,4%
Vereist eigen vermogen (art. 132 PW)	3.584.596	3.172.067	2.320.574	1.937.558	1.803.879
Vereiste dekkingsgraad	122,3%	122,7%	119,0%	120,6%	118,6%
Voorzieningen pensioenverplichtingen	16.059.254	13.990.632	12.190.792	9.402.473	9.682.237
Actuele dekkingsgraad in %	97,0%	98,5%	105,1%	109,3%	104,4%
Beleidsdekkingsgraad in %	92,3%	100,3%	108,9%		
Performancetoets	1,00	0,63	0,79	0,93	1,00
Gemiddelde interest van verplichtingen	1,46%	1,82%	2,10%	2,90%	2,50%
Beleggingen					
Belegd vermogen (incl. derivaten passiva)	16.448.661	14.608.171	13.143.866	10.463.426	10.273.575
Beleggingsresultaten	1.427.491	219.508	2.045.610	39.152	1.061.656
Gemiddeld rendement op beleggingen (incl. rentehedge)	10,61%	2,05%	20,00%	0,60%	11,90%
Kosten vermogensbeheer in % van het gemiddeld belegd vermogen	0,29%	0,26%	0,30%	0,28%	0,23%
Transactiekosten	0,11%	0,13%	0,08%	0,09%	0,12%

Missie en visie BPL Pensioen

BPL Pensioen verzorgt sinds 1948 de pensioenregeling voor de agrarische en groene sector. Het fonds is een bedrijfstakpensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie. BPL Pensioen is als stichting ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41149285 en statutair gevestigd in Woerden. BPL Pensioen is een pensioenfonds van en door groen, op een groene wijze uitgevoerd (missie) met als motto: samen werken voor later. Hieronder staat de visie opgenomen.

Voor de gehele groene keten

BPL Pensioen is er voor de gehele groene keten en aanverwante sectoren. Vaste werknemers en flexwerkers, fulltime en parttime krachten, ongeacht hun opleiding, allemaal kweken ze bij BPL een goed pensioen.

Een groen pensioenfonds

Vanuit ons groene DNA geloven we al bijna 70 jaar dat de duurzame weg de enige weg is voor mens, milieu en maatschappij. Dit past bij ons missie. Daar past duurzaam, integer en betrouwbaar beleggen bij.

Groei met behoud identiteit

Onze grote collectiviteit biedt een stevige basis voor de toekomst. Om goed pensioen te kunnen realiseren blijven we streven naar zo laag mogelijke kosten en een duurzaam beleggingsbeleid met een optimaal rendement. Daarom staan we open voor schaalvergroting; andere fondsen zijn welkom om zich bij ons aan te sluiten. Dat zal echter nooit ten koste gaan van onze unieke identiteit als pensioenfonds voor de gehele groene sector.

De deelnemer bijstaan

Werken aan een goede levensloopplanning wordt steeds ingewikkelder en gaat verder dan alleen een toereikende aanvullende pensioenuitkering. Ook een situatie van arbeidsongeschiktheid en de financiële zorg voor nabestaanden moeten goed geregeld zijn. BPL Pensioen ziet voor zichzelf een taak om de deelnemer hierin bij te staan, met een solide regeling, lage kosten, heldere communicatie en praktische instrumenten die helpen bij het financieel plannen van de eigen levensloop. Dat doen we graag in samenwerking met de werkgevers en de vakbonden, belangrijke partners die onze deelnemers door en door kennen.

Pech en geluk delen

Om ook de gepensioneerden van de toekomst te kunnen blijven voorzien van een goed pensioen, moeten we soms onze eerdere toezeggingen bijstellen. Dat kan in slechte tijden betekenen dat we in het uiterste geval onze pensioenuitkeringen moeten korten. Hoe vervelend ook, we gaan hierover eerlijk en tijdig in dialoog met de betrokken deelnemers, zodat zij weten wat ze kunnen verwachten en zich hierop kunnen voorbereiden. Zo delen we samen pech en geluk, in goede én in slechte jaren.

Ontzorgen van de werkgever

BPL Pensioen voelt zich verantwoordelijk voor het pensioen van haar deelnemers. Daarin trekt ze samen op met de werkgevers in de groene sector, die bewust kiezen voor de solide pensioenregeling die ze hun werknemers aanbieden. Namens de werkgever speelt BPL Pensioen een belangrijke en actieve rol in het begeleiden van zijn werknemers bij belangrijke financiële keuzes in hun levensloop. We willen de werkgever hierin zoveel mogelijk ontzorgen, met makkelijk toegankelijke informatie en korte communicatielijnen, digitaal waar het kan en persoonlijk waar het nodig is.

Slapers tellen mee

Ook als werknemers de groene sector verlaten, blijven ze bij BPL Pensioen van harte welkom om hun opgebouwde pensioen verder te laten groeien en risico's en kosten te blijven delen met een half miljoen andere gelijkgestemde deelnemers. We gunnen onze deelnemers het beste pensioen en bieden onze toegevoegde waarde daarin.

Klaar voor de toekomst

Het huidige pensioenstelsel staat al enige jaren ter discussie. Mocht het stelsel veranderen, dan kunnen de sociale partners en de deelnemers erop vertrouwen dat BPL Pensioen klaar is voor deze verandering. Het belang van de deelnemer staat daarbij altijd voorop, ook als dat consequenties heeft voor bestuur, werkwijze, leveranciers en processen. Zelfs als in de toekomst de verplichtstelling zou vervallen, blijven we ons inzetten voor werkgevers en deelnemers, zodat zij overtuigd blijven kiezen voor:

BPL Pensioen- het fonds voor en door de mensen in de groene keten.

Organisatie van het pensioenfonds

Bestuur

BPL Pensioen heeft een paritair bestuur. Namens de werkgevers worden drie leden voorgedragen door Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (hierna: LTO), één lid door CUMELA Nederland (hierna: CUMELA) en één lid door Vereniging van Hoveniers en Groenverzoeners (hierna: VHG). Namens de werknemers worden drie leden voorgedragen door FNV en één lid door CNV Vakmensen (hierna: CNV). Daarnaast wordt één lid voorgedragen namens de pensioengerechtigden van het fonds en zijn er twee onafhankelijke leden aan het bestuur toegevoegd. De samenstelling van het bestuur per 31 december 2016 is als volgt:

Leden werkgeverszijde

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
R. le Clercq	LTO	Voorzitter	M	61
J.H. van der Starre	LTO	Bestuurder	M	30
J. den Dekker	LTO	Aspirant	M	53
S.M. van Meer	CUMELA	Bestuurder	M	39
W. van den Nieuwenhof	VHG	Aspirant	M	56

Onafhankelijke bestuursleden

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
H.F.M. Gertsen	-	Bestuurder	M	64
M.H. Rosenberg	-	Bestuurder	M	54

Leden werknemerszijde

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
G.P.M.J. Roest	FNV	Voorzitter	M	59
M.J.A.M. Daamen	FNV	Bestuurder	V	55
H. Onstwedder	FNV	Bestuurder	M	63
G.H. Koudys	CNV	Bestuurder	M	62

Lid vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden

Naam	Organisatie	Functie	M/V	Leeftijd
J. van der Windt	-	Bestuurder	M	63

Bestuurlijke commissies

Het bestuur heeft zes bestuurlijke commissies ingesteld. De taak van deze commissies is het voorbereiden van onderwerpen waarover het bestuur een besluit moet nemen. De samenstelling van de commissies is per 31 december 2016 als volgt:

Beleggingsadviescommissie

Naam	Functie
H. Onstwedder	Voorzitter
G.P.M.J. Roest	Lid
M.H. Rosenberg	Lid
J.H. van der Starre	Lid

Compliance & Communicatie Commissie

Naam	Functie
G.H. Koudys	Voorzitter
M.J.A.M. Daamen	Lid
S.M. van Meer	Lid
W. van den Nieuwenhof	Aspirant

Risicocommissie

Naam	Functie
H.F.M. Gertsen	Voorzitter
R. le Clercq	Lid
J. van der Windt	Lid

Commissie Pensioenbeheer

Naam	Functie
S.M. van Meer	Voorzitter
M.J.A.M. Daamen	Lid
J. den Dekker	Aspirant

Commissie Draagvlak

Naam	Functie
G.H. Koudys	Voorzitter
R. le Clercq	Lid

Voorzittersoverleg

Naam	Functie
G.P.M.J. Roest	Voorzitter
R. le Clercq	Voorzitter

Commissie van beroep

De Commissie van beroep doet een uitspraak bij geschillen over besluiten van het bestuur. Het secretariaat wordt uitgevoerd door Actor, Bureau voor Sectoradvies. De samenstelling per 31 december 2016 is als volgt:

Naam	Organisatie	Functie
N. Ruiten	Bosch & Ruiten advocaten	Voorzitter
E. Lundgren	FNV	Lid
W. van den Beucken	LTO	Lid

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur en over de Raad van toezicht. De leden van het Verantwoordingsorgaan vertegenwoordigen de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden in de agrarische en groene sector. In 2016 was de heer Hasselo fungerend voorzitter namens de werkgevers. Namens de werknemers was dit de heer Bekker. De samenstelling van het Verantwoordingsorgaan per 31 december 2016 is als volgt:

Werknemersleden

Naam		M/V	Leeftijd
D. Aaldering	FNV	M	62
N. Beckers	FNV	M	30
R. Bekker	FNV	M	49
H. van der Werf	FNV	M	59
T. Adriaans	FNV	M	63
C. de Greeve	FNV	M	61
K. Aangeenbrug	CNV	M	53
J.G.M. Hoogland	CNV	M	47
J. Oosting	CNV	M	62

Leden namens pensioengerechtigden

Naam		M/V	Leeftijd
J. Kras	FNV	M	67
H. Tromp	FNV	M	66
J. Dijkstra	CNV	M	64
B. Wassink	CNV	M	61
A.Th. Burger	CSO	M	72

Werkgeversleden

Naam		M/V	Leeftijd
D. Bruins	LTO	M	41
B.B. Hasselo	LTO	M	62
W. van den Boomen	LTO	M	53
B. Leenders	LTO	M	70
J. Tuinenga	CUMELA	V	55
F. de Wit	CUMELA	V	59
T. Greeve	VHG	M	58

Raad van toezicht

De Raad van toezicht houdt toezicht op het beleid van het bestuur en is per 1 juli 2014 operationeel. De samenstelling van de Raad per 31 december 2016 is als volgt:

Naam	Functie	M/V	Leeftijd
D. Duijzer	Voorzitter	M	58
L. van der Heiden-Aantjes	Lid	V	60
A. Smolenaers	Lid	M	46

Bestuursbureau BPL Pensioen

Het bestuursbureau ondersteunt het bestuur in de uitoefening van zijn taken en verantwoordelijkheden. Enerzijds creëert het bestuursbureau de omstandigheden waaronder het bestuur zich optimaal kan toeleggen op zijn taken en anderzijds vervult zij een coördinerende, monitorende en adviserende rol. Het bestuursbureau is ondergebracht bij Actor, Bureau voor Sectoradvies in Woerden met als manager de heer R.L.H. Devue.

Uitvoeringsorganisaties

Pensioenbeheer Vermogensbeheer

TKP Pensioen B.V.

Bezoekadres: Europaweg 27

9723 AS Groningen

Postadres: Postbus 501

9700 AM Groningen

Achmea Investment Management B.V.

Bezoekadres: Handelsweg 2

3707 NH Zeist

Postadres: Postbus 866

3700 AW Zeist

Vastgoedbeheer

Syntrus Achmea Real Estate & Finance

Bezoekadres: Gatwickstraat

1043 GK Amsterdam

Postadres: Postbus 5934

1040 KH Amsterdam

Overige externe partijen

Certificerend actuaris (*): Willis Towers Watson

Accountant: Deloitte Accountants

Adviserend actuaris: Mercer Nederland

Compliance Officer: Nederlands Compliance Instituut

Looncontrole: SMA accountants / BDO accountants

() In voorgaande jaren functioneerde Mercer Nederland als adviserende actuaris én certificerende actuaris. Vanuit governance-oogpunt vond het bestuur dit niet langer verdedigbaar en is besloten om beide functies te splitsen.*

1

Governance

Verslag van het bestuur

1. Governance

1.1 Paritair bestuursmodel

Het bestuur van BPL Pensioen kent 12 bestuurszetels, waarvan er 5 toekomen aan de vertegenwoordigers van de werkgevers en 4 aan de vertegenwoordigers van werknemers. Er is 1 zetel beschikbaar voor een vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden en er zijn 2 zetels beschikbaar voor onafhankelijke bestuursleden.

1.1.1 Bestuurlijke commissies

Het bestuur wordt ondersteund door diverse commissies. Het bestuur heeft de taken en bevoegdheden van deze commissies vastgelegd in afzonderlijke reglementen.

- De Risicocommissie (RC) adviseert het bestuur over het strategisch risicobeleid en het te hanteren risicokader;
- De Beleggingsadviescommissie (BAC) adviseert het bestuur over strategische beleggingen, investeringen in onroerend goed en wijzigingen op het gebied van vermogensbeheer. Tevens monitoren zij de resultaten van het beleggingsbeleid;
- De Compliance & Communicatie Commissie (CCC) adviseert het bestuur over nieuwe regelgeving en communicatie;
- De Commissie Pensioenbeheer (CP) is belast met het toezicht houden op de uitvoering van de pensioenadministratie;
- De Commissie Draagvlak (CD) is ingesteld voor de behandeling van vrijwillige aansluitingen bij het fonds;
- In het Voorzittersoverleg (VZA) worden voorleggers en dringende maar niet beleidsbepalende kwesties aan de orde gesteld.

1.1.2 Commissie van beroep

De Commissie van beroep bestaat uit onafhankelijke leden. De commissie doet een uitspraak bij geschillen over besluiten van het bestuur. Het kan gaan om geschillen met deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden of werkgevers. De commissie heeft in het verslagjaar geen beroep behandeld. Eind december 2015 heeft de vertegenwoordiger namens werkgevers afscheid genomen van de commissie. Per 25 januari 2017 is de heer J.H.J. Schoot Uiterkamp benoemd voor de vacature die namens de werkgevers open stond. Zijn benoeming komt voort uit een gezamenlijke voordracht namens werkgevers.

1.1.3 Verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft een Verantwoordingsorgaan (VO) ingesteld dat bestaat uit 21 leden namens de werknemers, werkgevers en pensioengerechtigden. De inrichting en bevoegdheden van het VO zijn vastgelegd in de statuten van het fonds en het reglement van het VO. Het bestuur en de Raad van toezicht leggen verantwoording af aan het VO. Het VO heeft de bevoegdheid om hier een oordeel over te geven.

1.1.4 Raad van toezicht

Het bestuur heeft een intern toezicht ingesteld in de vorm van een Raad van toezicht (Rvt). De Rvt heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het intern toezicht draagt bij aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. De Rvt legt verantwoording af aan het VO over de uitvoering van de taken en bevoegdheden en in het jaarverslag. De Rvt bestaat uit ten minste drie onafhankelijke personen. De leden worden benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het VO.

1.1.5 Bestuursbureau BPL Pensioen

Het bestuursbureau ondersteunt het bestuur in zijn dagelijkse taken en werkzaamheden. Het bestuursbureau neemt namens het bestuur de uitvoerende taken op verschillende gebieden voor haar rekening zoals de monitoring van de uitbestedingsrelaties, governance en organisatie, onderhouden van de fondsdocumenten en het risicomanagement. Het bestuur is te allen tijde eindverantwoordelijk voor de taken en werkzaamheden die door het bestuursbureau worden uitgevoerd. Het bestuur stelt aan het bestuursbureau dezelfde kwaliteitseisen die ook aan uitbestedingsrelaties worden gesteld.

1.1.6 Uitvoering

Pensioenbeheer

Het bestuur heeft de uitvoering van het Pensioenbeheer uitbesteed aan TKP Pensioen B.V. De pensioenbeheerovereenkomst met TKP is ingegaan per 1 januari 2012.

Vermogensbeheer

Het fiduciair management wordt uitgevoerd door Achmea Investment Management (Achmea IM). Een belangrijk deel van de mandaten is belegd bij Achmea IM en Syntus Achmea Real Estate & Finance (SAREF). Achmea IM is belast met de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, liquiditeiten, indirect vastgoed, infrastructuur, private equity en instrumenten waarmee de risico's (zoals renterisico en inflatierisico) worden afgedekt. SAREF is belast met de beleggingen in (direct) vastgoed.

1.2 Benoeming, ontslag en schorsing

De heren Maris en Van Leeuwen zijn per 31 december 2015 gestopt als bestuurder. De heer Van Meer die al als aspirant met het bestuur meeliep en was voorgedragen door CUMELA, is afgelopen jaar als bestuurder benoemd. LTO heeft in 2016 de heer Den Dekker als aspirant voorgedragen. Op 18 april 2017 heeft DNB ingestemd met de benoeming van de heer Den Dekker. VHG heeft de aspirant die reeds meeliep met het bestuur in 2016 teruggetrokken. De heer Van den Nieuwenhof is in zijn plaats als nieuwe aspirant voorgedragen. De zetel voor de vertegenwoordiger van pensioengerechtigden die vrijviel in 2015 door het overlijden van de heer Rolwink is in 2016 door het bestuur ingevuld met de heer Van der Windt. Voor zijn benoeming zijn geen verkiezingen georganiseerd. Hiermee hebben de Rvt, het VO en DNB ingestemd. Ontslag en schorsing van bestuurders heeft in het verslagjaar niet plaatsgevonden.

1.3 Diversiteit

Bij de invulling van beschikbare zetels voor bestuurders streeft het bestuur ernaar om te voldoen aan de vereisten voor diversiteit die in de Code Pensioenfondsen worden gesteld. Het streven is om ook vrouwelijke kandidaten te benoemen en kandidaten met een leeftijd jonger dan 40 jaar. Het bestuur heeft bij de invulling echter de vereisten op de functieprofielen en de kwaliteit van de kandidaten laten prevaleren. Zo zijn er geen nieuwe vrouwelijke kandidaten gevonden. Echter aan het vereiste om ten minste één vrouwelijke bestuurder te hebben werd reeds voldaan. In 2016 waren er twee bestuurders jonger dan 40 jaar. Ook bij voordracht door de organisaties voor leden van het VO is op het functieprofiel de wenselijkheid van diversiteit meegegeven. Het VO dat uit 21 leden bestaat heeft twee vrouwelijke leden. Tevens heeft het VO één lid dat jonger is dan 40 jaar. De uit drie personen bestaande Rvt heeft één vrouwelijk lid.

1.4 Code Pensioenfondsen

Het bestuur volgt de Code Pensioenfondsen die de Wet versterking bestuur pensioenfondsen op bepaalde aspecten nader invult. De Code Pensioenfondsen is tot stand gekomen door samenwerking van de Pensioenfederatie met de Stichting van de Arbeid. Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af over de naleving van deze normen. Een separate rapportage is als bijlage aan dit jaarverslag toegevoegd.

1.5 Geschiktheid

In het geschiktheidsplan zijn de profielen van de afzonderlijke rollen van de bestuurders opgenomen. Voorbeeld van rollen zijn voorzitter of een lid van een bepaalde commissie. Hierbij horen bepaalde kennisaspecten en competenties. Het bestuur let bij de samenstelling van het bestuur erop dat bestuurders elkaar aanvullen op het gebied van kennis en competenties. De profielen voor vacante bestuurszetels worden aan de Rvt ter goedkeuring voorgelegd. Het meest recente geschiktheidsplan dateert van 1 oktober 2015. Jaarlijks evalueert het bestuur het geschiktheidsplan en stelt vast of het aangepast dient te worden. In 2016 is het geschiktheidsplan in de CCC geëvalueerd. De hieruit voortvloeiende aanbevelingen worden tezamen met de uitkomsten van de evaluatie van het bestuursmodel verwerkt in een nieuw geschiktheidsplan. Tevens wordt in 2017 het opleidingsplan geschiktheid herijkt door het bestuur. Hierin is opgenomen hoe het bestuur collectief, een bestuurder individueel en de bestuurlijke commissies het geschiktheidsniveau kunnen blijven behouden en ontwikkelen om de gestelde ambitie te realiseren.

1.6 Zelfevaluatie bestuur

Het bestuur evalueert jaarlijks zijn functioneren. Eén keer in de twee jaar betreft het bestuur een externe partij bij de evaluatie. Deze externe partij observeert een bestuursvergadering en houdt individuele gesprekken met alle bestuurders. In 2016 is het bestuur begonnen met de evaluatie van het functioneren van het gekozen paritaire bestuursmodel. Hierbij wordt het bestuur begeleid door de heer B. de Lange van de Governance University. Bij de evaluatie worden alle fondsorganen betrokken. In 2017 wordt de evaluatie afgerond en zullen mogelijke wijzigingen worden geïmplementeerd in fondsdocumenten en het beleid van BPL Pensioen.

1.7 Compliance

Compliance is een vast agendapunt op de bestuursvergaderingen. Het bestuur bespreekt hier onder andere de meldingen die de bestuursleden op grond van de gedragscode doen, zoals nevenfuncties of ontvangen uitnodigingen en geschenken. Ook buiten de reguliere bestuursvergaderingen is er aandacht voor compliance. Zo is er het afgelopen jaar veel tijd en aandacht besteed aan het in kaart brengen en analyseren van de integriteitsrisico's die samenhangen met de werkzaamheden van het fonds. De uitkomsten van dit onderzoek (SIRA) zijn besproken met de Rvt en het VO. In het verlengde van dit onderzoek, en mede naar aanleiding van de bevindingen van DNB in het kader van het themaonderzoek naar de beheersing van corruptierisico's, heeft BPL Pensioen maatregelen genomen om het zicht op de beheersing van integriteitsrisico's bij uitbestedingsrelaties te vergroten. Zo wordt de informatievoorziening verbeterd en zal er op onderdelen van het uitbestedingsproces een audit plaatsvinden.

Ook in de interne organisatie heeft BPL Pensioen het afgelopen jaar ontwikkelingen doorgemaakt op het gebied van compliance. Zo is er naast een externe compliance officer ook een interne compliance officer benoemd en is de taakverdeling verder uitgediept. De gedragscode is op onderdelen aangepast, o.a. ten aanzien van het melden van vastgoedtransacties.

Zoals aangegeven heeft BPL Pensioen de bevindingen van DNB in het kader van het themaonderzoek naar de beheersing van corruptierisico's waar nodig omgezet in maatregelen ter verbetering van de integere en beheerste bedrijfsvoering. Ook in 2017 krijgt dit onderwerp de speciale aandacht van BPL Pensioen, en zal er vanuit DNB een validatieonderzoek worden gedaan naar de stand van zaken omtrent de beheersing van deze risico's. Het bestuur heeft voor 2017 een compliance jaarplan opgesteld. Daarin wordt aandacht besteed aan training en bewustwording ten aanzien van compliance, het verbeteren/actualiseren van compliancebeleid, implementatie van nieuwe regelgeving en het doen van diverse compliance-onderzoeken zowel intern als bij de uitbestedingsrelaties. Het bestuur verwacht hiermee een goede basis voor een compliant 2017 te hebben neergelegd en kijkt met een tevreden blik terug op de behaalde resultaten in 2016.

1.8 Beloningsbeleid

Het beloningsbeleid van het bestuur is vastgelegd in het reglement Vacatievergoeding. Hierin zijn de vergoedingen van het bestuur, de Rvt en het VO vastgelegd. De bestuurders ontvangen een vaste vacatievergoeding per jaar, evenals de leden van de Rvt. Aspirant-leden ontvangen een vergoeding per vergadering, evenals de leden van het VO en de leden van de Commissie van beroep. Bij de organen van het pensioenfonds is geen sprake van dienstverbanden en prestatiegerelateerde beloningen. Bij ontslag van bestuurders, leden van de Rvt of het VO wordt er geen ontslagvergoeding uitgekeerd. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de vaste vergoedingen op jaarbasis per functie in 2016.

Vaste jaarvergoeding per functie

Functie	Vergoeding
Voorzitter bestuur	€ 75.110
Bestuurder	€ 46.690
Voorzitter Raad van toezicht	€ 23.345
Lid Raad van toezicht	€ 15.225

Jaarvergoeding bestuurlijke commissies

Functie	Vergoeding
Beleggingsadviescommissie	€ 10.150
Risicocommissie	€ 10.150
Compliance & Communicatie Commissie	€ 5.075
Commissie Draagvlak	€ 5.075
Commissie Pensioenbeheer	€ 5.075
Voorzittersoverleg	€ 5.075

1.9 Aanbevelingen jaarwerk 2015

De Raad van toezicht en het Verantwoordingsorgaan hebben naar aanleiding van het jaarwerk 2015 aanbevelingen gedaan richting het bestuur. In onderstaande tabel is aangegeven hoe hier het afgelopen jaar invulling aan is gegeven.

Raad van toezicht		
Onderwerp	Aanbeveling	Reactie bestuur
Toekomstvisie	Het verder concretiseren van de visie en strategie in een beleidsdocument.	Het bestuur heeft de visie en strategie in 2016 herijkt onder begeleiding van De Ruijter Strategie.
Governance	Blijvend aandacht besteden aan de ontwikkeling van competenties.	Dit maakt onderdeel uit van de jaarlijkse functioneringsgesprekken en het opleidingsplan geschiktheid.
Financiële opzet	Monitoren ontwikkelingen financiële markten zodat hier adequaat op kan worden geanticipeerd (o.a. toetsing van het risicoprofiel).	De toetsing vindt maandelijks via de risicoreportages en het risicodashboard plaats. Op dagbasis worden de risico's van relevante economische gebeurtenissen gemonitord.
Beleggingsbeleid	Vaststellen beleid maatschappelijk verantwoord beleggen.	Het MVB-beleid is met een specifieke werkgroep verder uitgewerkt en gepubliceerd op de website van het fonds.
Risicohouding	Doorlopend informeren van Raad van toezicht over relevante ontwikkelingen en processen.	Relevante informatie wordt geagendeerd in het maandelijks overleg van de Raad van toezicht. Tevens is er periodiek een overleg met de voorzitters van het fonds.
Risicomanagement	Concretere invulling geven aan de taken en bevoegdheden van de Risicocommissie.	Dit maakt onderdeel uit van de evaluatie van het bestuursmodel waar gekeken wordt naar de taken en bevoegdheden van de bestuurlijke commissies. De evaluatie wordt in 2017 afgerond.
Verslag Verantwoordingsorgaan		
Onderwerp	Aanbeveling	Reactie bestuur
Communicatiebeleid	Uitvoeren van een jaarlijks evaluatiemoment voor de realisatie van het communicatieplan.	Dit is opgenomen op de jaarplanning.

Ook de waarmerkend actuaris, adviserend actuaris en accountant hebben naar aanleiding van het jaarwerk 2015 aanbevelingen gedaan. Deze zijn door het bestuur behandeld en waar nodig verwerkt.

1.10 Strategische onderwerpen 2016

Het bestuur heeft in 2016 vier studiedagen georganiseerd en er vindt maandelijks een strategisch overleg plaats. Op deze dagen komen diverse inhoudelijke thema's aan de orde. De belangrijkste thema's waren de uitwerking van de missie, visie en strategie van het fonds, de toekomst van het pensioenstelsel, de evaluatie van het bestuursmodel en de implementatie van de nieuwe DC-excedentregeling. Op het gebied van vermogensbeheer is veel gesproken over de toekomstvisie op vastgoed, het stembeleid voor aandelen, het maatschappelijk verantwoord beleggen en de herstructurering van de aandelenportefeuille. Een groot deel van deze thema's komt in 2017 verder aan bod.

2

Financiële zaken

Financiële zaken

2.1 De ontwikkeling van de dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is in het verslagjaar met 1,6% gedaald van 98,5% naar 97,0%. Deze dekkingsgraad wordt sterk beïnvloed door de ontwikkeling van de marktrente. Een lagere rente leidt tot een hogere voorziening voor de pensioenverplichtingen en daarmee tot een lagere dekkingsgraad. Dit effect wordt bij BPL Pensioen gedeeltelijk teniet gedaan door de renteafdekking. In 2016 is 40% van het renterisico afgedekt.

De marktrente is in 2016 verder gezakt. Zo liet de 20-jaarsrente een daling zien van 1,61% per einde 2015 tot 1,22% per einde 2016. In juli was het niveau van deze rente zelfs 0,72% waarna in het najaar een stijging werd ingezet. Dit leidde uiteindelijk tot een dekkingsgraad van 97,0% per eind 2016, waar in juli de dekkingsgraad nog een niveau had 90,2%. De beleidsdekkingsgraad (het gemiddelde van de dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden) kende een niveau van 92,3% per eind 2016. In deze dekkingsgraad werken immers de lage dekkingsgraden van rond de zomer nog door.

Een andere factor die de dekkingsgraad negatief beïnvloedt, is de premie. De premie van 21,7% van de pensioengrondslag is te laag om de werkelijke kosten van de pensioenopbouw op basis van de marktrente te financieren. Hierdoor wordt een deel van de pensioenopbouw niet gefinancierd door de premie maar uit de al aanwezige beleggingen, waardoor de dekkingsgraad afneemt. De premiedekking, de mate waarmee met de feitelijke premie de kosten van de pensioenopbouw tegen marktwaarde kan worden gefinancierd, was eind 2016 70%. Dit leidde in 2016 tot een afname van de dekkingsgraad met 0,6%. Dat de daling van de dekkingsgraad uiteindelijk beperkt bleef tot 1,5% vloeide voort uit de rendementen die op de rendementsportefeuille (voornamelijk aandelen en onroerend goed) zijn gemaakt. Op deze portefeuille werd een rendement gemaakt van 10,6% (inclusief hedge-resultaten). Samenvattend kan het volgende overzicht worden opgesteld:

Dekkingsgraad ultimo 2015	98,5%
Premie	-0,6%
Beleggingsopbrengsten	10,1%
Rente/effect voorziening en renteafdekking	-10,0%
Overige effecten	-1,0%
Dekkingsgraad ultimo 2016	97,0%

2.2 Premiebeleid

Sociale partners hebben afgesproken dat tot ten minste het jaar 2021 de premie 21,7% van de pensioengrondslag bedraagt. Jaarlijks wordt vastgesteld of deze premie in combinatie met het opbouwpercentage voldoende is om de pensioenregeling te financieren. Daarbij geldt voor sociale partners als uitgangspunt dat binnen de wettelijke mogelijkheden het opbouwpercentage zo hoog mogelijk wordt vastgesteld. De achtergrond hiervan is dat lage opbouwpercentages, in tegenstelling tot lage indexaties, in de toekomst niet meer kunnen worden hersteld. In het najaar van 2015 is afgesproken om de premie te toetsen aan de gedempte kostendekkende premie. Bij de vaststelling van deze premie is afgesproken om de premie te dempen aan de hand van het verwacht rendement. In het kader van de langjarige afspraak over de hoogte van de premie is tevens afgesproken dat het opbouwpercentage zal worden verlaagd als de premie niet voldoet aan de gedempte kostendekkende premie. De premie is immers voor lange tijd door sociale partners vastgesteld.

Samenvattend kan gesteld worden dat de feitelijke premie van 21,7% voldoet aan de wettelijke toetsing, maar dat de premie onvoldoende is om de kosten op de marktrente te financieren. Dit heeft als gevolg dat de premie in 2016 een negatieve invloed heeft op de dekkingsgraad, zoals in de vorige paragraaf verwoord. Sociale partners en bestuur accepteren dit zolang dit negatieve effect niet leidt tot het verlagen van de bestaande aanspraken. Sociale partners hebben dan ook met elkaar afgesproken dat ook naar het opbouwpercentage zal worden gekeken als de bestaande aanspraken in het kader van het herstelplan moeten worden verlaagd. In de zomer van 2016 ontstond, door de lage dekkingsgraad, een reële mogelijkheid op het verlagen van de bestaande aanspraken. Sociale partners hebben toen een aantal keren vergaderd over de ontstane situatie. In het kader van evenwichtige belangenafweging is het principebesluit genomen om in dat geval het opbouwpercentage met maximaal 0,1%-punt te verlagen.

Een onderdeel van dit besluit was dat er alleen een verlaging van het opbouwpercentage zal worden doorgevoerd, als ook de opgebouwde rechten moeten worden verlaagd. Toen de definitieve beslissing hierover zou worden genomen, was de dekkingsgraad echter zodanig gestegen dat een verlaging van de opgebouwde rechten niet meer noodzakelijk was. Om die reden hebben sociale partners dan ook besloten om het opbouwpercentage in 2017 ongewijzigd te laten. De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling is als volgt:

<i>Kostendekkende premie</i>	<u>2016</u>	<u>2015</u>
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	457.675	419.577
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	103.892	79.719
Opslag voor uitvoeringskosten	15.134	13.681
Totaal kostendekkende premie	576.701	512.977
<i>Gedempte premie</i>	<u>2016</u>	<u>2015</u>
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	281.213	290.614
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	44.850	61.906
Opslag voor uitvoeringskosten	15.134	17.196
Totaal gedempte premie	341.197	369.716
<i>Feitelijke premie</i>	<u>2016</u>	<u>2015</u>
Bijdrage werknemers	90.759	79.274
Bijdrage werkgevers	296.791	293.881
	387.550	373.155

2.3 Indexatiebeleid

Het indexatiebeleid is niet gewijzigd ten opzichte van 2015. De indexatiemaatstaf is de prijsinflatie, welke wordt gecorrigeerd voor effecten van belastingen en accijns. Het beleid is volledig gebaseerd op de wijze waarop het FTK indexatie toestaat. Dat betekent dat er gedeeltelijk wordt geïndexeerd als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Volledige indexatie wordt toegekend als de dekkingsgraad voldoende hoog is om de indexatie langdurig volledig te kunnen toekennen. Bij de huidige rente is dit mogelijk bij een dekkingsgraad van 126%. Tussen een dekkingsgraad van 110% en 126% wordt een pro rata indexatie toegekend. Het fonds heeft in 2016 niet kunnen indexeren en ook de komende jaren wordt er naar verwachting niet geïndexeerd.

	2016	2015	2014	2013	2012
Indexaties	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Prijsinflatie	0,0%	0,4%	0,6%	1,1%	2,1%

2.4 Samenvatting financiële positie

Onderstaand een samenvatting van de financiële positie van het fonds en de ontwikkelingen gedurende het jaar:

<i>(x € 1.000)</i>	Pensioenvermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad
Stand per 1 januari	13.784.960	13.990.632	98,5%
Beleggingsresultaten	1.427.491	-8.422	
Premiebijdragen	432.417	498.827	
Uitkeringen	-262.574	-266.585	
Wijziging marktrente		1.579.546	
Wijziging actuariële uitgangspunten		53.651	
Overige	188.696	211.605	
Stand per 31 december	15.570.990	16.059.254	97,0%

De dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van jaarrekening) heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Dekkingsgraden ultimo	97,0%	98,5%	105,1%	109,3%	104,4%	100,6%
Rente ultimo jaar van de rentetermijnstructuur behorende bij de duration van het fonds	1,6%	1,8%	2,1%	2,9%	2,5%	2,8%

2.5 Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

<i>(x € 1.000)</i>	2016	2015
Premieresultaat		
Premiebijdragen	432.417	404.639
Pensioenopbouw	-498.827	-420.980
Mutatie technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten	5.235	4.883
Pensioenuitvoeringskosten	-20.260	-18.475
	-81.435	-29.933
Inclusief rendementsresultaat		
Beleggingsresultaten inclusief rentederivaten	1.427.491	219.508
Rentetoevoeging technische voorziening	8.422	-20.987
Wijziging marktrente	-1.579.546	-989.119
	-143.633	-790.598
Overige resultaten		
Resultaat op waardeoverdrachten	-2.392	11.868
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	891	4.020
Resultaat op uitkeringen	-1.224	3.533
Indexering en overige toeslagen		86
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	-53.651	-29.282
Overige baten	45	17.559
Overige lasten	-1.193	-11.865
	-57.524	-4.081
Totaal saldo van baten en lasten basisregeling	-282.592	-824.612

2.6 Samenvatting rapport certificerend actuaris

Jaarlijks stelt de certificerend actuaris een rapport op dat een oordeel geeft over de financiële positie van het pensioenfonds. De certificerend actuaris beoordeelt met name of is voldaan aan de vereisten in de Pensioenwet. Als onderdeel hiervan toetst hij of de technische voorzieningen en het (minimaal) vereist vermogen toereikend zijn vastgesteld, of de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten en of het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel. Naar het oordeel van de certificerend actuaris is dit per 31 december 2016 het geval.

De certificerend actuaris verklaart dat over het boekjaar 2016 is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikelen 131, 132 en 133 omdat er sprake is van een negatief eigen vermogen. De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het pensioenfonds is bij de vaststelling van de kostendekkende premie voor boekjaar 2016 uitgegaan van de in 2014 geldende wet- en regelgeving. De actuaris kwalificeert de vermogenspositie als slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

3

Pensioenbeheer

Pensioenbeheer

3.1 Ontwikkelingen pensioenregeling

3.1.1 Wijzigingen statuten en reglementen

De statuten zijn in 2016 niet gewijzigd.

Het pensioenreglement is in 2016 gewijzigd op de volgende onderdelen:

- verhoging van het tijdelijk partnerpensioen is gelijkgesteld met de indexatie van ingegane en opgebouwde pensioenen;
- biologische en eigen pleegkinderen komen altijd in aanmerking voor een wezenpensioen als ze jonger dan 24 jaar zijn bij het overlijden van de deelnemer. Kinderen van een nieuwe partner komen alleen onder voorwaarden in aanmerking;
- vanaf 60 jaar mag een deelnemer het pensioen laten ingaan. Gaat een deelnemer in de periode vanaf 60 jaar met meer dan 5 jaar voor zijn AOW-datum eerder met pensioen, dan moet hij een verklaring tekenen dat hij stopt met werken voor het deel dat zijn pensioen ingaat. Deze verklaring is niet nodig als de deelnemer minder dan 5 jaar voor zijn AOW-datum stopt;
- de excedentregeling is uit het basisreglement gehaald. Voor de excedent-middeloonregeling is een apart reglement opgesteld. Voor de excedent-premieregeling, die nieuw is vanaf 1 juli 2016, geldt ook een separaat reglement.

3.1.2 Klachten en geschillen

Het pensioenfonds heeft haar klachten- en geschillenregeling in het pensioenreglement omschreven. De procedure is gepubliceerd op de website van BPL Pensioen. Ook in correspondentie van het pensioenfonds wordt in geval van een besluit van het fonds gewezen op de mogelijkheden die er zijn indien de betrokkene het niet eens is met zo'n besluit. In 2016 heeft de Commissie van beroep geen geschillen ontvangen.

Het pensioenfonds probeert werkgevers op te sporen en aan te sluiten die vallen onder de werkingssfeer van de verplichtstelling en die nog niet in de administratie van het pensioenfonds zijn opgenomen. In 2015 zijn in dat kader vier procedures gestart tegen werkgevers. Deze procedures liepen in 2016 ook nog door. Een van de procedures is in 2016 in het voordeel van het fonds afgerond. In de overige procedures dient nog een rechtelijke uitspraak te worden gedaan.

In 2016 hebben 17 deelnemers (2015: 19) en 12 werkgevers (2015: 12) een klacht aangebracht bij de pensioenadministrateur. De klachten zijn binnen de daarvoor door het pensioenfonds gestelde termijn afgehandeld. De klachten hebben niet geleid tot veranderingen in de regelingen en processen.

3.1.3 Vrijwillige aansluitingen

Ook in 2016 zijn er weer diverse bedrijven en fondsen aangesloten bij BPL Pensioen. Bij een aansluiting dient de betreffende partij een duidelijke link te hebben met de agrarische en groene sector. Zo heeft een groot aantal werkgevers en (ex-) werknemers van Vereniging Nederlands Pensioenfonds voor de Sigarenindustrie en aanverwante Bedrijven (VNPS) zich aangesloten bij BPL Pensioen. VNPS heeft alle reeds opgebouwde pensioenen overgedragen. Hierdoor zijn er weer veel nieuwe deelnemers bijgekomen. BPL Pensioen kent per eind 2016 in totaal 321 vrijwillige aansluitingen. Door deze groei kunnen de kosten en risico's over meer mensen verdeeld worden.

3.2 Statistische gegevens

In de volgende paragrafen is een weergave van de ontwikkeling van het aantal deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers van het fonds opgenomen.

3.2.1 Overzicht (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden

De volgende overzichten geven een weergave van de ontwikkeling van het aantal deelnemers en pensioengerechtigden van het fonds.

Mutatieoverzicht actieve deelnemers

	Deelnemers (excl. AO)	Gewezen deelnemers	Arbeids- ongeschikte deelnemers	Gepensioneerden	Totaal
Stand per 1 januari	100.397	455.617	5.330	63.590	624.934
Toetreding / hertoetreding	18.547	-5.150	0	0	13.397
Pensionering	-737	-4.551	-238	5.526	-
Arbeidsongeschiktheid	-334	-72	406	0	-
Revalidering	34	1.128	-1.162	0	-
Overlijden/afkoop/ waardeoverdracht	-754	-13.572	-58	-4.748	-19.132
Premievrij gemaakt door uitdienst	-14.919	14.919	0	0	-
Overige oorzaken*	0	19.923	-3	0	19.920
Stand per 31 december 2016	102.234	468.242	4.275	64.368	639.119

*onder 'overige oorzaken' is de toename door inkomende collectieve waardeoverdrachten verantwoord. Daarnaast wordt hier na echtscheiding de toename van het aantal ex-partners verantwoord.

Verhouding man/vrouw

	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Mannen	78.167	77.973	68.683	66.300	67.675	67.124	67.474
Vrouwen	28.342	27.754	23.945	22.576	22.553	22.577	22.941
Totaal	106.509	105.727	92.628	88.876	90.228	89.701	90.415

Actieve deelnemers op basis van leeftijd

	2016			2015		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
20-25	10.224	3.022	13.246	10.367	2.890	13.257
25-30	10.213	3.036	13.249	10.200	2.823	13.023
30-35	8.794	2.760	11.554	8.653	2.749	11.402
35-40	7.884	2.911	10.795	7.805	2.809	10.614
40-45	7.795	3.283	11.078	8.185	3.432	11.617
45-50	9.622	4.234	13.856	9.755	4.170	13.925
50-55	9.382	3.839	13.221	9.306	3.833	13.139
55-60	7.783	2.983	10.766	7.552	2.873	10.425
60-65	5.539	1.983	7.522	5.317	1.975	7.292
65-70	931	291	1.222	833	200	1.033
Totaal	78.167	28.342	106.509	77.973	27.754	105.727

Aantal scheidingen

Jaar	Aantal
2012	2.243
2013	2.627
2014	2.908
2015	2.811
2016	2.807

Aantal deelnemers met vrijwillige voortzetting

Jaar	Aantal
2012	39
2013	32
2014	59
2015	75
2016	69

Aantal deelnemers met een excedentregeling

Jaar	Aantal
2012	2.297
2013	2.052
2014	2.114
2015	2.645
2016	2.689

Aantal deelnemers overgangsregeling

Jaar	Aantal
2012	21.080
2013	19.659
2014	18.441
2015	18.196
2016	15.545

Aantal gemoedsbezwaarden

Jaar	Aantal
2012	289
2013	298
2014	292
2015	310
2016 (*)	249

* In de aantallen zijn 249 gemoedsbezwaarden meegenomen per eind 2016. Een jaar geleden waren dat 310. Het aantal gemoedsbezwaarden is afgenomen na onderzoek in 2016. Niet alle bij het fonds bekende gemoedsbezwaarden bleken als zodanig bij het SVB geregistreerd te staan. Hierover is met deze deelnemers gecommuniceerd. In de situaties dat de deelnemer niet gemoedsbezwaard was, zijn de kapitalen omgerekend naar aanspraken.

Aantallen premievrije voortzetting naar geslacht en in procenten van het aantal actieve deelnemers

	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Mannen	3.013	3.681	3.615	3.533	3.446	3.572
Vrouwen	1.262	1.649	1.634	1.607	1.558	1.341
Totaal	4.275	5.330	5.249	5.140	5.004	4.913
Mannen in %	3,9%	4,7%	5,3%	5,3%	5,1%	5,3%
Vrouwen in %	4,5%	5,9%	6,8%	7,1%	6,9%	5,8%
Totaal in %	4,0%	5,0%	5,7%	5,8%	5,5%	5,5%

Uitsplitsing aantal pensioengerechtigden

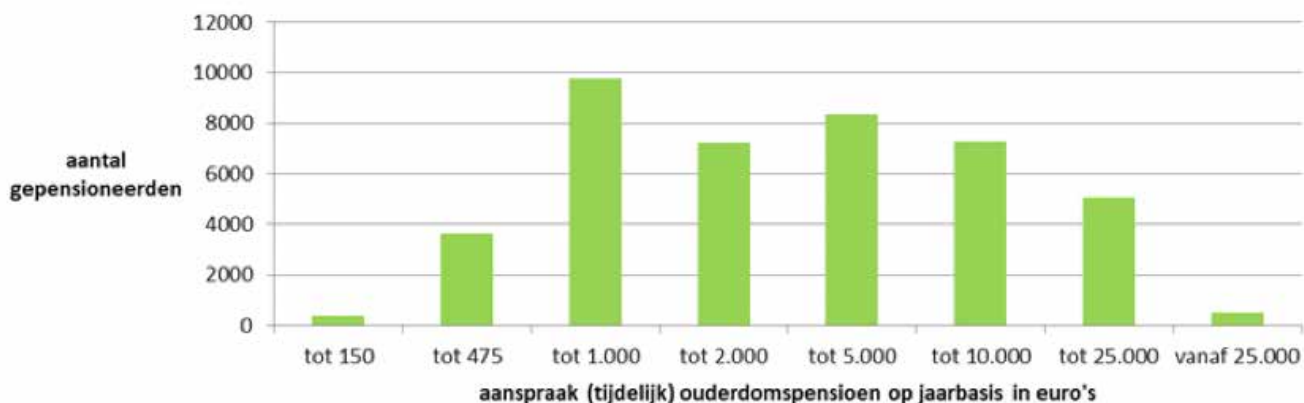
	2016	2015	2014	2013	2012
Ouderdomspensioen (vanaf 2012 incl. flexpens.)	41.932	41.617	37.114	39.735	38.677
Nabestaandenpensioen (vanaf 2012 incl. ANW)	18.684	18.236	17.617	16.086	15.526
Wezenpensioen	1.327	1.199	1.178	1.195	1.115
AOP	2.425	2.538	2.639	2.782	3.076
Totaal	64.368	63.590	58.549	59.798	58.394

Aantal gewezen deelnemers

	2016	2015	2014	2013	2012
Mannen	304.552	299.524	305.402	300.388	297.727
Vrouwen	163.690	156.093	130.675	127.357	126.639
Totaal	468.242	455.617	436.077	427.745	424.366

Hoogte ingegaan ouderdomspensioen

Het gemiddelde ingegane ouderdomspensioen bedraagt € 4.540. In onderstaande tabel is het aantal voorkomende uitkeringen per uitkeringshoogte weergegeven.

Flexibiliseringsmogelijkheden

BPL Pensioen kent een groot aantal flexibiliseringsmogelijkheden. In onderstaande tabel is weergegeven in hoeverre daar bij de pensioeningang gebruik van wordt gemaakt.

	2016		2015		2014	
Aantal ingegane ouderdomspensioenen		8.683		7.686		3.821
Waarvan afgekocht	3.228		1.854		586	
Waarvan niet opgevraagd	1.645		1.660		29	
Waarvan ingegaan zonder uitruil	1.047		682		505	
Waarvan ingaan met uitruil	2.763		3.490		2.701	
Totaal		8.683		7.686		3.821
De volgende uitruilkeuzes zijn gemaakt						
Hoog-laag	442		505		363	
Laag-hoog	1		0		0	
Vervroegen	2.204		3.238		2.578	
AOW-compensatie	73		85		63	
UitruilOP-PP	37		31		15	
UitruilPP-OP-keuze	595		619		399	
UitruilPP-OP-geenPartner	761		798		5	
Totaal		4.113		5.276		3.423

De deelnemers maken vooral gebruik van de mogelijkheid tot vervroegen (vanwege het feit dat veel deelnemers een AOW-ingangsdatum kennen die eerder ligt dan de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar), de mogelijkheid om de eerste jaren een hoger pensioen te ontvangen en na verloop van tijd een lager pensioen en de mogelijkheid het om het nabestaandenpensioen uit te ruilen voor een hoger ouderdomspensioen. Overigens is het totaal van de uitruilkeuzes groter dan het aantal deelnemers dat kiest voor uitruilen omdat een aantal deelnemers kiezen voor meerdere flexibiliseringsmogelijkheden.

3.2.2 Overzicht werkgevers

De volgende tabellen geven een weergave van de ontwikkeling van het aantal werkgevers van het fonds.

Werkgevers naar aantal werknemers

Aantal werknemers	Aantal	Percentage
1- 4 werknemers	8.661	64,9%
5- 9 werknemers	2.316	17,4%
10- 24 werknemers	1.635	12,2%
25- 49 werknemers	473	3,5%
50- 99 werknemers	180	1,3%
100- 249 werknemers	61	0,5%
250- 499 werknemers	17	0,1%
Meer dan 500 werknemers	8	0,1%
Totaal	13.351	100%

Aantal werkgevers en werknemers per subsector (inclusief werknemers 21- en 67+)

	2016		2015	
	aantal werkgevers	aantal werknemers	aantal werkgevers	aantal werknemers
Glastuinbouw	2.445	22.122	2.489	21.461
Landbouwwerktuigen Exploiterende Ondernemingen	2.072	19.874	2.069	19.349
Hoveniersbedrijven	2.689	14.902	2.600	14.190
Open teelten Tuinbouw	1.538	6.202	1.547	5.921
Open teelten Boomkwekerij	1.002	5.077	1.015	5.019
Dierhouderij	2.550	6.894	2.518	7.319
Open teelten Bloembollen	507	2.518	514	2.375
Tuinzaadbedrijven	77	4.752	80	4.479
Open teelten Landbouw	1.007	2.476	1.022	2.799
Bos en Natuur	195	2.629	197	2.684
Bedrijfsverzorgingsdiensten	47	2.869	41	2.027
Paddenstoelen	135	2.259	129	2.432
Bloembollengroothandel	98	1.456	97	1.469
Groente- en Fruitverwerkende Industrie	54	3.624	54	3.511
Golfaccomodaties	24	261		
Geen cao van toepassing	62	2.438	56	3.527
Overig	98	5.819	98	5.113
Totaal	14.600	106.172	14.526	103.675

Verdeling loonsom per subsector:

Glastuinbouw	543.759.589
Landbouwwerktuigen Exploit. Ondernem.	626.584.121
Hoveniersbedrijven	407.532.903
Open teelten Tuinbouw	133.626.869
Open teelten Boomkwekerij	117.599.712
Dierhouderij	159.837.113
Open teelten Bloembollen	53.882.675
Tuinzaadbedrijven	215.803.236
Open teelten Landbouw	56.255.969
Bos en Natuur	97.630.935
Bedrijfsverzorgingsdiensten	85.020.087
Paddenstoelen	42.069.342
Bloembollengroothandel	54.171.570
Groente- en fruitverwerkende industrie	129.775.807
Varkensverbetering	24.906.323
Overig	248.415.046
Totaal	2.996.871.295

3.3 Communicatie

3.3.1 Communicatiebeleidsplan 2015 tot en met 2017

In het najaar van 2014 is het communicatiebeleidsplan voor de jaren 2015 tot en met 2017 opgesteld en door het bestuur vastgesteld. Dit beleidsplan is de strategische leidraad voor de pensioencommunicatie van BPL Pensioen.

Belangrijke strategische uitgangspunten zijn:

- communicatie zoveel mogelijk digitaal;
- doelgroepen zichtbaarder maken in de communicatie;
- meer inzicht geven in de pensioensituatie;
- communicatie zoveel mogelijk segmenteren, en;
- de gewenste identiteit en 'merkbeloofte' van BPL Pensioen verder versterken.

3.3.2 Communicatiejaarplan 2016

Als afgeleide van het communicatiebeleidsplan is in 2016 het communicatiejaarplan opgesteld en door het bestuur vastgesteld. Het jaarplan beschrijft de concrete uitwerking van de uitgangspunten uit het beleidsplan. Het gaat hierbij om de in te zetten communicatiemiddelen en de bijbehorende begroting.

3.3.3 Website

Het monitoren, bijsturen en verbeteren van onze website was ook in 2016 een voortdurend aandachtspunt. In dat kader werd in 2016 een onderzoek uitgevoerd onder een klein aantal deelnemers en werkgevers naar het gebruiksgemak en de gebruiksvriendelijkheid van de website. Deze groep voerde, terwijl een onderzoeker meekeek, een aantal opdrachten uit op de website van ons fonds. Bovendien vulden de respondenten een korte vragenlijst in over hun gebruikservaring op de website. De belangrijkste bevindingen zijn medio januari 2017 doorgevoerd in de vernieuwde website.

Op de website werden in 2016 vijf blogs van verschillende bestuurders van ons fonds gepubliceerd. Deze hadden als onderwerp 'Duurzaamheid is troef in onze beleggingen', 'MVB: goed voor rendement en maatschappij', 'BPL financieel in zwaar weer', 'Lage rente: de achilleshiel van pensioenfondsen' en 'Voorspelbare verrassingen vermijden'.

3.3.4 Pensioen 1-2-3

Pensioen 1-2-3 bevat informatie over de pensioenregeling in drie lagen:

- op hoofdlijnen (laag 1);
- met toelichting op de hoofdlijnen (laag 2), en;
- uitgebreid (laag 3).

In 2016 is het Pensioen 1-2-3 voor BPL Pensioen verder ontwikkeld en verbeterd. Het uitgangspunt was daarbij het voldoen aan de verplichtingen en voorschriften, maar wel zoveel mogelijk in de stijl van het fonds. Het streven was om de standaardopzet van de Pensioenfederatie beter te laten aansluiten bij het fonds en bij nieuwe, jonge deelnemers. Om dit te bereiken, zijn de teksten en de vormgeving van Pensioen 1-2-3 verder verbeterd. In juli 2016 zijn laag 1 en 2 van Pensioen 1-2-3 ook in het Engels beschikbaar gekomen op de website van het fonds.

In 2016 voerde Netspar (Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement) een onderzoek uit naar de vindbaarheid en de manier van implementeren van Pensioen 1-2-3 op de website van pensioenfondsen. Ons pensioenfonds werd in het Netspar-onderzoek als positief voorbeeld genoemd als het gaat om vindbaarheid en inrichting van Pensioen 1-2-3. Netspar concludeerde 'Bij dit fonds is Pensioen 1-2-3 optimaal vindbaar, omdat het de kern van de website is geworden'.

3.3.5 Pensioenreglement 'op maat' voor bepaalde groepen

Het streven van BPL Pensioen is om de pensioeninformatie zoveel mogelijk toe te snijden op de situatie van de ontvanger. In dat kader werden in 2016 vier 'op maat gesneden' versies van het pensioenreglement ontwikkeld op de website. Deze vier versies zijn bestemd voor aspirant deelnemers, actieve deelnemers, arbeidsongeschikte deelnemers met een WIA-uitkering en gepensioneerden. Zij krijgen alleen de delen van het pensioenreglement te zien die voor hen van belang zijn.

3.3.6 Het Uniform Pensioenoverzicht (UPO)

In het kader van de verdere digitalisering van de communicatie is in 2016 een pilot uitgevoerd met het versturen van het UPO. De

pilot hield in dat een bepaalde groep actieve deelnemers (in totaal 3.978 deelnemers) het UPO alleen digitaal ontvingen en niet meer per post. Het ging hierbij om de groep actieve deelnemers die in Mijn Profiel op de website de communicatievoorkeur 'digitaal' had aangegeven.

De grootste groep deelnemers ontving het UPO per post. Hiervoor was een speciale A4-envelop ontwikkeld. Deze had een opvallende kleur en was voorzien van een kort 'stripverhaal'. Doel was de ontvanger ertoe aan te zetten de envelop open te maken en het UPO te gaan bekijken. Bovendien werd het UPO voor alle deelnemers in de digitale postbus 'Mijn Post' geplaatst. In 2017 zullen alle deelnemers het UPO digitaal ontvangen, tenzij ze hebben aangegeven dit niet te willen.

3.3.7 Brief 'digitaal tenzij'

BPL Pensioen zet in op digitale communicatie, waarbij communicatie per post de uitzondering wordt. Alleen de deelnemers, slapers en pensioengerechtigden die expliciet aangeven niet digitaal geïnformeerd te willen worden, krijgen dan nog post van BPL Pensioen in de brievenbus. In september 2016 heeft het fonds een brief gestuurd aan de doelgroepen om hen hierover te informeren. In de brief werd ook vermeld hoe de ontvanger bezwaar kon maken tegen digitale informatievoorziening.

3.3.8 Pensioenvergelijker

De Pensioenvergelijker maakt inzichtelijk wat de verschillen zijn tussen de pensioenregeling van BPL Pensioen en een andere pensioenregeling. Op basis daarvan kan een werknemer onder meer bepalen of waardeoverdracht wel of niet verstandig is. De Pensioenvergelijker is ontwikkeld door de Pensioenfederatie. De Pensioenvergelijker is in 2016 opgenomen op de website van het fonds.

3.3.9 Digitale nieuwsbrieven voor werkgevers en voor deelnemers en gepensioneerden

In 2016 heeft BPL Pensioen digitale nieuwsbrieven in twee versies uitgebracht: een voor werkgevers en een voor actieve deelnemers en gepensioneerden. Deze doelgroepen ontvingen in 2016 vier digitale nieuwsbrieven: in maart, juli, oktober en december. Doel van de digitale nieuwsbrieven is: bijdragen aan het vergroten van kennis over de pensioenregeling, het stimuleren van het bezoeken van de website en het genereren van meer contact(momenten) met werkgevers en deelnemers. Bovendien worden actieve deelnemers en gepensioneerden in de digitale nieuwsbrieven opgeroepen hun e-mailadres en communicatievoorkeur bij het fonds te registreren.

Een greep uit de onderwerpen van de digitale nieuwsbrieven voor werkgevers: waardeoverdracht tijdelijk niet mogelijk, de dekkingsgraad, de checklist voor werkgevers, Pensioen 1-2-3, de wijziging van de herinneringstermijn van de nota's, de excedentregelingen en de rekencijfers 2017. In de digitale nieuwsbrieven voor deelnemers en gepensioneerden besteedden we onder meer aandacht aan de dekkingsgraad, Pensioen 1-2-3, het feit dat de pensioenen in 2016 niet werden verlaagd, Engelse informatie over de pensioenregeling en het feit dat gepensioneerden ook toegang hebben tot Mijn Post op de website.

3.3.10 Informatieavonden voor deelnemers

In 2016 heeft BPL Pensioen vijf informatiebijeenkomsten voor deelnemers georganiseerd. Deze vonden plaats op 27 januari in Oud Gastel, op 3 februari in Harderwijk, op 9 november in Best, op 16 november in Almelo en op 23 november in Monster. Deze bijeenkomsten werden per avond gemiddeld door 100 deelnemers bezocht. De inhoud van de bijeenkomsten was afwisselend. Zo ging de werknemersvoorzitter van het bestuur in op de belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling van BPL Pensioen en de recente ontwikkelingen van en rond het fonds. Ook besteedde hij aandacht aan maatschappelijk verantwoord beleggen. Dat onderwerp staat bij BPL Pensioen hoog in het vaandel. Een pensioenconsulent gaf een toelichting op het UPO en de pensioenplanner. Deelnemers konden bovendien vragen over hun eigen pensioensituatie stellen aan consulenten en medewerkers van de pensioendesk. Deze bijeenkomsten kregen van de deelnemers een rapportcijfer 8 of hoger. De informatieavonden hadden een sterk interactief karakter. Via stemkastjes konden de aanwezigen hun mening geven over het onderwerp pensioen, het pensioenfonds zelf en de manier waarop het fonds hen informeert.

3.3.11 Spreekuren voor deelnemers

Ook in 2016 hebben de pensioenconsulenten van BPL Pensioen spreekuren voor deelnemers gehouden. Deze vonden plaats in Maastricht, Terneuzen, Zaandam, Gouda, Goor, Apeldoorn en Oldeberkoop. De deelnemers zijn erg positief over deze spreekuren. De spreekuren helpen deelnemers om zich bewust te worden van hun pensioenkeuzes en een weloverwogen keuze te maken voor hun pensioen. In 2016 zijn er ook op aanvraag van werkgevers presentaties gehouden over de pensioenregeling.

3.3.12 Jongeren beter betrekken bij hun pensioen(fonds)

In 2016 heeft het project (Ver)Groen Pensioen een vervolg gekregen. In dit project werkt BPL Pensioen samen met de Stichting Plattelands Jongeren Services (PJS). De doelgroep van het project zijn jongeren tussen de 20 en 35 jaar. In 2015 interviewde een groep van zestien jongeren een aantal leeftijdsgenoten uit hun directe omgeving. Bovendien gaven deze zestien jongeren hun mening over de communicatie van het fonds. In 2016 heeft BPL Pensioen samen met de jongeren één van de aangedragen ideeën verder uitgewerkt: een pensioenbijeenkomst speciaal voor jongeren, die op een speelse en interactieve manier het onderwerp 'pensioen' voor het voetlicht brengt. Deze bijeenkomst heeft begin 2017 plaatsgevonden.

3.3.13 Pensioenmagazine 'Later Lekker Leven'

In 2016 is het pensioenmagazine 'Later Lekker Leven' in april en oktober verzonden. Het magazine richt zich op (aspirant) deelnemers en gepensioneerden. Ook aangesloten werkgevers krijgen het magazine toegezonden. In het magazine komen allerlei pensioenonderwerpen aan bod, zoals veranderingen in de pensioenregeling. Ook leest men in het magazine gesprekken met deelnemers, gepensioneerden en bestuurders en uitleg over pensioenonderwerpen. Bovendien verschijnt in de Later Lekker Leven een rubriek van het VO van BPL Pensioen. Het magazine verschijnt twee keer per jaar en heeft een oplage van circa 185.000 exemplaren. Het voorjaarsnummer van Later Lekker Leven werd in twee versies uitgebracht: één conform dezelfde opzet als gebruikelijk en één versie waarin een aantal veranderingen was doorgevoerd. Aan de lezers werd gevraagd hun mening te geven over de versie die zij hadden ontvangen. Naar aanleiding van de resultaten van dit lezersonderzoek is de vormgeving van het magazine op sommige punten aangepast. Inhoudelijk is meer (algemene) pensioeninformatie toegevoegd. Het blad is qua omvang teruggebracht van 16 naar 12 pagina's.

3.3.14 Mailing over pensioenkeuzes voor deelnemers van 62 jaar en ouder

In oktober 2016 werd een mailing verstuurd die speciaal is ontwikkeld voor mensen die bijna hun AOW-gerechtigde leeftijd hebben bereikt. Doel van deze creatief vormgegeven mailing is deze groep bewust maken van de keuzemogelijkheden voor hun pensioen. Ook wijst deze mailing erop dat deelnemers ondanks de verhoogde pensioenleeftijd van 67 toch eerder met pensioen kunnen gaan. Deelnemers ouder dan 62 jaar voor wie het ouderdomspensioen nog niet is ingegaan, ontvingen deze mailing. Deze mailing is een herhaling van de mailing die in 2015 werd verstuurd. Mensen die de mailing in 2015 ontvingen, ontvingen de mailing in 2016 niet.

3.3.15 Checklist voor werkgevers

In 2016 is een checklist voor de bij BPL Pensioen aangesloten werkgevers ontwikkeld. Deze helpt de werkgever om tijdens het arbeidsvoorwaardengesprek met nieuwe werknemers de hoofdlijnen te vertellen van de pensioenregeling van BPL Pensioen. Aan de hand van de checklist maakt de werkgever de nieuwe werknemer dus snel wegwijs in zijn pensioen. De checklist sluit aan bij het Pensioen 1-2-3, de nieuwe, gelaagde manier van communiceren over pensioen.

3.3.16 Digitale toolkit

In 2016 is voor werkgevers een digitale toolkit ontwikkeld. In deze toolkit vindt de werkgever handige informatie en documenten voor zichzelf en zijn werknemers. De toolkit is opgenomen op de website van BPL Pensioen en bestaat onder meer uit:

- de werkgeverschecklist;
- laag 1 van Pensioen 1-2-3;
- de pensioenvergelijker;
- werkgeversbrochures en –handleiding;
- formulieren.

3.3.17 Communicatie over excedentregelingen

Eind 2016 introduceerde BPL Pensioen een nieuwe excedentregeling naast de al bestaande excedent-middeloonregeling: de excedent-premierregeling. Een bepaalde groep werkgevers ontving een mailing waarin de nieuwe regeling onder de aandacht werd gebracht. Dit waren werkgevers met medewerkers met een salaris boven het grensbedrag die nog geen excedentregeling bij het fonds afnemen. Ook werd op de website informatie en een brochure over deze excedentregeling opgenomen.

3.3.18 Brochures voor werkgevers

In 2016 zijn de brochures voor werkgevers geactualiseerd, zowel tekstueel als qua vormgeving. Het ging hierbij om de brochures 'Kiezen voor de pensioenregeling van BPL Pensioen' en 'Samen sterker; de pensioenregeling van BPL Pensioen'. Beide brochures zijn zowel in print als digitaal (op de website) beschikbaar.

3.3.19 Artikelen in VanColland

Ook in 2016 heeft BPL Pensioen een inhoudelijke bijdrage geleverd aan de VanColland. Dit is het magazine van het samenwerkingsverband van alle agrarische en groene sociale regelingen. Het magazine verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 16.000. De gepubliceerde artikelen over BPL Pensioen waren onder meer: 'Verplichtstelling: hoe zit het eigenlijk?', 'BPL betreft jongeren meer bij hun pensioen(fonds)', 'BPL belegt maatschappelijk verantwoord', 'De Pensioenvergelijker', 'Alles bij elkaar in de digitale Toolkit' en 'Extra pensioen voor uw werknemers'.

3.3.20 Aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)

In 2016 werden, net als in voorgaande jaren, extra activiteiten ondernomen om het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen extra bij de doelgroepen van het fonds onder de aandacht te brengen. Begin april 2016 ontvingen de deelnemers een mailing per post. De aantrekkelijk vormgegeven kaart riep deelnemers op om mee te doen aan de quiz op de website van BPL Pensioen over beleggen. Ook was de mailing bedoeld om de deelnemer ertoe aan te zetten de speciale themapagina en het filmpje over maatschappelijk verantwoord beleggen op de website te bekijken. Aan de quiz was een aantal prijzen verbonden.

3.3.21 Verkort jaarverslag BPL Pensioen

BPL Pensioen publiceerde in 2016 een verkorte, populaire versie van zijn jaarverslag 2015 op de website. Hierin ziet de bezoeker van de website direct de belangrijkste gebeurtenissen en ontwikkelingen van het fonds in 2015. Ook voor dit jaarverslag 2016 zal een verkorte versie worden opgesteld.

3.3.22 Onderzoeken naar de communicatie en dienstverlening van BPL Pensioen

Kwantitatief onderzoek onder werkgevers

Dit onderzoek ging over de mate van tevredenheid onder werkgevers over de diverse communicatiemiddelen en de dienstverlening van het fonds. Een steekproef van 3.500 werkgevers werd hiervoor aangeschreven. Zij konden de vragenlijst op de website invullen. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de meerderheid van de onderzochte groep BPL Pensioen 'betrouwbaar' en 'degelijk' vindt. Als gemiddeld rapportcijfer scoorde het fonds een 7. Het onderdeel communicatie kreeg als rapportcijfer een 6,8.

Kwalitatief onderzoek onder werkgevers

In april 2016 werd als vervolg op het gehouden kwantitatieve onderzoek een kwalitatief onderzoek onder werkgevers gehouden. Met behulp van stemkastjes konden zij hun mening geven over het fonds en de communicatie en dienstverlening van het fonds. Hierbij gaf 88% van de aanwezigen aan tevreden te zijn over de dienstverlening van BPL Pensioen. Zo'n 66% had vertrouwen in het fonds. Als aandachtspunt kwam naar voren dat werkgevers behoefte hebben aan meer ondersteuning vanuit het fonds bij het informeren van hun werknemers over het pensioen.

Kwalitatief onderzoek onder actieve deelnemers

In maart 2016 vond een kwalitatief onderzoek plaats onder een aantal actieve deelnemers. Zij blijken vooral behoefte te hebben aan informatie die over hun eigen pensioen(situatie) gaat. De ondervraagde deelnemers hebben positieve ervaringen met de informatiebijeenkomsten van het fonds, de consultants, de spreekuren en het contact met de Pensioendesk. De deelnemers zijn verdeeld over de vanzelfsprekendheid van digitale post. Ze geven aan dat het daarom goed is dat BPL Pensioen een keuze biedt.

Kwalitatief onderzoek onder gepensioneerden

In maart 2016 kon een aantal gepensioneerden zijn mening geven over het fonds en de communicatie en dienstverlening van het fonds. Uit deze sessie bleek dat gepensioneerden een groot vertrouwen hebben in BPL Pensioen. Zij vinden het belangrijk dat er goede en voldoende informatie wordt gegeven over de financiële situatie van het fonds.

Onderzoek naar de digitalisering van oudere deelnemers

Om te onderzoeken in hoeverre oudere deelnemers digitaal actief zijn, hebben 2.000 actieve deelnemers van 55 jaar en ouder per post een vragenlijst ontvangen. Uit de resultaten blijkt dat deze groep zeker wel digitaal actief is. Maar als het om pensioenzaken gaat, gaat de voorkeur wel uit naar post.

Op basis van de onderzoeksresultaten wordt de communicatie van BPL Pensioen voortdurend aangepast en verbeterd.

3.3.23 Nieuwe naam, motto en huisstijl

In 2016 besloot het bestuur de naam Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw te wijzigen. De belangrijkste reden hiervoor is dat niet alle aangesloten werkgevers en actieve deelnemers zich meer (volledig) herkennen in de term 'landbouw'. De afgelopen jaren is het fonds steeds groter geworden doordat aanverwante sectoren zich hebben aangesloten. Gekozen werd voor de nieuwe naam 'BPL Pensioen' en het motto 'samen werken voor later'. De naamswijziging gaat medio januari 2017 in. Alle communicatieuitingen van het fonds worden aangepast aan de bijbehorende nieuwe huisstijl.

4

Vermogensbeheer

Vermogensbeheer

4.1 Marktontwikkelingen 2016

Het jaar 2016 stond in het teken van onverwachte politieke gebeurtenissen. Eind juni verraste de Britse bevolking door met een meerderheid voor uittreding uit de Europese Unie (Brexit) te stemmen. De uitslag van het Brexit-referendum typeert de heersende onvrede onder grote delen van de bevolking en de verdeeldheid in de samenleving. Tijdens de Amerikaanse presidentsverkiezingen werd duidelijk dat de ontevredenheid niet tot Europa beperkt blijft. Tegen alle opiniepeilingen in won Donald Trump de strijd om het presidentschap van Hillary Clinton. Vervolgens stemde begin december een grote meerderheid van de Italiaanse kiezers tegen de voorgenomen constitutionele hervormingen.

De westerse economieën zijn voornamelijk bestand tegen deze politieke veranderingen die veel onzekerheid met zich meebrengen. De economische groei in zowel de Verenigde Staten als in Europa was in 2016 gematigd positief en vrij stabiel. Deze bedroeg in de Verenigde Staten naar verwachting 1,6% en in de eurozone circa 1,7%. De economische groei in China stabiliseerde rond de 6,6%. In het begin van het jaar werd nog gevreesd voor een wereldwijde groeivertraging.

De verbeteringen in de economische situatie zijn onder andere zichtbaar op de arbeidsmarkt en het consumentenvertrouwen. De inflatiecijfers zijn nog laag, maar lopen langzaam op. Het herstel van de olieprijs is de belangrijkste oorzaak hiervan. De kerninflatie, exclusief de volatiele voedsel- en energieprijzen, was stabiel gedurende 2016. In de Verenigde Staten schommelt deze rond de 2% en in de eurozone onder de 1%. In de Verenigde Staten zijn wel tekenen van looninflatie zichtbaar vanwege de krappere wordende arbeidsmarkt.

Door de onrust op de financiële markten en de angst voor een wereldwijde groeivertraging in de eerste maanden van het jaar, bleef het monetaire beleid ruim. De Europese Centrale Bank (ECB) zorgde voor extra monetaire stimulansen door de depositorente te verlagen tot -0,4% en het opkoopprogramma voor obligaties op te schalen naar € 80 miljard per maand. De Amerikaanse centrale bank (Fed) was zeer terughoudend met het verkrappen van het monetaire beleid. Pas in december werd de beleidsrente weer verhoogd, precies een jaar na de vorige rentestap.

4.2 Beleggingsrendementen

Financiële markten waren veerkrachtig in 2016 ondanks al het politieke tumult. De totaalrendementen van de meeste beleggingscategorieën waren positief. Vooral de risicovollere beleggingen behaalden aantrekkelijke rendementen. De vastrentende categorieën High Yield en schuld papier uit opkomende markten (EMD) voerden de rendementslijst aan.

In de eerste helft van het jaar daalden renteniveaus naar nieuwe historische laagterecords. Later in het jaar stegen wereldwijd de kapitaal-marktrentes weer mede omdat de economische groeivertraging meeviel en de inflatie(-verwachtingen) opliepen. Op de achtergrond blijft de ECB met haar opkoopbeleid een belangrijke rol spelen bij het laag houden van de renteniveaus in de eurozone. Eurostaatsobligaties behaalden uiteindelijk een gemiddeld jaarrendement van circa 3% à 4%.

Het totaalrendement op de risicovollere vastrentende waarden was positief in 2016. Over de hele linie was sprake van dalende risico-opslagen. Op de valutamarkt eiste het Britse pond een hoofdrol op in 2016. Na de uitslag van het Brexit-referendum daalde de Britse munt fors in waarde. Later volgde enig herstel. Ten opzichte van de Amerikaanse dollar bewoog de euro vrij stabiel gedurende het jaar. De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar ten opzichte van de situatie aan het begin van het jaar wordt weergegeven in onderstaande tabel:

Bedragen x € 1.000.000	2016			2015	
	Bedrag	Percentage	Normportefeuille	Bedrag	Percentage
Aandelen	5.701	37,1%	32,5%	4.867	35,3%
Vastrentende waarden	7.110	46,3%	49,5%	6.589	47,7%
Alternatieve beleggingen	453	2,9%	2,5%	378	2,7%
Vastgoed	2.020	13,1%	15,0%	1.891	13,7%
Liquide middelen	87	0,6%	0,5%	75	0,5%
Totaal	15.371	100%	100%	13.800	100%
Waarde derivaten	500			273	
Totaal inclusief portefeuilles ter afdekking rente en valutarisico	15.871			14.073	

Onderstaande tabel geeft de performance weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin BPL belegt.

	2016 Portefeuille	2016 Benchmark
Aandelen	11,2%	9,3%
Vastrentende waarden	6,9%	7,0%
Alternatieve beleggingen	3,0%	4,4%
Vastgoed	8,5%	12,6%
Liquide middelen	0,2%	-0,3%
Totaal	8,8%	8,6%
Inclusief rente- en valutahedge	10,6%	

Het rendement van 8,8% weerspiegelt een goed beleggingsjaar waarin zowel aandelen als vastrentende waarden een sterke positieve bijdrage leverden. Het dynamisch asset allocatie beleid droeg licht positief bij. Inclusief de bijdrage van de rente- en valutahedge bedroeg het rendement zelfs 10,6%. De pensioenverplichtingen stegen daarentegen in waarde als gevolg van de gedaalde rente. Doordat BPL het renterisico maar gedeeltelijk afdekt zorgde deze rentedaling toch tot een daling van de dekkingsgraad. Het rendement kwam uit boven het benchmarkrendement van 8,6%. Dit was vooral te danken aan goede resultaten van de vermogensbeheerders in de aandelenmandaten. Hieronder wordt nader op de resultaten ingegaan.

4.3 Rendementen per beleggingscategorie

Hieronder staat de rendementen per beleggingscategorie opgenomen.

4.3.1 Vastrentende waarden

De vastrentende waarden portefeuille heeft met een rendement van 6,9% versus een benchmarkrendement van 7,0% een performance in lijn met de benchmark behaald. De portefeuille vastrentende waarden is ultimo 2016 circa de helft van de waarde van de totale beleggingsportefeuille.

Staatsobligaties, bedrijfsobligaties en hypotheke

Het doel van bovenstaande vastrentende waarden is om een veilige basis te bieden binnen het matchingsgedeelte van de beleggingsportefeuille en hiermee aan de nominale verplichtingen van het fonds te kunnen voldoen. Door de gedaalde rente werd op Eurostaatsobligaties een rendement behaald van boven de 3%.

High Yield

In 2016 herstelde de beleggingscategorie Global High Yield zeer sterk van de verliezen die een jaar eerder werden gerealiseerd. 2016 zal daarom de boeken ingaan als één van de beste jaren van deze eeuw.

Schuldpapier opkomende landen

2016 was een zeer sterk jaar voor beleggen in obligaties uit opkomende markten. Het rendement op obligaties in lokale valuta (LC) was het op één na hoogste rendement van alle beleggingscategorieën wereldwijd. De categorie als geheel behaalde een rendement van ruim 13% (in euro unhedged).

4.3.2 Aandelen

De aandelenportefeuille van BPL is in 2016 met 11,2% gestegen. De benchmark steeg met 9,3%. De portefeuille kwam hiermee 1,9% hoger uit dan de benchmark. De aandelenportefeuille is ultimo 2016 ruim een derde van de waarde van de totale beleggingsportefeuille.

In de aandelenportefeuille van BPL vond het afgelopen jaar een aantal verschuivingen plaats. Zo zijn in verband met de herinrichting van de aandelenportefeuille twee rulebookmanagers geselecteerd: EDHEC en FTSE en is BlackRock geïntroduceerd als passieve beheerder voor de EDHEC aandelen wereld benchmark. In 2017 is besloten om BlackRock ook de portefeuille voor de FTSE benchmark te laten beheren. In het ontwikkelde deel van de portefeuille werden het Achmea IM Low Vol en het Numeric mandaat beëindigd en zijn de vrijgekomen middelen herbelegd bij BlackRock in het EDHEC aandelen wereld mandaat.

Ontwikkelde markten

Het aandelenportefeuillegedeelte dat zich richt op de ontwikkelde aandelenmarkten heeft een brede spreiding over landen conform de MSCI wereld index. De betreffende beleggingen worden daarbij beheerd door diverse beheerders met factorpremies en stijlen die elkaar aanvullen. Aan het eind van 2016 bestond deze portefeuille uit de volgende aandelenmandaten:

- BlackRock EDHEC Multi Factor ESG Aandelen wereld
- Achmea IM High Conviction Aandelen Europa
- Achmea IM High Conviction Aandelen Verenigde Staten
- Robeco Min. Vol
- StateStreet aandelen Japan
- Kempen Small Cap

De meeste managers wisten de de index bij te houden en of te verslaan. Alleen Kempen Small Cap en StateStreet lieten een beperkte underperformance zien ten opzichte van de benchmark.

High Conviction

De Europese en Amerikaanse fundamentele aandelenstrategieën met een sterke focus op waardering, wisten ieder kwartaal in 2016 een beter resultaat neer te zetten dan de benchmark. De strategieën profiteerden ten volle van de sector- en stijlrrotatie die in de markt plaatsvond. Beleggers gaven de voorkeur aan cyclische aandelen ten koste van defensieve aandelen wat zowel de sectorallocatie als de aandeleselectie in de kaart speelde. Heel 2016 presteerden de strategieën aanzienlijk beter dan de benchmark.

Low Volatility

De defensieve, kwantitatieve, wereldwijde aandelenstrategie bij Achmea IM is per oktober 2016 beëindigd. Tijdens de eerste helft van het jaar presteerde de Lage Volatiliteit stijl aanzienlijk beter dan de brede aandelenmarkt. Hieraan kwam abrupt een einde in het derde kwartaal, waardoor de beleggingsstijl het in het derde kwartaal zwaar te verduren had. Per saldo wist de strategie de benchmark over de eerste drie kwartalen van het jaar ruim voor te blijven en bewees daarmee zijn waarde.

Small Cap aandelen

Het rendement op de Europese Small Cap portefeuille eindigde op circa 0,7%. De benchmark steeg met 0,8%, een underperformance van 0,1%.

Aandelen opkomende markten

Aandelen in opkomende markten profiteerden zelfs sterker dan aandelen in ontwikkelde markten. Dit kwam door een sterk herstel van zowel de olieprijs als de prijs van ijzererts bovendien blonken vooral Brazilië, Rusland en Peru uit in termen van rendement. Deze portefeuille bestaat uit twee producten: een fundamenteel product van Robeco en een passief product van StateStreet.

4.3.3 Alternatieve beleggingen

De portefeuille alternatieve beleggingen bestond in 2016 uit:

Private equity

In 2016 was er sprake van een sterke instroom van nieuw geld door institutionele beleggers naar de private equity fondsen. De beleggingen in de portefeuille van BPL Pensioen behaalden over 2016 een rendement van -9,8%. In dit rendement is een correctie van 8,9% verwerkt over Q4-2015. Voor private equity geldt dat de waardering van de beleggingen per jaarultimo veel tijd kost omdat eerst de accountant van de onderneming waarin wordt belegd een goedkeurende verklaring af moet geven en daarna de accountant van het private equity fonds de jaarrekening moet goedkeuren. Dit duurt te lang voor pensioenfondsen om de ultimo jaar waardering van het private equity fonds mee te kunnen nemen in hun eigen jaarrekening. Daarom wordt voor private equity beleggingen uitgegaan van de waarde ultimo september en wordt een schatting gemaakt van het rendement in het vierde kwartaal. Deze is in 2015 duidelijk te hoog ingeschat waardoor in 2016 hier een correctie voor diende te worden opgenomen. Zonder rekening te houden met deze correctie bedraagt in 2016 het rendement op private equity -0,9%. Dit effectieve rendement blijft achter bij de verwachting. De rendementen op de langere termijn zijn met 9,1% netto IRR goed.

Overige Alternatieve beleggingen

Op de directe investeringen in Q Park (parkeerdienstverlening) en Fagoed (financiering landbouwgronden) werd een rendement behaald van respectievelijk 7,7% en 2,7%. Beide beleggingen droegen positief bij aan het resultaat.

Infrastructuur

In 2016 trok de economische groei in Europa verder aan terwijl de groei in de VS op een sterk niveau bleef. Dit zorgde in beide regio's voor een verdere impuls van Bruto Binnenlands Produkt gerelateerde infrastructuur activa en dan met name de transportsector. Fundamenteel is de vraag naar deze asset class robuust door de toestroom van kapitaal en de pijn van assets die naar de markt komen beperkt. De fondsen in de portefeuille zitten in hun volwassen fase en beheerders zijn daarom actief de belangen aan het verkopen. Het infrastructuurfonds behaalde in 2016 een rendement van 6,8% op zijn infrastructuurbeleggingen. De benchmark behaalde een rendement van 2,7%.

4.3.4 Vastgoed

De Nederlandse vastgoedmarkt presteerde in 2016 sterk. Dit kwam vooral door waardestijgingen van woningen en kantoren. De belangstelling van buitenlandse beleggers voor Nederlands vastgoed bleef onverminderd hoog. In de sectoren: woningen, winkels en kantoren werden grote portefeuilles aangekopen door buitenlandse beleggers gedaan. Dit droeg bij aan het hoge rendement van vastgoed in Nederland. Hierna wordt aangegeven wat in 2016 de algemene situatie per sector was.

Woningen

De vastgoedportefeuille van BPL bestaat voor ruim 85% uit woningen en zorgwoningen. Op de woningen behaalde BPL een rendement van 11%. In 2016 heeft BPL de strategie om de leeftijd van de portefeuille te verjongen door oudere woningen te verkopen of te verduurzamen en tevens fors te investeren in nieuwbouw woningen. Hierbij concentreert BPL zich met name op woningen in de Randstad.

Winkels

In 2016 liet de winkelmarkt een turbulente start zien waarin veel Nederlandse winkelketens, waaronder V&D, failliet gingen. Ook in de winkelportefeuille van BPL leidde dit tot een oplopende leegstand en een negatief effect op het rendement. Op winkels behaalde BPL een rendement van -5%.

Kantoren

Er blijft sprake van een structurele overcapaciteit in de kantorenmarkt. Desondanks werd op kantoren een hoog rendement behaald in 2016. Op de kantoren in de portefeuille behaalde BPL Pensioen een rendement van ruim 15%. Dit is met name het gevolg van het terugdringen van de leegstand door het verhuren van leegstaande kantooruimte in Amsterdam en Eindhoven.

Op de totale vastgoedportefeuille behaalde BPL Pensioen een rendement van 8,5%, dit was lager dan de benchmark (+12,6%).

4.4 Verantwoord beleggen

Het verantwoord beleggen beleid is geen doel op zich maar vooral een middel om een zo goed mogelijk pensioen tegen een aanvaardbaar risico en een betaalbare prijs mogelijk te maken. Bij het bepalen van het beleid houdt BPL Pensioen rekening met zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de belanghebbenden om te zorgen voor optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico. BPL Pensioen is ervan overtuigd dat maatschappelijk verantwoord beleggen bijdraagt aan een goed rendement en een goede toekomst voor het fonds en de deelnemers.

BPL Pensioen is transparant en legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Ook bevorderen we draagvlak voor de keuzes over verantwoord beleggen. BPL Pensioen voert sinds 2007 een actief verantwoord beleggen beleid. De afgelopen jaren is dit beleid specifiek per beleggingscategorie of product verder ontwikkeld. Waarbij iedere keer een beoordeling gemaakt is op welke wijze en in welke mate de beleggingsbeginselen ten aanzien van 'duurzaamheid' en 'integriteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid' beheerst in praktijk gebracht kunnen worden. Deze aanpak vanuit de basis heeft in de afgelopen jaren tot veel waardering voor het verantwoord beleggen beleid geleid.

Zo behoorde BPL Pensioen ook in 2016 tot de 3 beste pensioenfondsen in Nederland op het gebied van verantwoord beleggen. Dat blijkt uit onderzoek van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO). Elk jaar wordt door de VBDO een benchmark gepubliceerd waarin Nederlandse pensioenfondsen gerangschikt worden op basis van verantwoord beleggen beleid en prestaties. Het Asset Owners Disclosure Project (AODP) dat aandacht vraagt voor de potentiële financiële risico's van klimaatverandering en dat inzichtelijk maakt hoe beleggers omgaan met deze risico's heeft BPL Pensioen in 2016 de AA-status toegekend. Dit is goed voor een veertiende plek in de index waarin 500 beleggers van over de hele wereld zijn opgenomen. Hiermee behoort BPL Pensioen tot de top 5% van de wereldwijd onderzochte institutionele beleggers en wordt het fonds beschouwd als een leider.

In 2016 werd BPL Pensioen door de jury van het pensioenvakblad Pensioen Pro ook uitgeroepen tot 'beste vastgoedbelegger' van Nederland. De jury prees BPL Pensioen voor zijn duurzame vastgoedbeleid en de acquisitie van 55 betaalbare vrije sector huurwoningen in Veenendaal, die geen gas en vrijwel geen elektriciteit gebruiken. BPL Pensioen is de eerste institutionele belegger in Nederland die grootschalig investeert in deze energienota nul-woningen.

4.4.1 Aanscherping beleid verantwoord beleggen

Om de samenhang, de eigenheid en de kwaliteit van het verantwoord beleggen beleid ook in de toekomst te borgen heeft BPL Pensioen het verantwoord beleggen beleid in 2016 opnieuw bezien en aangescherpt. In het nieuwe overkoepelend verantwoord beleggen beleid wordt nader uiteengezet op welke grondslagen de overtuiging ten aanzien van duurzaamheid en integriteit gestoeld is en langs welke uitgangspunten, beleidsinstrumenten en bijpassende ambities deze in praktijk wordt gebracht. Met dit beleid kan de overtuiging ten aanzien van verantwoord beleggen ook in de komende jaren onverminderd en ambitieus in praktijk gebracht worden en kan BPL Pensioen zijn positie als voorloper op het gebied van verantwoord beleggen blijven bewijzen.

4.4.2 Speerpuntenbeleid

Nieuw binnen het verantwoord beleggen beleid zijn de speerpunten rond de thema's; klimaatverandering en water. Naast de uitgangsprincipes van het VN Global Compact hanteert BPL Pensioen deze specifieke speerpunten voor de verdere verankering van duurzaamheid in zijn beleggingsactiviteiten. BPL is ervan overtuigd dat een heldere focus op speerpunten bijdraagt aan het vergroten van de impact die BPL Pensioen heeft en dat de speerpunten helpen om herkenbaarheid van het beleid te vergroten bij de eigen deelnemers.

BPL Pensioen went zijn invloed als institutionele belegger aan om een positieve bijdrage te leveren aan de benoemde speerpunten. Door het actief ondersteunen van (bestaande) initiatieven rond klimaatverandering en water draagt BPL Pensioen bij aan het vergroten van bewustwording en het gevoel voor urgentie. Door de speerpunten ook explicieter te benoemen in het engagement, stem- en beleggingsbeleid verwacht BPL Pensioen de negatieve gevolgen voor de samenleving en de portefeuille die van een speerpunt uitgaan beter te beheersen en/of zelfs een positieve impact te bereiken.

4.4.3 Verantwoord beleggen prestaties 2016

BPL Pensioen legt elk halfjaar verantwoording af over de verantwoord beleggen prestaties (dit is te vinden op de website). Ook heeft het fonds een aantal documenten op de website geplaatst zoals: het overkoepelend verantwoord beleggen beleid, uitsluitingsbeleid en stembeleid. Sinds 2012 maakt BPL Pensioen ook de lijst van ondernemingen waarin wordt belegd openbaar en publiceert deze op de website. Voor de beleidsinstrumenten; engagement en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen, worden op hoofdlijnen de prestaties onderstaand toegelicht evenals de ontwikkelingen in de woningportefeuille van het fonds.

Engagement

Engagement, het voeren van een dialoog met ondernemingen, vormt het centrale beleidselement van het verantwoord beleggen beleid. Aan de hand van thema's gericht op het milieu, klimaat, mensen- en arbeidsrechten en sociale verhoudingen gaat BPL Pensioen de dialoog aan met ondernemingen. Het doel van engagement is om ondernemingen waarin BPL Pensioen belegt aan te sporen tot beter gedrag en daarmee het creëren van lange termijn aandeelhouderswaarde.

Belangrijke nieuwe thema's die in 2016 zijn gestart zijn: milieu-uitdagingen in de olie- en gassector en verantwoord belastingbeleid. Daarnaast zijn andere lopende engagementthema's onder andere op het vlak van: sociale kwesties in de voedingsmiddelen en landbouwketen, kwaliteit van bestuur en toezicht en ESG risico's en kansen in de (bio)farmaceutische industrie opgestart. Ook is de dialoog gevoerd met ondernemingen die principes van het Global Compact dreigen te schenden. In totaal liepen in 2016 45 van dergelijke dialogen.

Corporate governance

Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen vormt een onderdeel van het verantwoord beleggen beleid. Het fonds is een wereldwijde aandelenbelegger en heeft ervoor gekozen het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen uit te besteden aan Achmea Investment Management. Bij het uitoefenen van het BPL Pensioen stemrecht wordt gebruik gemaakt van de stemanalyses en stemadviezen van Institutional Shareholder Services (ISS). ISS houdt hierbij rekening met internationaal geaccepteerde corporate governance codes en met lokale wet en regelgeving en heersende corporate governance codes.

Verantwoording stemactiviteiten

BPL Pensioen stemde in 2016 op 1.133 aandeelhoudersvergaderingen, waarbij 13.253 agendapunten de revue passeerden. In 2016 werd in ruim 14% van alle agendapunten tegen het management gestemd. Ook dit jaar ging het hier vooral om de benoeming van bestuurders van ondernemingen (niet onafhankelijk waar dit wel geëist of gewenst is) en beloningsstructuren (excessief, onvoldoende toegelicht of niet transparant genoeg).

Op aandeelhoudersresoluties over milieu, sociale en governance kwesties stemde BPL Pensioen ook relatief vaak (meer dan de helft van de gevallen) tegen het management in. BPL Pensioen publiceert op zijn website hoe er per aandeelhoudersvergadering is gestemd. Ook plaatst het fonds elk kwartaal een verslag op de website met vermelding van stemactiviteiten en actuele ontwikkelingen op het gebied van corporate governance.

Ingediende aandeelhoudersresolutie

In het voorjaar van 2016 heeft BPL Pensioen als mede-indiener succesvol resoluties op de aandeelhoudersagenda geplaatst bij Anglo American, Rio Tinto en Glencore. Dit zijn drie grote mijnbouwbedrijven. Deze resoluties richtten zich op verankering van klimaatbeleid en bijhorende doelstellingen in de relevante bedrijfsrapportages. Klimaatverandering stelt deze ondernemingen voor substantiële risico's maar biedt de ondernemingen mogelijk ook kansen. De indieners van de resoluties vinden dat deze drie ondernemingen een duidelijke analyse zouden moeten maken van de mogelijk effecten van klimaatverandering op de bedrijfsvoering. De resoluties zijn met tenminste 96% van de uitgebrachte stemmen aangenomen, waardoor de mijnbouwers in 2017 de gevraagde analyses en plannen moeten publiceren.

Duurzaamheid bij vastgoed

BPL Pensioen heeft op het gebied van duurzaamheid de best presterende woningportefeuille van Nederland. De portefeuille kreeg de hoogste score in de 2016 GRESB Real Estate Assessment en behaalde voor het tweede achtereenvolgende jaar de status van Green Star. Syntus Achmea Real Estate & Finance is manager van de vastgoedportefeuille van BPL Pensioen.

De GRESB, dat staat voor Global Real Estate Sustainability Benchmark is een toonaangevende benchmark die de duurzaamheidsprestaties meet van vastgoedfondsen en -portefeuilles. Dit jaar heeft wereldwijd een recordaantal van 759 fondsen en portefeuilles deelgenomen aan GRESB.

Het behaalde resultaat in de GRESB benchmark past volledig in de ambities van BPL Pensioen. Het pensioenfonds heeft als doelstelling in 2030 minimaal de helft van de gehele woningportefeuille naar een energieneutraal niveau te hebben gebracht. Dit vanuit de visie dat duurzaam vastgoed goed is voor het milieu, goed voor de huurders en het de deelnemers van het pensioenfonds een duurzaam financieel rendement oplevert. In 2016 heeft BPL Pensioen in dit kader ondermeer het besluit genomen om twee oudere woningprojecten van in totaal 122 woningen te gaan verduurzamen. Met het plaatsten van HR++ glas, het aanbrengen van extra dakisolatie en het plaatsen van zonnepanelen wordt het energielabel van deze woningen van E naar A gebracht.

4.5 Aanpassingen beleggingsbeleid

Inrichting aandelenportefeuille

In 2015 is gestart met de herinrichting van de aandelenportefeuille. In 2016 is dit verder uitgewerkt en is besloten om de herinrichting in 3 transitiestappen door te voeren. De eerste stap is in het najaar van 2016 genomen, de twee overige stappen zullen in 2017 worden doorgevoerd.

Bij de besluitvorming rond de herinrichting hebben de volgende overwegingen een belangrijke rol gespeeld. BPL pensioen heeft gekozen voor 'rules based' implementatie om de dagelijkse keuzes met betrekking tot aandelselectie te beperken. BPL heeft de voorkeur voor "actief in de opdracht (de benchmarkkeuze en richtlijnen), passief in de uitvoering door de vermogensbeheerder". Actief beleid via stockpicking (stock selectie) heeft niet de voorkeur maar moet niet op voorhand volledig worden uitgesloten. Er bestaat een brede voorkeur voor het combineren van factorbeleggen met andere stijlen. Daarbij is de toegevoegde waarde van low vol, value en small cap wetenschappelijk bewezen. Dat geldt in mindere mate voor kwaliteit als afzonderlijke factor. Duidelijk is dat deze effecten op lange termijn gelden, op korte termijn kunnen factoren langere periodes van underperformance kennen.

In de wetenschap zijn 5 factoren onderkend die op lange termijn tot een outperformance kunnen leiden. BPL kiest er voor geen expliciete exposure naar momentum op te nemen omdat deze stijl op de korte termijn is gericht en gepaard gaat met veel transacties en dus transactiekosten. De portefeuille van BPL wordt opgebouwd uit de stijlen value, low vol, kwaliteit en small cap. Value betreft aandelen met een lage Koers ten opzichte van de intrinsieke waarde van de onderneming. Low vol aandelen laten een stabielere koersverloop zien. Kwaliteits aandelen zijn aandelen met een sterke solvabiliteit en een hoog rendement op het eigen vermogen. Small caps zijn de aandelen van relatief kleine ondernemingen. Op basis van een analyse van verschillende combinaties van deze stijlen geeft de portefeuille met 45% value, 20% kwaliteit, 20% low vol en 15% small cap de gewenste karakteristieken.

Verantwoord Beleggingsbeleid

In 2016 heeft BPL een aantal belangrijke stappen gezet op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen, met als doel het verantwoord beleggen beleid nog verder te integreren in de beleggingsportefeuille. BPL Pensioen heeft de overtuiging dat het structureel meewegen van ESG-informatie op de lange termijn bijdraagt aan het verbeteren van de rendement/risico karakteristieken van de portefeuille. BPL Pensioen bepaalt hierbij per beleggingscategorie hoe en in welke mate ESG-integratie strategieën het meest effectief in praktijk toegepast kunnen worden.

BPL Pensioen wil meer inzetten op ESG-integratie via een best-in-class benadering. Het fonds vindt deze strategie namelijk passend om de verantwoord beleggen overtuiging op transparante en structurele wijze in praktijk te brengen. Daarbij beschouwt BPL Pensioen voor de best-in-class benadering de ESG-informatie vanuit een financieel perspectief. Waar mogelijk wordt het best-in-class beleid toegepast bij de constructie van de benchmark. In 2016 heeft dit plaatsgevonden voor de ontwikkelde aandelenstrategie. Op deze wijze is het doorvoeren van ESG overwegingen het meest transparant en kan op heldere wijze de toegevoegde waarde van de ESG keuzes gemonitord worden.

BPL Pensioen wenst binnen de verplichtingen die het fonds is aangegaan (ergo te zorgen voor optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico) een maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. BPL Pensioen ziet in de CO2(e)-voetafdruk een ESG risico en wenst vanuit een maatschappelijk perspectief druk uit te oefenen op bedrijven met een hoge CO2(e)-voetafdruk om te hervormen. CO2 emissie staat voor de uitstoot van kooldioxide, één van de broeikasgassen die zorgen voor de opwarming van de aarde. BPL Pensioen oefent enerzijds druk uit door een dialoog aan te gaan met ondernemingen met een relatief hoge CO2(e)-voetafdruk en anderzijds door de CO2(e)-voetafdruk van zijn portefeuilles te optimaliseren. Hierbij gaat de aandacht in eerste instantie uit naar de aandelenportefeuille. Onze onderzoekresultaten laten zien dat het mogelijk is om de financiële doelstellingen te verenigen met een sterke CO2(e)-emissiereductie. Door het toepassen van een mild uitsluitingsbeleid in de vorm van een CO2(e)-filter behoudt de aandelenportefeuille daarbij blootstelling aan de wetenschappelijk bewezen factorpremies en een passend niveau van diversificatie. BPL Pensioen streeft met het CO2(e)-filter een structurele emissiereductie van de aandelenportefeuille van tussen de 40 en 50% na ten opzichte van de aandelenportefeuille zoals samengesteld op 1 januari 2016.

Rebalancing

In het voorjaar van 2016 is de omvang van de rebalancing afgewogen tegen de ontwikkelingen op de financiële markt en de financiële situatie van BPL. Het marktsentiment van de financiële markten vormde op dat moment geen beperking om de rebalancing volgens mandaat uit te voeren.

Invulling illiquide beleggingscategorieën

BPL heeft het afgelopen jaar verder invulling gegeven aan de illiquide beleggingscategorieën door middel van invulling van commitment naar Vastgoed en Hypotheken.

Evaluatie beleggingsbeleid

Elk jaar worden diverse onderdelen van het beleggingsbeleid geëvalueerd. In 2016 heeft BPL onder andere de rente-afdekking, het verantwoord beleggen beleid, de vermogensbeheerders en beleggingscategorieën geëvalueerd.

Obligatie opkomende markten

BPL heeft de beleggingscategorie obligaties opkomende landen in harde valuta geëvalueerd en geconcludeerd dat striktere ESG criteria het uitgangspunt gaan vormen voor de passieve invulling van de categorie.

Dynamische Asset Allocatie (DAA)

2016 werd ingegaan met een overwogen positie op de categorie aandelen ten koste van Europese staatsobligaties. De aandelenoverweging betrof de regio's opkomende landen en Europa. Dankzij het positieve rendement op aandelen in 2016, werd een kleine outperformance op de DAA-posities behaald.

4.6 Z-score en performancetoets

Z-score

De z-score maakt deel uit van de performancetoets. Deze score wordt grotendeels bepaald door het verschil tussen het werkelijk behaalde rendement en het rendement van de normportefeuille. Daarmee is het een indicator voor de mate van out- of underperformance op de beleggingen. Het rendement geeft na correctie voor beleggingskosten en beleggingsrisico een z-score over 2016 van 0,14 positief.

Performancetoets

Volgens de vrijstellingsregeling wordt de performancetoets toegepast over de periode 2012 tot en met 2016. Als de uitkomst van de performancetoets lager is dan nul, dan heeft een werkgever de mogelijkheid een verzoek tot vrijstelling van verplichte deelname aan het pensioenfonds in te dienen. De performancetoets wordt berekend door de z-scores van de afgelopen vijf jaar bij elkaar op te tellen, dit getal te delen door de wortel van vijf en bij de uitkomst van die berekening 1,28 op te tellen. De performancetoets over de periode 2012 tot en met 2016 bedraagt 1,00 positief. Daarmee blijft de performancetoets boven het vereiste minimum.

4.7 Vooruitblik

De verwachte rendementen voor de middellange termijn zijn in historisch perspectief laag. De verwachting is dat de rente slechts in een geleidelijk tempo zal oplopen. Gezien de hoge schuld niveaus kunnen fors hogere renteniveaus tot financiële problemen leiden met nadelige gevolgen voor de economie. Het aanhoudend extreem ruime monetaire beleid van de ECB heeft daarbij een drukkend effect op de renteniveaus. Het verwachte rendement voor veilige obligaties blijft zeer laag. Het verwachte rendement voor de risicovollere beleggingen is hoger, maar is vanuit een langetermijnperspectief gezien ook vrij mager. De meeste risico-opslagen bevinden zich rond historisch gemiddelde niveaus.

Politieke events zijn vandaag de dag niet te voorspellen, zoals in 2016 wel bleek. Ook is de uitwerking op de financiële markten vaak verrassend. Europa oogt kwetsbaar, mede door de politieke risico's en de nog steeds fragiele financiële sector. Vanwege de lastig te voorspellen uitkomsten en de aanhoudende risico's, streeft BPL Pensioen naar een goed gespreide portefeuille waar op basis van waardering accenten worden aangebracht voor de middellange termijn.

5

Risicobeheer

Risicobeheer

5.1 Risicohouding

Bij het vaststellen van de risicohouding zijn naast het bestuur ook de deelnemers en sociale partners nauw betrokken geweest. De risicohouding van de deelnemers aan de pensioenregeling van BPL Pensioen is in 2013 onderzocht. Uit dit onderzoek blijkt dat er draagvlak is onder de deelnemers voor een regeling die gepaard gaat met een bepaalde mate van risico om zo de pensioenaanspraken op lange termijn zo veel mogelijk waardevast te houden. Daarbij zijn de deelnemers zich bewust van de risico's op korten van de aanspraken en vinden ze deze risico's acceptabel. Ze hebben in dit kader voorkeur voor wat vaker een kleine korting dan minder vaak een grote korting.

Medio 2014 heeft het bestuur de sociale partners verzocht om hun risicohouding te bepalen. Vervolgens hebben er meerdere sessies plaatsgevonden waarbij onder andere aan de hand van de ALM-resultaten de sociale partners hun risicohouding in het voorjaar van 2015 hebben bepaald. In 2017 wil het bestuur de door middel van een actualisatie van de ALM-studie bezien of de beleggingsportefeuille aanpassing behoeft. Vooruitlopend hierop zal ook de risicohouding van de deelnemers opnieuw worden onderzocht.

Na de inbreng van de deelnemers en de sociale partners heeft het bestuur vervolgens haar risicohouding op drie met elkaar verbonden onderdelen (premie, ambitie en risicohouding) beschreven en als volgt vastgesteld:

- Een kwalitatieve beschrijving, welke als basis dient voor de kwantitatieve beschrijvingen;
- Een kwantitatieve korte termijn beschrijving (o.b.v. het VEV en de daarbij horende bandbreedtes) waarmee vooral de risico's rond het beleggingsbeleid worden vastgelegd, waarbij het beleggingsbeleid zo wordt vastgesteld dat zoveel mogelijk aan de kwalitatieve beschrijving voldaan kan worden;
- Een kwantitatieve lange termijn beschrijving (o.b.v. de haalbaarheidstoets) om de effecten van het uiteindelijke vastgestelde beleid verder in kaart te brengen. De haalbaarheidstoets is daarbij tevens een instrument om met sociale partners en deelnemers in gesprek te gaan over het beleid en de bijbehorende risico's.

De missie vormt de basis voor deze genoemde onderdelen.

A. Kwalitatieve risicohouding

Het bestuur heeft vastgesteld aan welke randvoorwaarden en risicogrenzen het beleid moet voldoen. De belangrijkste uitgangspunten voor het beleid zijn als volgt:

1. Om de nominale pensioenen zoveel mogelijk waardevast te houden, belegt het bestuur de middelen ook in andere beleggingscategorieën dan risicoloze beleggingen;
2. Het bestuur houdt hierbij rekening met de lange looptijd van de verplichtingen en baseert het beleid daarom op een ALM-studie. Hiermee wordt een invulling van de beleggingscategorieën op hoofdlijnen vastgesteld zodat er een optimale verhouding bereikt kan worden tussen de toekomstige pensioenresultaten enerzijds en de risico's rond korten van de aanspraken anderzijds;
3. Sociale partners en bestuur accepteren, rekening houdend met de maximale periode waarover de kortingen mogen worden gespreid, kleine kortingen. Bij de beoordeling van de optimale beleggingsportefeuille uit de ALM is met dit uitgangspunt (voor de korte en lange termijn) rekening gehouden;
4. Bij voorwaardelijke kortingen wordt de wettelijk maximale spreidingsperiode gehanteerd, bij onvoorwaardelijke kortingen wordt de spreidingsperiode zodanig gekozen dat de kortingen minimaal 1% per jaar bedragen;
5. Het opbouwpercentage moet de komende jaren zo hoog en stabiel mogelijk zijn, voor zover dat met de feitelijke premie van 21,7% van de pensioengrondslag en de regelgeving kan;
6. De premie moet op lange termijn kostendekkend zijn. Dat wil zeggen dat op lange termijn de premie weinig of geen invloed heeft op de dekkingsgraad.

B. Kwantitatieve risicohouding korte termijn

Het bestuur heeft aan de hand van de missie, de ALM-studie en de kwalitatieve risicohouding een strategisch beleggingsbeleid vastgesteld. Dit beleggingsbeleid leidt tot een wettelijk Vereist Eigen Vermogen (VEV). De risicohouding op korte termijn wordt vastgelegd door VEV en de bandbreedte hieromheen.

Het beleggingsbeleid is voor een deel dynamisch. Dit betreft met name:

- De Dynamische Asset Allocatie (DAA). Dit houdt in dat het bestuur de mogelijkheid heeft om bepaalde beleggingscategorieën te overwegen dan wel te onderwegen;
- De beperkte bandbreedte die de vermogensbeheerder zelfstandig mag hanteren bij de diverse beleggingscategorieën;
- De beperkte bandbreedte die de vermogensbeheerder zelfstandig mag hanteren bij de rentehedge;
- De mate van rentehedge, welke afhankelijk is van de rentestand.

Deze dynamiek leidt automatisch tot een variërende VEV. Het strategische beleid heeft als doelstelling een VEV van 125%. Als alle bovenstaande aspecten zo zijn ingevuld dat het risico zo laag mogelijk is, bedraagt de ondergrens van het VEV 122%. Indien bovenstaande aspecten zo zijn ingevuld dat het risico zo hoog mogelijk is, bedraagt de bovengrens van het VEV 128%. Een VEV van 122% ontstaat als binnen de bandbreedte (door de vermogensbeheerder en het bestuur) bij de DAA gekozen wordt voor onderweging van aandelen én een overweging van de rentehedge. Een VEV van 128% ontstaat bij tegenovergestelde keuzes.

C. Kwantitatieve risicohouding lange termijn

Als de risicohouding van alle partijen is vertaald in een strategisch beleid, waardoor de kwantitatieve risicohouding op korte termijn is vastgelegd, kunnen aan de hand van dit beleid de gevolgen op lange termijn voor de deelnemers worden bepaald. Deze risicohouding op lange termijn wordt vastgelegd door de vaststelling van ondergrenzen bij de uitkomsten van de haalbaarheidstoets. Indien in de toekomst de resultaten zodanig zijn dat deze lager zijn dan door het bestuur vastgesteld, wordt overleg gevoerd met sociale partners over een eventuele aanpassing van het beleid. Het bestuur heeft de volgende ondergrenzen vastgesteld. Deze grenzen worden onderschreven door de sociale partners.

		Ondergrens
Vanuit feitelijke dekkinggraad	Mediaan	95%
Vanuit feitelijke dekkinggraad	slechte scenario's (*)	50%

(*) de ondergrens van de slechtste scenario's is een relatieve maat. Het bestuur accepteert hier dat de ondergrens van het slechtste scenario maximaal 50% onder de mediaan mag liggen.

De uitkomst van de haalbaarheidstoets per ultimo 2016 is als volgt:

		Toetsmoment		
		Ultimo 2016	Ultimo 2015	Ultimo 2014
Vanuit feitelijke dekkinggraad	Mediaan	95%	96%	103%
Vanuit feitelijke dekkinggraad	slechte scenario's	42%	46%	45%

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets ultimo 2016 voldoen aan de vastgestelde ondergrenzen.

5.2 Risico-identificatie

Het bestuur onderscheidt een aantal risico's, waarvan de belangrijkste in onderstaande tabel zijn opgenomen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen financiële en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Risico	Toelichting	Beheersmaatregelen
Renterisico	Het risico dat renteveranderingen een grote invloed hebben op de dekkinggraad	Het renterisico wordt deels afgedekt door de rentehedge. Deze wordt door de obligatie- en de swapportefeuille gevormd. De netto impact van de renteverandering op de dekkinggraad worden in de kwartaal- en risicorapportages inzichtelijk gemaakt.
Marktrisico-aandelen	Het risico dat de aandelen- portefeuille in waarde daalt.	Ongewenste risico's zoals concentratierisico, tegenpartijrisico e.d. worden via IMA's en beleggingsrichtlijnen gemanaged. In de periodieke risicorapportage wordt op basis van actuele marktgegevens het dekkinggraadirisico berekend.

Risico	Toelichting	Beheersmaatregelen
Marktrisico-vastgoed	Het risico op waardedaling van de vastgoedportefeuille.	Voldoende spreiding in de beleggingsprojecten, kwaliteitsselectie van de huurders en de regio's. Beperkte investering in de conjunctuurgevoelige kantorenmarkt.
Verzekeringstechnisch risico	Het risico dat door onjuiste inschatting van de toekomstige levensduur van de deelnemer onvoldoende middelen beschikbaar zijn om de pensioenen levenslang te kunnen uitkeren.	De voorziening wordt vastgesteld aan de laatste inzichten van het Actuarieel Genootschap omtrent de overlevingskansen van de gehele bevolking. Periodiek wordt bekeken of de ervaringssterfte aanpassing behoeft. Met ervaringssterfte wordt bedoeld de mate waarin de deelnemers van BPL Pensioen een afwijkende sterftekans hebben dan de gehele bevolking van Nederland.

Niet-financiële risico's

Risico	Toelichting	Beheersmaatregelen
Uitbestedings- c.q. operationeel risico	Het risico dat de kerntaken van het fonds niet juist worden uitgevoerd.	Voor de uitbesteding van de kerntaken heeft het fonds een uitbestedingsbeleid vastgesteld. Hierin staan de verschillende stadia van de uitbestedingscyclus, de risico's, de beheersmaatregelen en de controlemechanismen beschreven met daarin voldoende waarborgen voor een beheerste en integere bedrijfsvoering door een derde.
Integriteitrisico	Het risico dat het fonds door belangenverstremming, strafbare feiten en onbetamelijk gedrag financiële schade en belangrijk gezichtsverlies leidt.	Het fonds heeft een integriteitsbeleid vastgesteld. Onderdeel hiervan zijn de gedragscode, klokkenluidersregeling en incidentenregeling. De opgenomen bepalingen dragen bij aan de beheersing van alle onderliggende subrisico's.
IT-risico	Het risico dat door onvolkomenheden in de IT-structuur de kerntaken van het fonds (pensioen- en vermogensbeheer) onvoldoende worden uitgevoerd.	Er wordt jaarlijks gerapporteerd over IT controls in de ISAE 3402 type II rapportage van de uitvoeringsorganisaties. In 2016 is een start gemaakt met de uitwerking van het IT-beleid. Dit wordt in 2017 verder uitgewerkt.

5.3 Impactanalyse

Het bestuur heeft deze risico's kaart gebracht door enerzijds de waarschijnlijkheid en anderzijds de gevolgen (impact) te analyseren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de bruto- en netto-risico's. De bruto-risico's zijn de oorspronkelijke risico's en de netto-risico's zijn de risico's die resulteren nadat de beheersmaatregelen zijn doorgevoerd. Bij de indeling naar waarschijnlijkheid en gevolgen zijn de volgende criteria gebruikt. Bij financiële risico's zijn de gevolgen afgemeten aan de mogelijke wijziging van de dekkingsgraad. Bij niet-financiële risico's zijn de gevolgen ingeschat op basis van een zuiver kwalitatieve inschatting. Daarbij is vooral gekeken naar de gevolgen voor de operationele kwaliteit en daarmee samenhangende reputatie van BPL Pensioen.

Laag	
<i>Kans</i>	Onwaarschijnlijk dat het risico zich voordoet in de komende 5 jaar of het heeft zich niet eerder voorgedaan.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkingsgraad wordt niet negatief beïnvloed.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Makkelijk te herstellen, geen invloed op tevredenheid deelnemers.

Beperkt	
<i>Kans</i>	Het risico concretiseert zich mogelijk voor of binnen 3 jaar of heeft zich reeds voorgedaan in de afgelopen 5 jaar.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkinggraad daalt met maximaal 5%.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Kans op negatieve publiciteit, herstelbaar, beperkte invloed op tevredenheid deelnemers.
Aanzienlijk	
<i>Kans</i>	Het risico heeft de potentie om op te treden binnen het komende jaar of heeft zich voorgedaan in de afgelopen 2 jaar.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkinggraad daalt met maximaal 10%.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Behoorlijke kans op negatieve publiciteit, negatieve reactie DNB, behoorlijke daling tevredenheid deelnemers, moeilijk te herstellen.
Hoog	
<i>Kans</i>	Het treedt op in het komende jaar of heeft zich voorgedaan in het afgelopen jaar.
<i>Impact financiële risico's</i>	De dekkinggraad daalt met meer dan 10%.
<i>Impact niet-financiële risico's</i>	Grote kans op negatieve publiciteit, negatieve reactie DNB, grote daling tevredenheid deelnemers, erg moeilijk te herstellen.

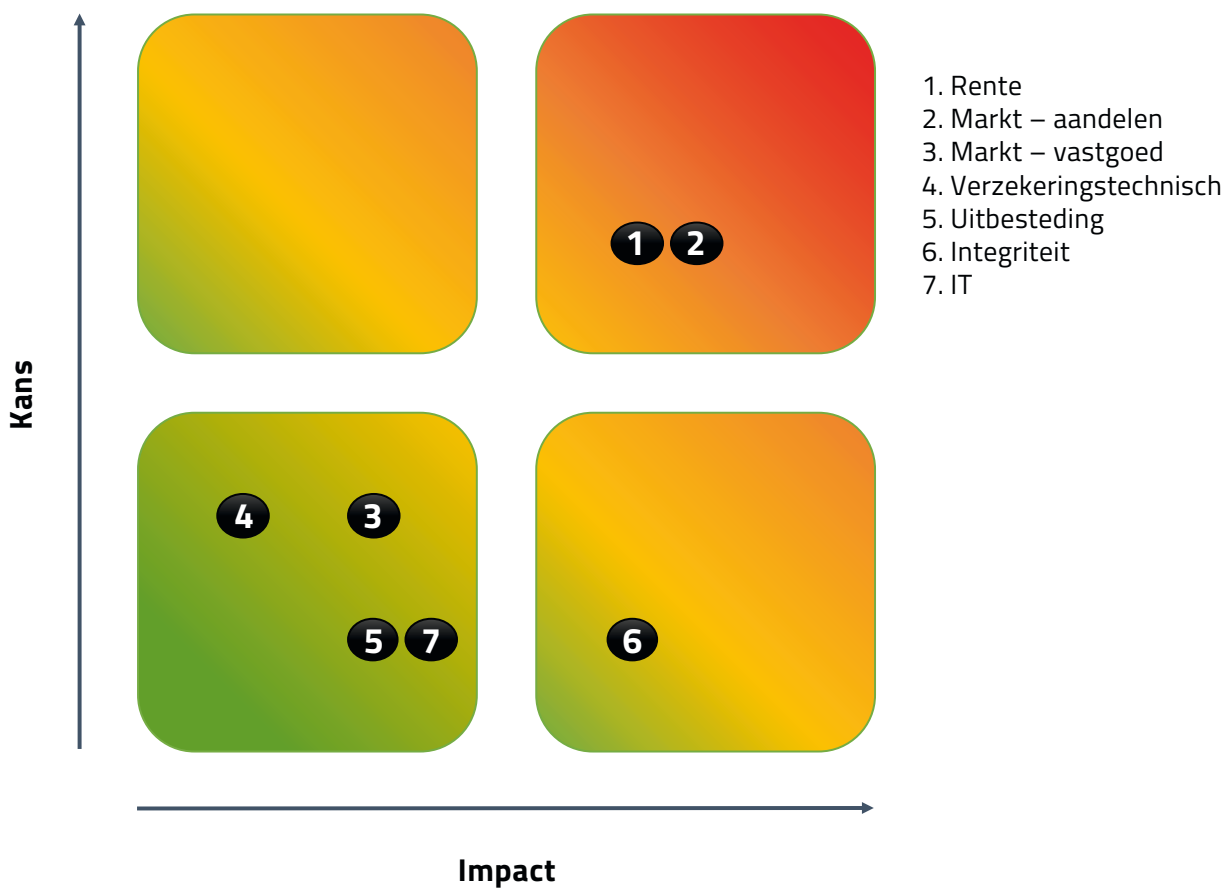
Financiële risico's

	Kans		Impact	
	Bruto	Netto	Bruto	Netto
Renterisico	Hoog	Hoog	Hoog	Aanzienlijk
Marktrisico - aandelen	Hoog	Hoog	Hoog	Aanzienlijk
Marktrisico - vastgoed	Beperkt	Beperkt	Aanzienlijk	Beperkt
Verzekeringstechnisch risico	Beperkt	Beperkt	Beperkt	Laag

Niet-financiële risico's

	Kans		Impact	
	Bruto	Netto	Bruto	Netto
Uitbestedings- en operationeel risico	Aanzienlijk	Laag	Aanzienlijk	Beperkt
Integriteitsrisico	Laag	Laag	Aanzienlijk	Aanzienlijk
IT-risico	Aanzienlijk	Laag	Aanzienlijk	Beperkt

In onderstaand figuur is de netto kans afgezet tegen de netto impact. Hieruit is op te maken dat het renterisico en het marktrisico - aandelen door het bestuur als de grootste risico's wordt gezien.

5.4 Risicomanagementsysteem

Het bestuur van BPL Pensioen vindt dat effectief risicomanagement onlosmakelijk verbonden is met cultuur en gedrag. Het bestuur geeft hier vorm aan door onder andere bewust te zijn van zijn eigen gedrag, (de mate van) helderheid, de betrokkenheid, het bespreekbaar maken van (lastige) zaken en het elkaar aanspreken op verantwoordelijkheden. Afspraken en regels omtrent het gedrag zijn vastgelegd in het integriteitbeleid, waaronder de gedragscode.

Het bestuur ziet erop toe dat de gewenste cultuur en het gewenste risicobewustzijn geconcretiseerd worden in herkenbare aspecten als actieve bestuursparticipatie, monitoring en opvolging van risicomanagement, verbeteracties, de naleving van de risicotoleranties en een duidelijke (risico)governancestructuur. Het bestuur is van mening dat openheid en vertrouwen in communicatie over risico's en voorgevallen incidenten belangrijke ingrediënten zijn voor een effectief risicomanagement. De structuur met betrekking tot het risicomanagementproces is als volgt georganiseerd:

Het bestuur

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering, resultaten en effectiviteit van de risicobeheersing. Het bestuur bepaalt het beleid, neemt besluiten en houdt toezicht op een adequate uitvoering van de besluiten. Risicomanagement vormt iedere vergadering een apart agendapunt op de bestuurlijke agenda.

De Risicocommissie

De Risicocommissie is verantwoordelijk voor de inrichting en monitoring van het risicoraamwerk. Primair zijn de diverse commissies verantwoordelijk voor hun specifieke aandachtsgebieden. De Risicocommissie toetst of alle risico's adequaat beheerst zijn. De Risicocommissie rapporteert de integrale risico's aan het bestuur en adviseert het bestuur en de commissies over de integrale risico's.

Ten aanzien van het risicomanagementraamwerk is een centrale rol weggelegd voor de Risicocommissie. De samenstelling, benoeming, zittingsduur, taken en bevoegdheden, aanwezige deskundigheid maar ook bijvoorbeeld de werkwijze van deze commissie zijn vastgelegd in een specifiek reglement. De Risicocommissie vervult zijn taak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het fonds.

Hoewel de overige bestuurscommissies verantwoordelijk zijn voor het risicomanagement op hun specifieke terrein, is de Risicocommissie verantwoordelijk voor het integrale risicomanagement.

De risicomanager

De functie van risicomanager is belegd bij het bestuursbureau. Het bestuursbureau heeft integraal risicomanagement als specifiek aandachtsgebied en tevens de volgende verantwoordelijkheden:

- Het risicobewustzijn van het bestuur versterken onder andere door middel van begeleiding van de strategische risicoanalyses en het signaleren van nieuwe typen risico's;
- Het overzicht behouden van risicomanagement processen en beheersmaatregelen. BPL Pensioen heeft dit vastgelegd in een risicomanagement handboek;
- Het overzicht behouden van alle risico's ten opzichte van elkaar en afhankelijkheden daartussen, inclusief identificatie van nieuwe risico's;
- De informatievoorziening aan het bestuur (d.m.v. het risicodashboard) op basis van onderliggende risicorapportages en informatiestromen.
- In het kader van de vervulling van deze verantwoordelijkheden rapporteert de risicomanager maandelijks aan de Risicocommissie en het bestuur over de risico's en het risicomanagementproces.

5.5 Risicomanagementproces

Onderstaand staat het risicomanagementproces schematisch weergegeven.

Stap	Onderdeel	Toelichting
1	Identificatie en definitie	Welke risico's zijn er en welke definitie wordt per risico gehanteerd?
2	Metten	Hoe worden risico's gemeten: wat is de belangrijkste risico-indicator/-maatstaf?
3	Bepalen beleid en beheersing	Wat zijn de normen? Welke beheersmaatregelen zijn er bepaald?
4	Monitoren en rapporteren	Hoe wordt er over risico's gerapporteerd en op welke wijze vindt de monitoring plaats?
5	Controle en bijsturing	Hoe wordt bijgestuurd?

Het pensioenfonds past monitoring toe om de ontwikkelingen in risico's en beheersing te volgen. De rapportage vindt periodiek plaats en wordt voorbereid door de risicomanager. De risicomanager verzamelt informatie, toetst de risicorapportages van de uitbestedingspartijen, en rapporteert hierover door middel van het risicodashboard aan het bestuur. Het risicodashboard geeft hierdoor op integrale wijze managementinformatie aan het bestuur om de geïdentificeerde (potentiële) risico's te monitoren zodat tijdig beheersmaatregelen genomen kunnen worden. Dit gebeurt op basis van diverse indicatoren. Deze indicatoren worden vergeleken met een door het bestuur vastgestelde norm. Bij een afwijking van de norm volgt een risicobeoordeling. Het risicodashboard stelt het bestuur in staat om gericht te sturen op de prioriteiten van dat moment.

6

Uitvoeringskosten

Uitvoeringskosten

In 2016 heeft de Pensioenfederatie een herziene versie van de 'aanbevelingen uitvoeringskosten' gepubliceerd. Samengevat komen de aanbevelingen op het volgende neer:

- Rapporteer de kosten van pensioenbeheer in euro per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden;
- Rapporteer de kosten van het Vermogensbeheer in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Bekijk deze kosten ook in relatie tot: 1) de gekozen beleggingsmix en bijbehorende benchmarkkosten; 2) het rendement over lange termijn, ook in relatie tot het bijbehorende benchmarkrendement;
- Rapporteer separaat de transactiekosten in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

BPL Pensioen volgt de aanbevelingen van de Pensioenfederatie zoveel als mogelijk op en streeft naar het realiseren van zoveel mogelijk transparantie. Hieronder lichten wij de situatie ten aanzien van beide onderdelen verder toe.

6.1 Pensioenbeheer

Voor het Pensioenbeheer bedroegen de kosten in 2016 per deelnemer € 111. Dit is berekend over het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden per 31 december 2016. Indien de kosten over de actieve deelnemers, gepensioneerden en/of slapers worden verdeeld, ontstaat het volgende beeld over de afgelopen jaren:

<i>Op basis van aantallen per 31-12-2016</i>	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Kosten per actieve deelnemer	178	175	168	165	216	269	331
Kosten per actieve deelnemer en gepensioneerde	111	109	105	101	134	167	197
Kosten per actieve deelnemer, gepensioneerde en slaper	30	30	28	27	36	43	51

De BTW kosten over de verleende diensten voor de pensioenadministratie bedroegen in 2016 € 2,3 ml. (2015: € 1,7 mln.)

6.2 Vermogensbeheer

De kosten van fiduciair management en vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de volgende kostencomponenten:

Kosten per beleggingscategorie	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten	Totaal
Vastgoed	11.149.513	-	990.745	12.140.257
Aandelen	13.467.745	99.430	2.589.829	16.157.004
Alternatieve beleggingen	3.132.108	472.845	1.586.528	5.191.481
Vastrentende waarden	10.432.332	-	10.724.760	21.157.091
Overige beleggingen	132.089	-	54.800	186.889
Totale kosten excl kosten overlay	38.313.786	572.275	15.946.661	54.832.723
Kosten overlay	1.249.134	-	241.082	1.490.217
Totale kosten incl kosten overlay	39.562.921	572.275	16.187.743	56.322.939
Overige vermogensbeheerkosten				
Kosten vermogensbeheer pensioenfonds en bestuursbureau	532.428	-	-	532.428
Kosten fiduciair beheer	1.824.026	-	-	1.824.026
Bewaarloon	1.499.086	-	-	1.499.086
Overige kosten	269.299	-	-	269.299
Totale overige vermogensbeheerkosten	4.124.839	-	-	4.124.839
Totale kosten vermogensbeheer	43.687.760	572.275	16.187.743	60.447.778

Bovenstaande uitsplitsing van de kosten vermogensbeheer wijkt af van hetgeen in de jaarrekening is opgenomen. In het overzicht zijn zowel gefactureerde kosten als kosten die rechtstreeks in mindering worden gebracht op beheerd vermogen (schatting) opgenomen. De transactiekosten zijn veelal op basis van een schatting tot stand gekomen, omdat er bijvoorbeeld bij transacties in de categorie vastrentende waarden niet separaat kosten in rekening worden gebracht. Deze uiten zich in het verschil tussen de bied- en laat-spread. Daarnaast is het bij participatie in beleggingsfondsen niet exact te bepalen welke kosten er zijn gemaakt. Daarvoor is een schatting gemaakt van de 'omzet' in de portefeuille en op basis van gemiddelde transactiekosten in de markt zijn vervolgens de transactiekosten bij benadering bepaald. De transactiekosten zijn geschat conform de door de Pensioenfederatie gehanteerde formule. Deze geschatte kosten vormen het verschil met de resultatenrekening. De kosten van bewaarloon zijn de kosten van het in bewaring geven van effecten bij de custodian en de kosten voor het aanhouden van bankrekeningen. Onder overige kosten vallen betaalde fee/kosten van futures en vergoedingen van de beleggingsadministratie.

De totale kosten over 2016 bedragen € 60,4 mln (2015: € 54,9 mln). Uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen bedragen de kosten (excl. transactiekosten) 0,291% (2015: 0,255%). De geschatte transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen bedragen 0,107% (2015: 0,133%). Volgens de Aanbevelingen uitvoeringskosten moeten pensioenfondsen hun kosten in perspectief zetten door middel van benchmarking. Een benchmarkgetal is namelijk de meest eenvoudige wijze waarop de kosten in context worden gezet, immers er wordt dan rekening gehouden met de specifieke kenmerken van het pensioenfonds.

6.3 CEM benchmarkonderzoek

Het fonds neemt sinds 2012 deel aan het wereldwijde onderzoek van Cost Effectiveness Measurement (CEM) om de uitvoeringskosten te kunnen vergelijken met andere pensioenfondsen. De uitkomsten van het CEM benchmarkonderzoek bevestigen dat BPL Pensioen efficiënt en kostenbewust werkt. Onderstaand overzicht toont de kosten Pensioenbeheer per actieve deelnemer en pensioengerechtigde, vergeleken met de gemiddelde score van de CEM-vergelijkingsgroep.

Overzicht kosten Pensioenbeheer in euro ten opzichte van de CEM-vergelijkingsgroep

Jaar	BPL Pensioen	CEM-vergelijkingsgroep
2015	109	131
2014	105	112
2013	101	116
2012	134	114

Onderstaand zijn de beheerkosten Vermogensbeheer weergegeven als percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Ook hier is de vergelijking opgenomen met de gemiddelde score van de CEM-vergelijkingsgroep.

Overzicht beheerkosten Vermogensbeheer als percentage gemiddeld belegd vermogen

Jaar	BPL Pensioen	CEM-vergelijkingsgroep
2015	0,41	0,49
2014	0,37	0,48
2013	0,39	0,45
2012	0,26	0,34

7

**Verslag
Raad van toezicht**

Intern toezicht

Verslag Raad van toezicht

7.1 Inleiding

De Raad van toezicht wil met dit verslag inzicht geven in zijn werkzaamheden en de bevindingen in 2016. Voorafgaand aan elk jaar stelt de Raad van toezicht een plan van aanpak op. In dit plan worden reguliere toezicht-onderwerpen opgenomen, maar ook onderwerpen waaraan hij specifieke aandacht wil geven in het desbetreffende jaar. Daarbij wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de toezichtthema's van DNB.

De Raad van toezicht heeft in 2016 een eigen visie ontwikkeld op intern toezicht. Gedurende het jaar heeft afstemming met het bestuur en het Verantwoordingsorgaan plaatsgevonden over de onderwerpen waaraan specifieke aandacht zal worden besteed.

In het verslag wordt ingegaan op de volgende onderwerpen:

1. De opdracht van de Raad van toezicht;
2. De gehanteerde werkwijze;
3. De bevindingen en aanbevelingen over het verslagjaar 2016.

7.2 Opdracht en werkwijze

7.2.1 Algemene opdracht

De Raad van toezicht heeft de wettelijke taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De Raad van toezicht geeft een algemeen oordeel over het functioneren van het bestuur en is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. BPL Pensioen is een van de grotere bedrijfstakpensioenfondsen. De Raad van toezicht neemt het hoge ambitieniveau dat hierbij past als uitgangspunt. De criteria daarbij zijn doelgerichtheid, efficiëntie en transparantie. De Raad van toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. De Raad van toezicht staat het bestuur met raad ter zijde. In de wetgeving en statuten is vastgelegd welke besluiten van het bestuur zijn onderworpen aan de goedkeuring van de Raad van toezicht.

Voor de werkwijze van de Raad van toezicht is het reglement leidend. In dit reglement staat dat de Raad van toezicht het bestuur desgevraagd of uit eigen beweging adviseert over:

- De beleids- en bestuursprocedures en processen en de checks en balances binnen het pensioenfonds;
- De wijze waarop het pensioenfonds wordt aangestuurd;
- De wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de midden- of lange termijn.

7.2.2 Specifieke aandachtspunten in het verslagjaar

De Raad van toezicht heeft voor het verslagjaar 2016 specifieke aandachtspunten geformuleerd in een plan van aanpak. Deze aandachtspunten betreffen de volgende beleidsthema's en onderwerpen:

- Governance van het fonds;
- Toekomstvisie en Strategie BPL Pensioen;
- Uitwerking/ evaluatie implementatie nFTK;
- Beleggingsbeleid;
- Uitbestedingsbeleid;
- IT beleid en strategie;
- Risicomanagement.
- Tevens heeft het Verantwoordingsorgaan de Raad van toezicht verzocht om in 2016 nauwlettend de beleggingsperformance te volgen inzake aandelen en vastgoed en de voorgenomen transitie van een belangrijk bestanddeel van de aandelenportefeuille.

In de bevindingen over het verslagjaar zijn deze aandachtspunten bij de betreffende onderwerpen meegenomen.

7.3 Werkwijze Raad van toezicht

7.3.1 Beschrijving aanpak Raad van toezicht

De Raad van toezicht heeft in 2016 twaalf maal vergaderd. Bij de vergaderingen zijn de drie leden van de Raad van toezicht aanwezig, de manager van het bestuursbureau en de secretaris van het bestuursbureau.

De Raad van toezicht heeft in 2016 vier maal vergaderd met het bestuur en heeft vergaderingen van diverse commissies bijgewoond. Ook heeft de Raad van toezicht drie keer overleg gehad met een werkgroep van het Verantwoordingsorgaan en is de Raad van toezicht aanwezig geweest bij twee vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan. De Raad van toezicht heeft hierbij ingezet op een constructieve samenwerking met de verschillende fondsorganen. Ook zijn er directe contacten tussen de individuele leden van de Raad van toezicht met de manager van het bestuursbureau en heeft de Raad van toezicht een aantal malen afstemmingsoverleg gevoerd met de beide voorzitters van het pensioenfonds. De Raad van toezicht heeft ook een keer overlegd met de voorzitters van het Verantwoordingsorgaan.

De Raad van toezicht heeft zichzelf aan de hand van een vragenlijst geëvalueerd. De uitkomsten worden gedeeld met de organen van het pensioenfonds. Over 2017 vindt de evaluatie met een externe partij plaats.

7.3.2 Informatievoorziening

De Raad van toezicht heeft toegang tot alle bestuurs- en commissiestukken van het fonds. Hierdoor kan de Raad van toezicht zich mede een beeld vormen van de gang van zaken in het bestuur en de beleidsontwikkeling van het fonds. Via de notulen en bijbehorende stukken van de bestuurs- en bestuurlijke commissievergaderingen en eigen waarneming door het bijwonen van enkele van deze vergaderingen, heeft de Raad van toezicht kennis kunnen nemen van de aan de orde zijnde onderwerpen, de daaruit voortvloeiende besluitvorming en de beweegredenen om tot die besluitvorming te komen.

De Raad van toezicht heeft toegang tot alle informatie die de Raad van toezicht nodig denkt te hebben om zijn taak goed te kunnen vervullen en heeft vrije toegang tot het bestuur, het Verantwoordingsorgaan en de medewerkers van het bestuursbureau.

7.3.3 Gehanteerd normenkader

De Raad van toezicht hanteert bij zijn taak het wettelijk kader, de Code Pensioenfondsen, de Toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP), de statuten, reglementen en de gedragscode van het fonds. Uitgangspunt bij de uitoefening van het toezicht is dat het fonds dient te voldoen aan de gehanteerde normen.

7.3.4 Wijze waarop het rapport tot stand is gekomen

De Raad van toezicht heeft op 25 april 2017 het concept verslag besproken en vastgesteld. Het concept verslag is vervolgens op 10 mei 2017 besproken met de voorzitters van het bestuur. Daarna heeft de Raad van toezicht op 6 juni 2017 middels dit verslag verantwoording afgelegd over zijn werkzaamheden aan het Verantwoordingsorgaan. Op 6 juni 2017 heeft de Raad van toezicht het jaarverslag 2016 goedgekeurd en het definitieve verslag aan het bestuur verstrekt.

7.4 Bevindingen en aanbevelingen Raad van toezicht

In navolgende paragrafen zijn de bevindingen en aanbevelingen van de Raad van toezicht voor de verschillende onderwerpen opgenomen.

7.4.1 Opvolging eerdere aanbevelingen

De opvolging van de aanbevelingen van de Raad van toezicht zoals die in de dialoog met het bestuur zijn gedaan, is adequaat geweest. Het bestuur heeft hierover verantwoording afgelegd aan het Verantwoordingsorgaan. Hieronder volgt op de aanbevelingen een korte beschrijving van de status:

- Voor wat betreft de aanbeveling om de visie en strategie verder te concretiseren in een beleidsdocument heeft het bestuur onder begeleiding van een externe deskundige partij een traject ingezet waarbij de visie en strategie nader zijn ingevuld. Dit heeft onder meer geleid tot een strategische routekaart waarin de ambitie voor de komende vijf jaar is vastgelegd.
- De aanbeveling om blijvend aandacht te besteden aan de ontwikkeling van competenties wordt ingevuld door dit onderwerp te bespreken in de jaarlijkse functioneringsgesprekken.
- De aanbeveling in het kader van de financiële opzet om de ontwikkelingen op de financiële markten te monitoren om hier adequaat op te kunnen anticiperen wordt opgevolgd met de maandelijkse toetsing via de risicorapportage en het risicodashboard. Daarnaast worden op dagbasis de risico's van de relevante economische gebeurtenissen gemonitord.

- Voor de opvolging van de aanbeveling om het beleid maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) vast te stellen is de verdere uitwerking opgepakt via een werkgroep MVB. Eind 2016 is het overkoepelend MVB-beleid vastgesteld.
- De aanbeveling om de Raad van toezicht doorlopend te informeren over relevante ontwikkelingen en processen in het kader van het risicomanagement wordt opgevolgd door de relevante informatie te agenderen in het reguliere overleg van de Raad van toezicht.
- Met betrekking tot de aanbeveling om concretere invulling te geven aan de taken en bevoegdheden van de Risicocommissie geldt dat deze is meegenomen als onderdeel van de evaluatie van het bestuursmodel. Hier is stilgestaan bij de structuur en werking van alle bestuurlijke commissies. De nieuwe uitgangspunten worden in 2017 door het bestuur vastgesteld en verwerkt in de betreffende fondsdocumenten.

7.4.2 Functioneren van de governance

De Raad van toezicht heeft geconstateerd dat de organen van het fonds naar behoren zijn ingericht en de bevoegdheden naar behoren zijn vastgelegd. De reglementen worden, indien nodig, jaarlijks geactualiseerd. Vanwege ontwikkelingen in het deelnemersbestand is er momenteel een discussie gaande over de eventuele uitbreiding van de vertegenwoordiging van pensioengerechtigden in het bestuur. De Raad van toezicht wordt over het verloop van deze discussie geïnformeerd door het bestuur.

De fondsorganen voeren jaarlijks een zelfevaluatie uit, welke om het jaar onder externe begeleiding plaatsvindt. Hierbij wordt, naast het functioneren van de organen zelf, ook de interactie tussen de organen aan de orde gesteld. De Raad van toezicht constateert hierbij dat een aandachtspunt blijft om de deskundigheid van alle organen op een juist niveau te brengen en te houden om de interactie goed te laten verlopen.

Eind 2016 heeft het bestuur een evaluatie van het bestuursmodel opgestart, die in 2017 zal worden afgerond. Bij de eventuele continuering van het huidige bestuursmodel doet de Raad van toezicht de aanbeveling dat er geïnvesteerd dient te blijven in het draagvlak van de achterliggende organisaties, zodat het vervullen van bestuursfuncties (vanuit de echte pariteit) ook op adequate wijze gecontinueerd kan worden.

Bij de inrichting van de governance conformeert het bestuur zich geheel aan de normen uit de Code Pensioenfondsen. Een toelichting op de naleving wordt in het jaarverslag als bijlage opgenomen.

7.4.3 Functioneren van het bestuur

De Raad van toezicht heeft door middel van het bijwonen van diverse vergaderingen een goed beeld van de manier waarop het bestuur opereert. De frequentie waarop het bestuur vergadert is ruim voldoende en de voorbereiding vindt grotendeels via commissies plaats waardoor de relevante agendapunten tijdig en afdoende voorbereid worden geagendeerd.

De vergaderstukken worden tijdig beschikbaar gesteld en door het bestuursbureau van een voorlegnotitie voorzien. In dit kader doet de Raad van toezicht de aanbeveling om een vaste structuur te hanteren voor voorlegnotities om te waarborgen dat verschillende aspecten van de besluitvorming, zoals bijvoorbeeld de relevante risicoafweging, bij elk besluit worden meegenomen.

De betrokkenheid van de bestuurders is hoog, wat onder meer blijkt uit de hoge opkomst bij de vergaderingen. De sfeer tijdens de vergaderingen is open en respectvol. De Raad van toezicht heeft diverse vergaderingen bijgewoond en de aanbevelingen hieruit zijn besproken in het overleg met de voorzitters van het bestuur. Gezien de relatief vele (aanstaande) wisselingen binnen het bestuur doet de Raad van toezicht de aanbeveling om in dit kader extra aandacht te hebben voor deze aspecten en deze zo te kunnen continuëren.

Uit het bijwonen van verschillende vergaderingen is het de Raad van toezicht gebleken dat de discussies op een goed inhoudelijk en voldoende strategisch niveau worden gevoerd. Hiervoor wordt ook voldoende ruimte geboden door de voorzitter, die hierbij zorgdraagt voor een goede afhechting van de besluitvorming. De Raad van toezicht heeft hierbij geconstateerd dat het bestuur goed zicht houdt op de follow-up van de genomen besluiten.

Hoewel de verbondenheid met de voordragende organisaties soms merkbaar is, heeft de Raad van toezicht de indruk dat er wel degelijk zonder last en ruggenspraak bestuurd wordt. Met de uitbreiding van het bestuur met kritische externe bestuurders in combinatie met een wisseling van bestuurders en het feit dat er geen sprake is van een dominante voorzitter is het risico op ongewenste groepsprocessen op natuurlijke wijze gemitigeerd.

7.4.4 Het beleid van het bestuur

De risicohouding van het fonds is in 2015 met de implementatie van het nieuwe Financieel Toetsingskader (nFTK) bepaald. In 2016 is de missie van het fonds opnieuw vastgesteld in het kader van een breed strategietraject. Hierbij is gezocht naar een zo duidelijk mogelijke formulering. In het kader van het strategietraject wordt een Strategisch beleidsplan BPL Pensioen uitgewerkt.

Voor wat betreft de verschillende beleidsterreinen wordt eens per halfjaar beoordeeld of de beleidsdocumenten moeten worden geactualiseerd. Een overzicht van de actuele fondsdocumenten is opgenomen in het bestuurskompas van BPL Pensioen, dat beschikbaar is op het bestuursportaal en aan nieuwe bestuurders wordt uitgereikt.

De Raad van toezicht constateert dat het bestuur van BPL Pensioen 'in control' is. Met de diverse partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed, zijn adequate dienstverleningsovereenkomsten gesloten. Deze overeenkomsten worden op regelmatige basis geëvalueerd. Via de kwartaalrapportages en ISAE-rapportages van de diverse partijen en het 'in control statement' (ICS) van TKP wordt meer zekerheid gekregen over de kwaliteit van de dienstverlening. De tijdige aanlevering van de rapportages wordt door het bestuursbureau gemonitord. De Raad van toezicht is van mening dat de rapportages voldoende inzicht geven en tegelijkertijd voldoende diepgang hebben om gerichte vragen te kunnen stellen. Via de behandeling in de verschillende commissies wordt gewaarborgd dat een adequate behandeling plaatsvindt. Omdat de omvang en diepgang van de (management)rapportages ook tot overdaad kunnen leiden, doet de Raad van toezicht de aanbeveling om naast een aantal vaste kritieke prestatie-indactoren (kpi's) ook tijdelijke kpi's te hanteren. Daarnaast acht de Raad van toezicht het van belang om periodiek vast te stellen of een rapportage nog steeds aan de oorspronkelijk gestelde eisen voldoet.

Het fonds heeft een integriteitsbeleid opgesteld voor het beperken van de compliance risico's. In 2016 heeft het bestuur in dit kader een systematische integriteits-risicoanalyse (SIRA) uitgevoerd. Deze is toegelicht aan de Raad van toezicht waarop de Raad van toezicht de aanbeveling heeft gedaan om een verdiepingsslag uit te voeren op dit punt. Dit mede omdat is geconstateerd dat de beheersmaatregelen summier en beperkt zijn ten aanzien van uitbesteding en IT. Daarnaast dient nog duidelijkheid te worden verkregen omtrent de toepassing van de insiderregeling.

De regeling van BPL Pensioen is op orde en stabiel. De feitelijke premie is kostendekkend bij het hanteren van een gedempte kostendekkende premie op basis van verwacht rendement. Hiermee bedraagt de premiedekkingsgraad circa 70%. Het niveau van de premiedekkingsgraad vormt een aandachtspunt in het kader van de financiële opzet. De Raad van toezicht doet in dit kader de aanbeveling om de premiedekkingsgraad scherp te monitoren.

Voor wat betreft het beleggingsbeleid constateert de Raad van toezicht dat de beleggingsmandaten op orde zijn. De beleggingsmandaten zijn een afgeleide van de beleggingsrichtlijnen. De beleggingsrichtlijnen zijn door het bestuur vastgesteld en zijn volledig in overeenstemming met de beleggingsovertuigingen van BPL Pensioen. Op basis van de risicohouding die in 2015 is besproken met sociale partners en de deelnemers heeft het bestuur de risicohouding van BPL Pensioen bepaald en het beleggingsbeleid erop aangepast. Het Verantwoordingsorgaan heeft de Raad van toezicht verzocht om in 2016 nauwlettend de beleggingsperformance te volgen inzake aandelen en vastgoed en de voorgenomen transitie van een belangrijk bestanddeel van de aandelenportefeuille. De Raad van toezicht is hierover tijdens de reguliere vergaderingen regelmatig geïnformeerd. Ook zijn de relevante stukken in dit kader voor de Raad van toezicht beschikbaar via het bestuursportaal. Hierbij heeft de Raad van toezicht geconstateerd dat de rendementsontwikkeling van het fonds op totaalniveau zich positief verhoudt ten opzichte van de relevante benchmarks. Het fonds heeft op aandelen aanzienlijk beter gepresteerd dan de benchmark. Voor vastgoed bleef het rendement achter. Dit vooral vanwege het lage rendement op de winkelportefeuille en een lager rendement op de woningportefeuille ten opzichte van de benchmark. De prestatie ten opzichte van de benchmark wordt mede beïnvloed door een aanpassing in de benchmark voor vastgoed in de jaren voorafgaand aan 2016. Deze aanpassing is doorgevoerd vanwege een afwijkende verdeling in de vastgoedportefeuille van BPL Pensioen ten opzichte van de standaardportefeuille van de benchmark. Ondanks deze aanpassing is er in 2016 sprake van een underperformance.

De Raad van toezicht heeft in het verslagjaar het proces rondom de verantwoording over de aanpassing van het risicoprofiel van dichtbij gevolgd. Hierbij is vanuit de Raad van toezicht aangegeven dat proactieve communicatie richting DNB wenselijk is en de Raad van toezicht eerder over dergelijke processen geïnformeerd wenst te worden.

Het bestuur heeft in zijn beleid voldoende oog voor de ontwikkelingen in wet- en regelgeving. De lijnen met de toezichthouder zijn kort en de relevante publicaties van de toezichthouder worden geagendeerd in bestuurs- en commissievergaderingen. BPL

Pensioen laat zich met betrekking tot ontwikkelingen op fiscaal gebied adviseren door het bestuursbureau. Indien nodig worden externe experts geraadpleegd. Met name binnen de Beleggingsadviescommissie worden de economische ontwikkelingen nauwgezet gevolgd. De belangrijkste ontwikkelingen worden in het bestuur gedeeld. Met betrekking tot de beoordeling van de bestuursondersteuning geldt dat deze onderdeel is van de zelfevaluatie. De ondersteuning wordt over het algemeen als positief ervaren, waarbij de Raad van toezicht constateert dat voor de ondersteuning van de Raad van toezicht en het Verantwoordingsorgaan als aandachtspunt geldt dat er geïnvesteerd moet blijven worden in inhoudelijke kennis en een proactieve opstelling. De Raad van toezicht is van mening dat de bestuursondersteuning er voor dient te zorgen voldoende inhoud, proactiviteit en stevigheid te hebben c.q. te tonen.

7.4.5 Risicomanagement

BPL Pensioen heeft de risicohouding vastgelegd in het risicomanagementhandboek. De risicohouding wordt periodiek getoetst en waar nodig herijkt. Voor 2017 staat weer een onderzoek naar de risicobereidheid onder de deelnemers op de planning. De kwalitatieve en kwantitatieve risicohouding vormen het uitgangspunt bij de risico-identificatie en impactanalyse. Een en ander is geborgd in het risicomanagementsysteem welke is vastgelegd in het risicomanagementhandboek. In dit handboek zijn de 'three lines of defense' (standaard controle model met drie beschermingslagen) uitgewerkt.

De inzet van effectieve beheersingsmaatregelen maakt onderdeel uit van de risicoanalyses. Het bestuur accepteert het netto risico of neemt aanvullende beheersmaatregelen indien nodig. Het risicobeleid wordt jaarlijks herijkt. Via het risicodashboard en de jaarlijkse compliance toets via de externe compliance officer wordt de bewaking van compliance met wet- en regelgeving gemonitord.

7.4.6 Evenwichtige belangenafweging

De Raad van toezicht constateert dat een evenwichtige belangenafweging onderdeel uitmaakt van de besluitvorming. Dit blijkt uit het feit dat de argumentatie expliciet wordt vastgelegd in de notulen. Het bestuur heeft hierbij specifiek aandacht voor de gevolgen voor diverse groepen deelnemers. Om die reden wordt dit aspect in een voorblad bij notities expliciet benoemd. Hiermee wordt bevorderd dat de evenwichtige belangenafweging in de besluitvorming tot uiting komt. Ook wordt specifiek aandacht besteed aan de gevolgen voor verschillende generaties.

7.4.7 Communicatie

Het bestuur van BPL Pensioen communiceert via de website, digitale nieuwsbrieven, het pensioenmagazine en deelnemersbijeenkomsten over het (voorgenomen) beleid. In het kader van de risicohouding is in 2014 voor het laatst een risicobereidheidsonderzoek uitgevoerd. Het bestuur stelt een communicatiejaarplan vast waarvoor de basis is vastgelegd in het 3-jarig communicatiebeleidsplan. Onderdeel van het communicatiebeleid is dat er regelmatig onderzoek plaatsvindt onder de deelnemers voor het toetsen van de communicatie-uitingen en -behoeften.

De Raad van toezicht is van mening dat BPL tijdig, correct en duidelijk communiceert. De aanbeveling van de Raad van toezicht om nog meer de publiciteit te zoeken zodat de sterke punten van BPL Pensioen meer benadrukt worden, is onder meer opgevolgd door met enige regelmaat een blog van een bestuurder op de website van het fonds te plaatsen. Ook zijn in 2016 meer deelnemersbijeenkomsten georganiseerd.

7.5 Conclusie

De Raad van toezicht keurt het jaarverslag en de jaarrekening 2016 goed en is van mening dat het beleid en beheer passend is bij de risicohouding en het gehanteerde ambitieniveau. Het bestuur weegt de verschillende belangen op evenwichtige wijze af en geeft op een adequate manier invulling aan de risicobeheersing binnen het fonds.

8

Verlag
Verantwoordingsorgaan

Verslag Verantwoordingsorgaan

8.1 Bijeenkomsten VO in 2016

Vergaderingen van het VO

Het VO is in 2016 vier keer bij elkaar geweest om met het bestuur te vergaderen. Dit was op 12 april, 13 juni, 23 september en 2 december 2016. De vergaderingen van het VO bestaan uit een vooroverleg waarbij het VO met elkaar vergadert onder leiding van de fungerend voorzitter van het VO. Na afloop het vooroverleg overlegt het VO met het bestuur. Het VO heeft twee voorzitters, zij zijn beide voorzitter namens het hele VO. Hierbij is een voorzitter afkomstig uit de werkgeversgeleding en een voorzitter uit de werknemers- en gepensioneerdengeleding. In 2016 was de fungerend voorzitter de heer B. Hasselo, werkgeversvoorzitter. Daarnaast heeft het VO op 7 juni 2016 ter voorbereiding op de jaarwerkvergadering van 13 juni, een vergadering gehad met de deskundigen die betrokken waren bij het jaarwerk van BPL Pensioen. Dit waren de actuaaris, de accountant en de accountmanager van de pensioenadministratie.

De voorzitters van het VO

De voorzitters bereiden de vergaderingen gezamenlijk voor met ondersteuning van een medewerker van het bestuursbureau. De voorzitters van het VO hebben ook overleg met de voorzitters van het bestuur. De voorzitters van beide organen hebben minimaal twee keer per jaar overleg en vaker indien nodig.

Werkgroepen binnen het VO

Om een verdieping te kunnen bewerkstelligen heeft het VO drie werkgroepen geformeerd waaraan naast de voorzitters ook VO-leden deelnemen. Dit zijn de werkgroep klankbord communicatie, de werkgroep die overleg heeft met de Raad van Toezicht en de werkgroep jaarwerk. De werkgroep communicatie is in het afgelopen jaar niet bij elkaar gekomen. Wel hebben leden van deze werkgroep deelgenomen aan kwalitatieve onderzoeken over de communicatie van BPL Pensioen. Daarnaast is aan de werkgroep gevraagd om mee te kijken naar een communicatie uiting over de financiële situatie van het pensioenfonds en hierover input te vragen. Hierop werd aangegeven dat BPL Pensioen mogelijk in de toekomst zou moeten korten. Uiteindelijk is korten vooralsnog niet nodig gebleken. In 2016 heeft de werkgroep die overlegt met de Raad van toezicht twee keer een overleg met de Raad van toezicht gehad. Deze overleggen vonden onder andere plaats ter voorbereiding van de jaarwerkvergadering en ter evaluatie van de jaarwerkvergadering. De werkgroep jaarwerk is in 2016 voor het eerst bij elkaar gekomen. Deze werkgroep heeft een rol in de voorbereiding van het schrijven van het oordeel van het VO.

Opleiding van het VO

Het VO heeft in 2016 twee opleidingsdagen gevolgd. De eerste had betrekking op de oordeelsvorming door het VO ter voorbereiding op het jaarwerktraject. De tweede opleidingsdag is voor een deel ingevuld door de compliance officer van BPL Pensioen. Hierbij is stilgestaan bij wet- en regelgeving, de gedragscode van BPL Pensioen, de meldplicht die hierin is opgenomen, belangenverstrengeling, bevoegdheden en nevenfuncties. Verder kwam het maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) aan bod en het factorbeleggen. Daarnaast hebben een aantal leden van het VO deelgenomen aan themadagen van het Platform Medezeggenschap.

Site visit

Om een beeld te krijgen van de pensioenadministratie van BPL Pensioen en om als VO samen een andere activiteit te beleven heeft op 4 november 2016 een bezoek aan TKP Pensioen plaatsgevonden. Deze dag was georganiseerd door TKP Pensioen in samenwerking met het bestuursbureau. Het VO heeft een aantal presentaties ontvangen over TKP Pensioen in het algemeen, de ISAE rapportage, de werkgeversadministratie en de werknemersadministratie. Daarnaast heeft het VO een rondleiding gehad waarbij de telefonische helpdesk voor werkgevers en werknemers is bezocht. Het bezoek heeft bijgedragen aan de beeldvorming hoe de pensioenadministratie in de praktijk plaatsvindt. Daarnaast is de Hortus Botanicus van Haren bezocht en is de dag culinair afgesloten.

Zelfevaluatie VO

Het VO heeft in haar vergadering op 23 september een zelfevaluatie gedaan. Hierbij werd naar het functioneren van het VO gekeken, naar het reglement van het VO, de competentievisie en de speerpunten van het VO. Het VO heeft zichzelf een spiegel voorgehouden. Zij kwam tot de conclusie dat zij al lerend tot steeds meer diepgang is gekomen. Besloten is om het hele VO mee te laten doen aan een kennistoets, speciaal gericht op VO-leden. Deze heeft eind 2016 plaatsgevonden. De uitkomst hiervan is tegen de speerpunten van het VO aangehouden om de opleidingsbehoefte in 2017 nader in te vullen.

8.2 Wijzigingen binnen het VO

De heer Hasselo is in januari 2016 uit de leden van werkgeverszijde door de leden van werkgeverszijde voorgedragen als voorzitter. In het voorjaar van 2016 heeft het VO 5 nieuwe leden mogen verwelkomen. Deze zijn voorgedragen op posities die in de loop van 2015 door diverse redenen waren ontstaan.

8.3 Oordeel van het VO over het bestuur

Het oordeel van het VO over het bestuur wordt aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de Raad van Toezicht over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst opgesteld. Het VO geeft daarnaast aan dat zij in haar beoordeling ook meeneemt de in 2016 aangeboden adviestrajecten aan het VO.

Adviesaanvragen aan het VO

Deze vallen uiteen in: 1) wettelijke adviesbevoegdheden (w), en 2) bovenwettelijke adviesbevoegdheden (bw). In onderstaand overzicht zijn alle wettelijke adviesbevoegdheden genoemd en de bovenwettelijke adviesbevoegdheden die het VO in de statuten is toegekend. In de tabel komt aan de orde of het adviesrecht is toegepast. De datum is de vergaderdatum van het VO waar het onderwerp op de agenda stond.

w of bw	Adviesrecht	Toegepast?	Thema	Datum
w	Beleid beloningen	n.v.t.		
w	Vorm en inrichting intern toezicht	n.v.t.		
w	Profielchets leden Rvt	n.v.t.		
w	Vaststellen en wijzigen klachten en geschillenprocedure	n.v.t.		
w	Vaststellen en wijzigen communicatie- en voorlichtingsbeleid	n.v.t.		
w	Gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen	ja	Overdracht van de verplichtingen van Bpf Sigaren aan BPL Pensioen. Het VO heeft positief geadviseerd.	2-12-2016
w	Liquidatie, fusie of splitsing pensioenfonds	n.v.t.		
w	Omzetten pensioenfonds in andere rechtsvorm	n.v.t.		
w	Samenstelling van de premie en de feitelijke premiecomponenten	n.v.t.		
bw	Nemen van maatregelen van algemene strekking	n.v.t.		
bw	Wijzigen van statuten en reglementen	ja	Pensioenreglement Statuten Het VO heeft over de wijzigingen in het pensioenreglementen en in de statuten positief advies gegeven.	13-6-2016 en 2-12-2016. 13-6-2016
bw	Vaststellen abtn en herstelplan	ja	De gewijzigde ABTN is voorgelegd voor advies aan het VO. Het VO heeft positief geadviseerd.	2-12-2016
bw	Vermindering pensioenaanspraken en rechten	n.v.t.		
bw	Vaststellen en wijzigen van het toeslagbeleid	n.v.t.		

Overdracht van de verplichtingen van Bpf Sigaren aan BPL Pensioen

Het VO is gedurende het traject dat liep om de verplichtingen van Bpf Sigaren over te nemen tijdig geïnformeerd over de status. Het VO heeft kritisch gekeken naar dit traject en heeft vragen hierover aan het bestuur gesteld. Op 2 december heeft dit geleid tot een adviesaanvraag van het bestuur aan het VO. Het VO heeft hierover positief advies gegeven.

Afspraak met bestuur over (vrijwillige) aansluitingen

Het VO heeft een wettelijk adviesrecht als het (vrijwillige) aansluitingen betreft. Zowel van werkgevers die aansluiten bij BPL Pensioen als van pensioenfondsen die willen aansluiten. Het leidt tot een onwerkbaar situatie als het VO bij alle aansluitingen van werkgevers betrokken wordt. Enerzijds vanwege het aantal en anderzijds vanwege het belang (grootte en impact voor het fonds). Het VO heeft het bestuur voorgesteld om in de laatste vergadering van het kalenderjaar dat VO en bestuur samen hebben, in te gaan op de vrijwillige aansluitingen bij BPL Pensioen. Werkgevers die een dussdanige omvang hebben dat de Commissie Draagvlak deze in behandeling neemt, worden ter advies aan het VO voorgelegd. Aansluitingen van pensioenfondsen worden altijd door het bestuur ter advies voorgelegd. Deze werkwijze is een verlichting voor het bestuur en het VO.

Oordeel

Het VO is positief over de tijdige informatievoorziening in de adviestrajecten die aan het VO worden voorgelegd. Het bestuur beantwoordt alle vragen van het VO. De communicatie is open als het bestuur en het VO samen vergaderen.

8.4 Oordeel over beleid van het bestuur

Naast het oordeel over de adviestrajecten geeft het VO ook een oordeel over het beleid van het bestuur. Hieronder komen de volgende beleidsterreinen aan de orde waar het VO in 2016 bij heeft stilgestaan. Het bestuur heeft verantwoording afgelegd aan het VO in de vergadering van 6 juni 2017.

8.4.1 Governance

In de vergaderingen die het VO heeft met het bestuur, wordt het VO geïnformeerd over ontwikkelingen die spelen binnen het fonds en het VO raken. Dit zijn onder andere personele ontwikkelingen als benoeming van bestuurders, maar ook andere zaken zoals bijvoorbeeld de evaluatie van het bestuursmodel van BPL Pensioen of informatie over de toezichthouder inzake lopende onderzoeken. Het VO is ook betrokken bij de evaluatie van het bestuursmodel. Beide voorzitters zijn hierover geïnterviewd.

Oordeel

Het VO is positief over de wijze waarover ze worden geïnformeerd als het gaat om ontwikkelingen die spelen binnen het fonds. Het traject over de bestuursevaluatie is bekend gemaakt bij het VO en het VO is betrokken geweest doordat zij een vragenlijst hebben ingevuld over evaluatie van het bestuursmodel. Daarnaast is het positief dat ook beide voorzitters van het VO betrokken zijn door een interview dat met hen is afgenomen.

Aanbeveling

Het VO heeft als aanbeveling voor het bestuur om voldoende aandacht te houden voor de continuïteit binnen het bestuur door gekwalificeerde bestuurders te benoemen en klaar te hebben staan.

8.4.2 Communicatiebeleid

In 2014 is het communicatiebeleid van het bestuur vastgesteld. Dit is een meerjarenplan. Destijds is het VO advies over dit plan gevraagd. Over de invulling van het beleidsplan in een jaarplan heeft het VO formeel geen adviesrecht. Wel heeft het VO de gelegenheid gekregen op de studiedag van 20 januari 2016 om hierop te reageren.

De werkgroep is individueel betrokken geweest bij het kwalitatief onderzoek naar de communicatie van BPL Pensioen. Daarnaast is een beroep gedaan op de werkgroep bij de communicatie uiting die de financiële situatie aangaf van het fonds. Dit om de deelnemers voor te bereiden op een mogelijk korting.

Oordeel

Het VO is positief over de trajecten waarbij de werkgroep is betrokken (het kwalitatief onderzoek en de communicatie uiting over de financiële situatie). De werkgroep communicatie geeft aan dat zij verwacht had nog meer ingeschakeld te worden, bijvoorbeeld bij ontwikkeling van de nieuwe huisstijl. Daarover is het VO wel tijdig geïnformeerd, maar werd een rol van de werkgroep gemist.

Aanbeveling

Het VO heeft net als vorig jaar de aanbeveling voor het bestuur om jaarlijks een evaluatiemoment in te stellen waarbij wordt nagegaan of de in dat jaar uitgevoerde communicatie uitingen, dan wel activiteiten of andere plannen in lijn met het communicatieplan gerealiseerd zijn. Graag wordt het VO geïnformeerd over het resultaat van de evaluatie vanuit het bestuur.

8.4.3 Financiële situatie en beleggingsbeleid

Uit het jaarverslag en de jaarrekening heeft het VO waar kunnen nemen wat de resultaten zijn die behaald zijn met het beleggingsbeleid van het bestuur. Het VO weet dat onder andere de economische situatie met een aanhoudende lage rentestand en de (internationale) politieke situatie een groot stempel hebben gedrukt op hoe het fonds het jaar heeft afgesloten. Dat laatste was meer positief dan halverwege 2016 werd verwacht. Desondanks acht het VO de financiële situatie als zorgelijk.

Oordeel

Het VO is positief over de wijze waarop het bestuur haar bij iedere vergadering heeft geïnformeerd over de ontwikkelingen van de financiële situatie en de voortgang van de aandelentransitie.

Het VO is positief over de uitleg die het bestuur heeft gegeven op de studiedag van het VO in oktober 2016 over het factorbeleggen.

Aanbeveling

Het VO is van mening dat het bestuur ook in 2017 bijzonder kritisch moet blijven op de resultaten op het gebied van beleggen in aandelen en de resultaten op het gebied van het vastgoed.

8.4.4 Risicomanagement

Het VO heeft begin 2015 kennis genomen van de opzet van de Risicocommissie, de invulling van de commissie waar ook de extern deskundig bestuurder met expertise op het gebied van risicomanagement plaats neemt. De Risicocommissie heeft zich bij aanvang gefocust op de implementatie van de aandachtspunten uit het risicohandboek. Daarnaast monitort zij stringent het risicodashboard. Het afgelopen jaar heeft het VO minder focus gehad op het risicomanagement van BPL Pensioen.

Oordeel

Het VO is positief over het bestaan van de commissie en dat deze met een deskundige onafhankelijke bestuurder is aangevuld. Het afgelopen jaar heeft het VO niet zoveel van deze commissie vernomen, hetgeen als een goed teken kan worden geïnterpreteerd.

Verzoek

In de tweede helft van 2017 vraagt het VO een toelichting van het bestuur over het functioneren van de Risicocommissie en de verrichte werkzaamheden.

8.5 Oordeel van het VO over de Raad van toezicht

De Raad van toezicht heeft in 2016 twee keer een vergadering gehad met het VO. Dit was op 13 juni 2016, waarbij het jaarverslag en de jaarrekening het centraal thema was en op 2 december 2016.

Nadat in 2015 de werkgroep van het VO en de Raad van toezicht zijn gestart met de eerste bijeenkomsten, is dit in 2016 voortgezet. Dit gebeurt niet met het voltallige VO, maar met een delegatie van 6 leden van het VO waaronder de beide voorzitters van het VO. De keuze voor deze aanpak heeft het VO gemaakt om slagvaardiger met elkaar te kunnen overleggen. Bij de samenstelling van de werkgroep is gekeken naar een evenwichtige invulling hiervan. Terugkoppeling van deze overleggen vindt plaats door de werkgroep aan het VO in de vergadering van het VO die daarop volgt. Dit is in ieder geval bij de vergadering van het VO met de Raad van toezicht en het bestuur over de verantwoording van het bestuur aan het VO die in juni plaatsvindt. In die vergadering legt de Raad van toezicht formeel ook verantwoording af aan het VO. Daarnaast is de Raad van toezicht ook altijd in de laatste vergadering van het jaar van het VO aanwezig.

Op 18 mei 2017 heeft de werkgroep van het VO overleg gehad met de Raad van toezicht. In dit overleg heeft de werkgroep het Plan van Aanpak over 2016 met de Raad van toezicht besproken. Daarnaast is het verslag van de Raad van toezicht met de werkgroep besproken. De werkgroep heeft enkele opmerkingen hierover gemaakt die de Raad van toezicht heeft verwerkt in het verslag. De vragen van het VO aan de Raad van toezicht over de verantwoording luiden als volgt:

- Hoe ziet de Raad van toezicht toe op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken van het pensioenfonds en wat zijn de bevindingen?
- Hoe ziet de Raad van toezicht toe op adequate risicobeheersing door het bestuur en evenwichtige belangenbehartiging en wat zijn de bevindingen?
- Hoe komt de Raad van toezicht tot goedkeuring van het jaarwerk? Welk proces heeft de Raad van toezicht doorlopen?

De Raad van toezicht heeft verantwoording afgelegd aan het VO over het verslag en de bevindingen in de vergadering van het VO op 6 juni 2017.

Oordeel

Het VO is positief over de overleggen die zij het afgelopen jaar met de Raad van toezicht heeft gehad, zowel als werkgroep, maar ook het VO als geheel. Er heerst een open sfeer in de overleggen met de Raad van toezicht. Het VO is positief over de verbeteringen die de Raad van Toezicht heeft laten zien met het vernieuwde Plan van Aanpak, het verslag en de tijdigheid van het opleveren van het verslag. De aanbeveling van het VO aan de Raad van toezicht was voor 2016 om veel aandacht te besteden aan het toezien op hoe het bestuur omgaat met de financiële situatie en toe te zien welke stappen het bestuur in het beleid neemt. Deze taak heeft zij goed vervuld.

Aanbevelingen

Het VO heeft als aanbeveling voor de Raad van toezicht om de financiële situatie verder te blijven monitoren in 2017. Een andere aanbeveling aan de Raad van toezicht is om toe te zien hoe het bestuur de continuïteit van een kwalitatief goed bestuur waarborgt.

Het VO waardeert het streven van de Raad van toezicht om voor het einde van 2017 met een Plan van Aanpak voor 2018 te komen. Dit verduidelijkt de speerpunten en verwachtingen tussen beide organen. Het VO vertrouwt erop dat de samenwerking met de Raad van toezicht open en constructief blijft en dat beide organen, het bestuur blijven versterken.

Woerden, 6 juni 2017

Namens het Verantwoordingsorgaan van BPL Pensioen,

Ben Hasselo
Werkgeversvoorzitter

Rob Bekker
Werknemersvoorzitter

8.6 Reactie van het bestuur

Het bestuur bedankt het Verantwoordingsorgaan voor haar werkzaamheden. Met belangstelling is kennisgenomen van het oordeel. Onderstaand geeft het bestuur hierop zijn reactie.

Governance

Het bestuur is tevreden met de bijdrage van het VO bij de evaluatie van het bestuursmodel en heeft de samenwerking als prettig en constructief ervaren. De continuïteit en deskundigheid van het bestuur hebben de aandacht. Naar aanleiding hiervan wordt ook weer dit jaar het geschiktheids- en opleidingsplan herijkt.

Communicatiebeleid

Het bestuur is tevreden met de input die is geleverd door de werkgroep Communicatie vanuit het Verantwoordingsorgaan en onderschrijft dat op onderdelen de werkgroep meer betrokken had kunnen worden. Zoals gevraagd wordt de werkgroep geïnformeerd over de uitkomst van het jaarlijkse evaluatiemoment.

Financiële situatie en beleggingsbeleid

Het bestuur hecht waarde aan de kritische blik van het VO op de financiële situatie en de resultaten van het beleggingsbeleid. Ook in 2017 wordt het VO hier weer nauw bij betrokken en periodiek over geïnformeerd.

Risicomanagement

In 2016 is de opzet, bestaan en werking van het integraal risicomanagement verder ontwikkeld. Het bestuur is voornemens om de leden van het VO meer bij dit onderwerp te betrekken. Dit wordt in 2017 vormgegeven door middel van een workshop.

9

Jaarrekening 2016

9. Balans per 31 december 2016

		31-12-2016	31-12-2015
		€	€
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		2.019.645	1.891.061
Aandelen		5.701.439	4.866.656
Vastrentende waarden		7.109.584	6.588.837
Derivaten		842.798	594.882
Overige beleggingen		452.926	378.394
		16.126.392	14.319.830
Beleggingen VPL GFI	(2)	29.606	24.431
Vorderingen en overlopende activa	(3)	206.113	189.157
Overige activa	(4)	86.784	74.753
		<u>16.448.895</u>	<u>14.608.171</u>
TOTAAL ACTIVA			
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)	-488.264	-205.672
Technische voorzieningen	(6)	16.059.254	13.990.632
Langlopende schulden	(7)	491.843	446.299
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	386.062	376.912
		<u>16.448.895</u>	<u>14.608.171</u>
TOTAAL PASSIVA			

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 90.

10. Staat van baten en lasten

	2016		2015	
	€	€	€	€
Baten				
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (9)		432.417		404.639
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (10)		1.427.491		219.508
Overige baten (11)		45		17.559
Totaal baten		1.859.953		641.705
Lasten				
Pensioenuitkeringen (12)		262.574		240.616
Pensioenuitvoeringskosten (13)		20.260		18.475
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (14)				
- Pensioenopbouw	470.238		420.980	
- Toeslagverlening	0		-86	
- Rentetoevoeging	-8.422		20.987	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-266.585		-244.149	
- Wijziging markttrente	1.579.546		989.119	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	212.496		581.916	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	27.698		32.836	
Wijziging actuariële uitgangspunten (wijziging regeling)	53.651		-1.764	
		2.068.622		1.799.840
Saldo overdracht van rechten (15)		-210.104		-593.784
Overige lasten (16)		1.193		1.169
Totaal lasten		2.142.545		1.466.317
Saldo van baten en lasten		-282.592		-824.612
<i>Bestemming van het saldo van baten en lasten</i>				
Algemene reserve		-1.991.603		-816.130
Beleggings- reserve		1.701.567		0
Bestemmings-reserve VPO		-2.654		-473
Reserve tijdelijk partnerpensioen		10.098		-8.009
		-282.592		-824.612

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 114.

11. Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2016		2015	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	423.928		405.709	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	7.574		19.698	
Overig	0		9.208	
		431.502		434.615
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-261.438		-256.038	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-3.340		-12.026	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-21.761		-15.742	
Overige uitgaven	-6.285		0	
		-292.824		-283.806
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		138.678		150.809
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	399.745		381.955	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	28.631.195		13.967.119	
Collectieve waardeoverdracht	187.651		583.456	
Liquidatie Suwas I	0		30.809	
		29.218.591		14.963.339
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-29.316.979		-15.064.069	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-28.259		-23.414	
		-29.345.238		-15.087.483
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-126.647		-124.144
Netto kasstroom		12.031		26.665
Mutatie liquide middelen		12.031		26.665
Samenstelling geldmiddelen		2016		2015
		€		€
Liquide middelen primo boekjaar (3)		74.753		48.088
Liquide middelen ultimo boekjaar (3)		86.784		74.753
Waarvan:				
Voor risico pensioenfondsen		86.784		74.753
Voor risico deelnemers		0		0

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 90.

12. Toelichting op de jaarrekening

12.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (hierna 'het pensioenfonds'), is statutair gevestigd te Woerden. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 27156976.

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 15 juni 2017 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

12.2 Grondslagen

12.2.1 Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in Euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december 2016	Gemiddeld 2016	31 december 2015	Gemiddeld 2015
CHF	1,0720	1,0797	1,0874	1,1449
DKK	7,4356	7,4491	7,4627	7,4545
GBP	0,8536	0,7953	0,7371	0,7566
JPY	123,0208	126,8486	130,6765	137,8777
NOK	9,0790	9,3471	9,6153	9,3438
HKD	8,1777	8,2983	8,4190	8,9014
SEK	9,5820	9,3701	9,1582	9,3154
USD	1,0548	1,0705	1,0863	1,1482
CAD	1,4145	1,4617	1,5090	1,4553
AUD	1,4566	1,4748	1,4931	1,4859

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa/passiva of rechten en verplichtingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Het bestuur heeft in 2016 besloten over te stappen op de meest recente AG-prognosetafel en de pensioenverplichting te bepalen aan de hand van de AG-prognosetafel 2016. Het effect van deze aanpassing bedraagt € 45.889 duizend. Het effect van deze schattingswijziging op de dekkingsgraad betreft 0,3%-punt negatief.

Daarnaast zijn er enkele grondslagwijzigingen die geen materiële impact op de dekkingsgraad hebben gehad. Zo is de ervaringssterfte geactualiseerd op basis van het Mercer-model 2016, hierdoor steeg de technische voorziening met € 3.000 duizend. Ook is de bepaling van de voorziening voor Niet opgevraagd pensioen aangepast, hierdoor daalde de technische voorziening met € 483 duizend. Tenslotte

is dit boekjaar voor het eerst een voorziening voor arbeidsongeschikten berekend vanwege vrijgestelde premiebetaling voor het tijdelijk partnerpensioen, hierdoor steeg de technische voorziening met € 5.245 duizend.

Dekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden.

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende en langlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De reële dekkingsgraad wordt berekend als de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de Toekomst Bestendig Indexatie grens (TBI-grens).

12.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen actuele waarde.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de marktwaarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. De gehele directe vastgoedportefeuille wordt jaarlijks door deze deskundigen getaxeerd. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Waardeveranderingen van op marktwaarde gewaardeerde vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbelegging per balansdatum.

Vastgoed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van gedane uitgaven, inclusief bouwrente, waarbij wordt getoetst of die uitgaven tot waardewijzigingen leiden. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten naar actuele waarde geherwaardeerd. Objecten in het boekjaar verkocht maar met levering in het volgende boekjaar zijn niet als verkoop in het boekjaar verantwoord.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de

periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Hedge funds worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde is de intrinsieke waarde van de onderliggende beleggingen van het betreffende fonds. Indien de waarderingsgrondslagen van hedge funds afwijken van de waarderingsgrondslagen van het fonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Niet beursgenoteerde belangen in infrastructuur beleggingen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen, de overige onderliggende activa en de onderliggende verplichtingen.

Geldmarktbeleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de contante waarde van de toekomstige kasstromen (rente en aflossing). Posities in rekening courantsaldi worden tegen nominale waarde gewaardeerd.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Daarnaast worden hieronder opgenomen liquide middelen aangehouden voor beleggingsdoeleinden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Algemene reserve

De algemene reserve wordt gevoed door het resultaat, nadat de beleggingsreserve, de reserve tijdelijk partnerpensioen en de bestemmingsreserve voortzetting pensioenopbouw op het juiste niveau zijn gebracht.

Beleggingsreserve

De beleggingsreserve is gelijk aan het vereist eigen vermogen verminderd met het minimum vereist eigen vermogen. Op deze wijze wordt bewerkstelligd dat de beleggingsreserve minimaal gelijk is aan de reserves, die een pensioenfondsfonds moet aanhouden voor beleggingsrisico's in het FTK.

Reserve tijdelijk partnerpensioen

Aan de reserve tijdelijk partnerpensioen wordt toegevoegd/onttrokken het verschil tussen enerzijds de ANW-hiaat premie en toegerekende interest en anderzijds de toevoeging aan de ANW-hiaat voorziening, de toegerekende administratiekosten en de verrichte ANW-hiaat uitkeringen.

Bestemmingsreserve voortzetting pensioenopbouw (VPO)

De bestemmingsreserve voortzetting pensioenopbouw heeft als doel de financiering van de toekomstige inkoop van rechten voor werkeloze deelnemers ter compensatie van het stopzetten van de wettelijke FVP-regeling. Deze reserve is gevormd met het batig saldo inzake de ontbinding van het Vacantiefonds voor den Landbouw. In 2016 is deze reserve aangewend voor de financiering van voortzetting pensioenopbouw voor deelnemers in de WW, over de jaren 2011 en 2012.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-ante- condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Als rekenrente voor de technische voorzieningen wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31-12-2016 zoals die door de toezichthouder is gepubliceerd;
- Overlevingstafels, te weten de AG-Prognosetafel 2016. Om rekening te houden met het gegeven dat de fonds populatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterfteskansen toegepast. De correctiefactoren zijn per eind 2016 geactualiseerd en zijn gebaseerd op het Mercer-model 2016. De curve hanteert fondsspecifieke correctiefactoren voor de mannelijke populatie vanaf 55 jaar. Voor de totale vrouwelijke populatie en de mannelijke populatie tot en met 55 jaar worden de correctiefactoren gebaseerd op het gemiddelde van de inkomensklassen 'Midden' en 'Hoog-Midden'.

- Voor de berekening van de technische voorziening voor nog niet ingegane nabestaandenpensioenen wordt een partnerfrequentie gehanteerd zoals gepubliceerd bij de overlevingstafels van het AG over de waarnemingsperiode 1985-1990. Tot de 60-jarige leeftijd worden de frequenties voor mannen vermenigvuldigd met 70% en voor vrouwen met 50%. Van 60 tot 67 jaar geldt een gehuwdheidsfrequentie van 100%;
- Voor uitgesteld wezenpensioen bedraagt de technische voorziening 3% van het uitgesteld partnerpensioen bij uitgesteld ouderdompensioen;
- Voor het partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw;
- Kostenopslag ter grootte van 2% van de technische voorziening in verband met toekomstige excassokosten. In de actuariële benodigde premie is een opslag van 1,4% van de pensioengrondslagen begrepen voor lopende kosten;
- Er wordt een voorziening opgenomen voor deelnemers die ziek zijn en wellicht arbeidsongeschikt worden. Deze voorziening wordt jaarlijks vastgesteld en bedraagt tweemaal de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid en premievrijstelling;
- Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt rekening gehouden met een jaarlijkse verhoging van de pensioengrondslag en een jaarlijkse revalidatie met 2%.

Langlopende schulden

De VPL middelen worden verantwoord als een langlopende schuld. De ontvangen middelen worden direct toegevoegd aan de langlopende schuld. Bij inkoop van de rechten wordt de inkoopsum (en hiermee de vrijval uit de langlopende schuld) als separate post onder de overige premiebatens verantwoord. Eventuele beleggingsresultaten inzake VPL worden direct verwerkt in de langlopende schuld.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten). Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

12.2.3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (voor risico pensioenfonds)

Onder premiebijdragen voor risico pensioenfonds wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Eventuele opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Indexering en overige toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de stijging van het CBS- consumentenprijsindexcijfer (CPI). De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,060% (2015: 0,159%), op basis van de éénjaarsrente van de RTS aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

12.2.4 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

De liquide middelen primo en ultimo boekjaar bestaan uit liquide middelen op de bankrekening van het pensioenfonds en beleggingsliquiditeiten.

12.3 Toelichting op de balans per 31 december 2016

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1						
januari 2016	1.891.061	4.866.656	6.588.837	272.935	378.394	13.997.883
Aankopen	135.476	2.530.530	3.841.615	21.444.513	1.364.846	29.316.980
Verkopen	-73.690	-2.122.594	-3.658.834	-21.485.094	-1.302.191	-28.642.403
Herwaardering	66.798	426.847	325.093	267.461	11.877	1.098.076
Overige mutaties	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>12.873</u>	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>12.874</u>
Stand per 31 december						
2016	<u>2.019.645</u>	<u>5.701.439</u>	<u>7.109.584</u>	<u>499.816</u>	<u>452.926</u>	<u>15.783.410</u>
Schuldpositie derivaten (credit)						<u>342.982</u>
						<u>16.126.392</u>

De overige mutaties onder vastrentende waarden betreffen beleggingen die BPL Pensioen heeft ontvangen van VNPS, dat wil zeggen bestaande posities die overgedragen zijn van de VNPS beleggingsportefeuille naar BPL Pensioen beleggingsportefeuille.

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1						
januari 2015	1.842.345	4.121.536	6.303.658	419.398	345.912	13.032.849
Aankopen	42.162	1.366.194	3.582.425	8.523.215	1.550.074	15.064.069
Verkopen	-29.136	-732.081	-3.158.485	-8.536.006	-1.541.477	-13.997.185
Herwaardering	27.355	107.133	-170.265	-133.677	23.885	-145.568
Overige mutaties	8.335	3.874	31.504	5	0	43.718
Stand per 31 december 2015	<u>1.891.061</u>	<u>4.866.656</u>	<u>6.588.837</u>	<u>272.935</u>	<u>378.394</u>	<u>13.997.883</u>
Schuldpositie derivaten (credit)						<u>321.947</u> <u>14.319.830</u>

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€

Vastgoedbeleggingen

Directe vastgoedbeleggingen	1.709.230	1.611.214
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	257.043	239.455
Vastgoedbeleggingen in ontwikkeling	53.372	40.392
	<u>2.019.645</u>	<u>1.891.061</u>

Gedurende het boekjaar is 100,0% (2015: 99,3%) van het direct vastgoed getaxeerd door onafhankelijke, beëdigde taxateurs en is 0,0% (2015: 0,7%) intern getaxeerd. Deze taxaties vinden jaarlijks plaats.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen	4.383.674	3.898.110
Private equity	54.206	68.890
Beursgenoteerde en niet beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	1.263.559	899.656
	<u>5.701.439</u>	<u>4.866.656</u>

Vastrentende waarden

Staatsobligaties	3.591.009	3.330.154
Hypothecaire leningen	33	30
Leningen op schuldbekentenis	7.145	9.540
Bedrijfsobligaties (Credit funds)	1.622.219	1.396.617
Covered Fondsen	585.085	681.169
Obligatiebeleggingen	1.265.359	730.282
Inflation linked bonds	1.778	434.230
Overige	36.956	6.815
	<u>7.109.584</u>	<u>6.588.837</u>

Derivaten

Valutaderivaten	6.259	15.492
Rentederivaten	836.539	579.390
	<u>842.798</u>	<u>594.882</u>

Voor een nadere toelichting op de derivatenpositie wordt verwezen naar paragraaf 12.3.1

Overige beleggingen

Infrastructuur	185.314	186.071
Beleggingsfondsen (Geldmarktfondsen)	267.612	192.323
	<u>452.926</u>	<u>378.394</u>

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals derivaten, zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

In onderstaande tabel wordt een verdeling weergegeven van de activa:

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2016					
Vastgoedbeleggingen	50.249	1.762.671	0	206.725	2.019.645
Aandelen	4.383.674	0	0	1.317.765	5.701.439
Vastrentende waarden	5.837.047	0	456.787	815.750	7.109.584
Derivaten	0	0	499.816	0	499.816
Overige beleggingen	0	0	0	452.926	452.926
	<u>10.270.970</u>	<u>1.762.671</u>	<u>956.603</u>	<u>2.793.166</u>	<u>15.783.410</u>

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW berekening	Andere methode	Totaal
Per 31 december 2015					
Vastgoedbeleggingen	41.612	1.654.869	0	194.580	1.891.061
Aandelen	3.898.110	0	0	968.546	4.866.656
Vastrentende waarden	5.842.171	0	50.683	695.984	6.588.838
Derivaten	0	0	272.935	0	272.935
Overige beleggingen	0	0	0	378.393	378.393
	<u>9.781.893</u>	<u>1.654.869</u>	<u>323.618</u>	<u>2.237.503</u>	<u>13.997.883</u>

De categorie 'Genoteerde marktprijzen' bevat beleggingen waarvan de waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt;

De categorie Onafhankelijke taxaties betreft beleggingen die gewaardeerd zijn met waarderingmodellen zonder gebruik te maken van waarneembare marktdata.

Bij de NCW berekening is de actuele waarde vastgesteld aan de hand van waarderingmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Andere methode betreft met name beleggingsinstellingen of private equity en vertegenwoordigt de waarde waartegen de aandelen hierin kunnen worden verhandeld (Intrinsieke waarde).

Overige toelichtingen

Vastgoed

Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatie waarde. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert binnen, de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

Aandelen

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van schatting wordt vastgesteld betreft hoofdzakelijk de leningen op schuldbekentnissen en hypotheek. De berekeningsgrondslag staat reeds vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen. De gehanteerde rentevoeten voor de bepaling van de reële waarde, is de 10 jaars Nederlands Staatsobligaties. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rentevoet welke hierbij wordt gehanteerd: 2016: 0,36% 2015: 0,79%

Derivaten

Bij de bepaling van de waarde van derivaten wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen. Deze kasstromen worden op basis van de zero coupon swapcurve contant gemaakt.

Overige beleggingen

Het niet marktgenoteerde deel van de overige beleggingen betreft beleggingen in infrastructuur. Het fonds neemt alleen via tussenkomst van externe fondsbeheerders deel in infrastructurele beleggingen. Voor de waardering van deze beleggingen wordt uitgegaan van de waardebepaling welke is opgesteld ten behoeve van deze externe fondsbeheerders. De waardering vindt plaats op basis van fair value. De wijze waarop de fair value wordt bepaald is afhankelijk van de externe fondsbeheerder en van de aard van de belegging. De volgende variabelen kunnen hierbij een rol spelen: de aanschafwaarde voor wat betreft recente investeringen; toekomstige kasstromen; waarde van de activa; waardering van vergelijkbare objecten.

Beleggingen VPL

In de totale beleggingsportefeuille is een deel bestemd voor financiering van de toekomstige VPL verplichtingen. De waarde van deze beleggingen ultimo 2016 bedraagt € 462.237 duizend en komt tot uiting in de langlopende schuld die hiervoor op de balans is opgenomen.

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
2. Beleggingen VPL GFI		
Nog te verrekenen met beleggingsdepot	-1.257	0
Beleggingen VPL GFI	<u>30.863</u>	<u>24.431</u>
	<u>29.606</u>	<u>24.431</u>

De beleggingen uit hoofde van de VPL regeling van de GFI populatie is overgenomen vanuit de collectieve waardeoverdracht. Het betreft een separaat aangehouden beleggingsportefeuille die wordt beheerd door Aegon.

Ultimo 2016 is er een post nog te verrekenen met het beleggingsdepot, doordat de laatste VPL premieoplegging over 2016 in februari 2017 volledig heeft plaatsgevonden en doordat de koopsommen voor de inkoop van rechten in februari 2017 definitief kunnen worden vastgesteld, waardoor de afdracht naar het depot opnieuw gezien wordt.

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
3. Vorderingen en overlopende activa		
Premievordering werkgevers	77.351	74.420
Vorderingen uit hoofde van waardeoverdrachten	20.751	15
Beleggingsdebiteuren	99.592	112.767
Overige vorderingen en overlopende activa	<u>8.419</u>	<u>1.955</u>
	<u>206.113</u>	<u>189.157</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar. Het saldo onder overige vorderingen betreft een vordering op Givaudan voor een koopsom, benodigd voor een extra toekenning van rechten voor deze deelnemers die door de werkgever betaald wordt (€ 6,9 mln.), nog te verrekenen premies met het beleggingsdepot VPL GFI (€ 1,1 mln.) en reguliere debiteuren (€ 0,2 mln.).

Vordering op de werkgever(s)

Vorderingen op werkgever(s)	78.190	75.002
Voorziening dubieuze debiteuren	<u>-839</u>	<u>-582</u>
	<u>77.351</u>	<u>74.420</u>

Beleggingsdebiteuren

Te ontvangen dividend	6.016	6.025
Lopende interest	84.434	94.363
Te vorderen dividend- en couponbelasting	1.599	1.148
Huurpenningen	1.645	2.082
Overige	5.897	9.149
	<u>99.592</u>	<u>112.767</u>

4. Overige activa

Liquide middelen	21.141	26.144
Beleggingsliquiditeiten	65.643	48.609
	<u>86.784</u>	<u>74.753</u>

De liquiditeiten staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds. Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal en reserves

	Algemene reserve	Beleggings- reserve	Bestem- mings- reserve VPO	Reserve tijdelijk partnerpen- sioen	Totaal
Stand per 1 januari 2015	-581.497	1.176.422	3.127	20.889	618.940
Bestemming van saldo baten en					
lasten	-816.130	0	-473	-8.009	-824.612
Stand per 1 januari 2016	-1.397.628	1.176.422	2.654	12.880	-205.672
Bestemming van saldo baten en					
lasten	-1.991.603	1.701.567	-2.654	10.098	-282.592
Stand per 31 december 2016	<u>-3.389.231</u>	<u>2.877.989</u>	<u>0</u>	<u>22.978</u>	<u>-488.264</u>

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

	2016	2015
	%	%
De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:		
Nominale dekkingsgraad	97,0	98,5
Reële dekkingsgraad	75,0	80,4
Beleidsdekkingsgraad	92,3	100,3

In bovenstaand overzicht met dekkingsgraden is bij de bepaling het aanwezig vermogen bepaald met inbegrip van alle componenten die deel uitmaken van het eigen vermogen. Ultimo 2016 is geen sprake meer van bestemmingsreserves; de bestemmingsreserve VPO (vacantiefonds, € 2,6 mln.) is gebruikt voor de financiering van voortzetting pensioenopbouw voor deelnemers in de WW, over de jaren 2011 en 2012.

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende en langlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans. De nominale dekkingsgraad ultimo 2016 bedraagt 97,0%.

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model van DNB. Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	2016	2015
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	-488.264	-205.672
Minimaal vereist eigen vermogen	706.607	617.351
Vereist eigen vermogen	3.584.596	3.172.067

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan als gevolg hiervan worden gekarakteriseerd als dekkingstekort.

Per 31 december 2015 was er sprake van een tekort: de beleidsdekkingsgraad (100,3%) was lager dan het vereiste eigen vermogen (122,7%). Het pensioenfonds heeft in maart 2016 een herstelplan ingeleverd bij de toezichthouder. Deze heeft het plan goedgekeurd. Doel van het herstelplan was om aan te tonen dat de beleidsdekkingsgraad zich na elf jaar tenminste op het vereist eigen vermogen bevindt. In 2017 is het herstelplan geactualiseerd en ingediend.

Ultimo 2016 zou de dekkingsgraad volgens het herstelplan van maart 2016 101,9% bedragen en de beleidsdekkingsgraad 100,3%. Ultimo 2016 is de dekkingsgraad behorend bij het vereist eigen vermogen 122,3%.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2016 is opgenomen in paragraaf 12.2 van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

6. Technische voorzieningen

	2016	2015
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	13.990.632	12.190.792
Pensioenopbouw	470.238	420.980
Toeslagverlening	0	-86
Rentetoevoeging	-8.422	20.987
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-266.585	-244.149
Wijziging marktrente	1.579.546	989.119
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	212.496	581.916
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	27.698	32.836
Wijziging actuariële uitgangspunten	53.651	-1.764
Stand einde boekjaar	<u>16.059.254</u>	<u>13.990.632</u>

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddelde discontovoet 1,5% (2015: 1,8%). De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds heeft een langlopend karakter. De duration van de verplichtingen bedraagt 22,6 (2015: 22,1).

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagverlening

De mutatie uit hoofde van toeslagverlening in 2015 wordt veroorzaakt door het verschil tussen de in vorig boekjaar opgenomen geschatte koopsom voor de toeslagverlening van de ingegane WAO-hiaat en ANW uitkeringen in 2015 en de werkelijke benodigde koopsom in 2015. Met ingang van 2016 is het toeslagbeleid voor deze uitkeringen gewijzigd, en volgen deze niet langer automatisch de verhoging van de wettelijke WAO en ANW uitkeringen. Per 1 januari 2016 zijn de ingegane WAO-hiaat en ANW hiaat uitkeringen niet verhoogd.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,060% (2015: 0,159%), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

De RTS ultimo 2016 ligt over de hele linie onder de RTS ultimo 2015. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2016 met circa 0,3%-punt gedaald wat leidt tot een toename van de voorziening en dus tot een negatief resultaat.

	Rentepercentage per 31 december
2014	2,10
2015	1,80
2016	1,50

Wijziging actuariële uitgangspunten

Het bestuur heeft in 2016 besloten over te stappen op de meest recente AG-prognosetafel en de pensioenverplichting te bepalen aan de hand van de AG-prognosetafel 2016. Het effect van deze aanpassing bedraagt € 45.889 duizend. Daarnaast is de ervaringssterfte geactualiseerd op basis van het Mercer-model 2016 (€ 3.000 duizend) en is de bepaling van de voorziening voor Niet opgevraagd pensioen aangepast (-€ 483 duizend). Tenslotte is dit boekjaar voor het eerst een voorziening voor arbeidsongeschikten berekend vanwege vrijgestelde premiebetaling voor het tijdelijk partnerpensioen (€ 5.245 duizend).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Toevoeging aan de technische voorzieningen	216.716	595.517
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-4.220	-13.601
	<u>212.496</u>	<u>581.916</u>

Het saldo dat wordt verantwoord onder 'toevoeging aan de technische voorzieningen' betreft onder andere de collectieve waardeoverdracht van Vereniging Nederlands Pensioenfonds voor de Sigarenindustrie en aanverwante Bedrijven (VNPS) die in 2016 heeft plaatsgevonden (€ 208.387 duizend).

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Resultaat op kanssystemen:

Sterfte	-15.185	-6.066
Arbeidsongeschiktheid	8.383	2.921
Mutaties	34.503	26.325
Overige technische grondslagen	-3	9.656
	<u>27.698</u>	<u>32.836</u>

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën als volgt samengesteld:

	2016		2015	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	5.862.748	106.509	5.487.534	105.727
Gepensioneerden	4.011.727	64.368	3.509.372	63.590
Slapers	6.184.779	468.242	4.993.726	455.617
Voorziening voor pensioenverplichtingen	<u>16.059.254</u>	<u>639.119</u>	<u>13.990.632</u>	<u>624.934</u>

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling is te kenmerken als middelloon op basis van een uitkeringsovereenkomst. De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar voor de pensioenen die vanaf 1 januari 2013 worden opgebouwd. De pensioenen opgebouwd voorafgaand aan deze datum hadden een (richt)leeftijd van 65 jaar en zijn actuarieel herrekend naar 67 jaar.

Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen bedraagt in 2016 1,875%.

Geboren tussen 1950 en 1965

Voor deelnemers die op 31 december 2006 en 1 januari 2007 deelnamen aan de pensioenregeling, geboren zijn tussen 1950 en 1965 en tot en met 31 december 2021 of de pensioendatum (als die eerder is) deelnemer blijven, wordt extra pensioen ingekocht. Sociale partners in de sector beogen hiermee dat de in aanmerking gekomen deelnemers 2 tot 3 jaar eerder met pensioen kunnen dan de voor hen geldende AOW-leeftijd. De inkoop van het extra pensioen vindt plaats op 31 december 2021 of, als de deelnemer eerder met pensioen gaat, op de eerdere pensioendatum. Dit is een voorwaardelijke toezegging, die pas onvoorwaardelijk wordt als de aanspraken zijn gefinancierd.

Voor deelnemers in de Groenten- en Fruitverwerkende Industrie (GFI) bestaat ook een dergelijke regeling. Dit geldt voor deelnemers geboren tussen 1950 en 1980 die onafgebroken in de sector blijven tot ultimo 2020 of tot pensionering.

Premievrijstelling

Als de deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in een premievrije opbouw. De premievrijstellingsregeling bij arbeidsongeschiktheid die gold vóór 1 januari 2006 is voor bestaande gevallen gehandhaafd. Wanneer een deelnemer een loongerelateerde WW-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in premievrije opbouw gedurende maximaal een half jaar.

Toeslagverlening

Met ingang van 2015 is het indexatiebeleid gewijzigd. De indexatiemaatstaf blijft de prijsinflatie, welke wordt gecorrigeerd voor effecten van belastingen en accijns. Het beleid is nu volledig gebaseerd op de wijze waarop het FTK indexatie toestaat. Dat betekent dat er gedeeltelijk wordt geïndexeerd als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Volledige indexatie wordt toegekend als de dekkingsgraad voldoende hoog is om de indexatie langdurig volledig te kunnen toekennen. Bij de huidige rente is dit mogelijk bij een dekkingsgraad van 123%. Tussen een dekkingsgraad van 110% en 123% wordt een pro rata indexatie toegekend. Het fonds heeft ook in 2016 niet kunnen indexeren.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre het de pensioenrechten en pensioenaanspraken daadwerkelijk verhoogt. Het fonds verleent alleen een toeslag voor zover de beschikbare middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Het fonds financiert de toeslagverlening uit beleggingsrendementen. In 2016 heeft het fonds besloten om evenals in 2015 geen toeslag te verlenen. Voor komende jaren wordt geen toeslagverlening verwacht.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. De grens waarbij inhaaltoeslagen toegekend kunnen worden is in de ABTN in een staffel opgenomen. Er is een gemiddelde dekkingsgraad nodig die hoger ligt dan de vereiste dekkingsgraad. Inhaaltoeslagen zijn daarom op korte termijn niet te verwachten. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in haar jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen. De CPI in 2016 is negatief, daarom is de volledige toeslagverlening in 2016 nihil.

Voor de actieve deelnemers en de gepensioneerden is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen. Het cumulatieve verschil in deze tabel betreft de achterstand gedurende 16 jaar vanaf 2001 tot en met 2016.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil
	%	%	%	%
Actieve deelnemers				
2012	2,10	-	2,10	10,20
2013	1,10	-	1,10	11,30
2014	0,60	-	0,60	11,90
2015	0,40	-	0,40	12,30
2016	-	-	-	12,30
	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief Vershil
	%	%	%	%
Pensioengerechtigden				
2012	2,10	-	2,10	10,20
2013	1,10	-	1,10	11,30
2014	0,60	-	0,60	11,90
2015	0,40	-	0,40	12,30
2016	-	-	-	12,30
			<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
			€	€
7. Langlopende schulden				
Schuld uit hoofde van VPL			<u>491.843</u>	<u>446.299</u>

Conform richtlijnen van De Raad voor de Jaarverslaggeving, richtlijn RJ 610.270, worden ontvangen, maar nog niet aangewende middelen uit hoofde van VPL verantwoord als verplichting, langlopende schuld.

BPL Pensioen kent twee VPL regelingen; de BPL Pensioen regeling en de regeling van de GFI populatie. Voor beide regelingen geldt, dat de ontvangen middelen vanuit de premiebaten, direct worden toegevoegd aan de langlopende schuld. Bij inkoop van de rechten wordt de inkoopsum (en hiermee de vrijval uit de langlopende schuld) als separate post onder de overige premiebaten verantwoord.

Voor de VPL regeling van BPL Pensioen geldt dat eventuele beleggingsresultaten inzake VPL direct worden toegevoegd aan de langlopende schuld vanuit het fondsrendement. De VPL middelen van de GFI populatie worden belegd in een separaat depot bij Aegon.

Premies

De jaarlijkse dotatie aan de VPL verplichting, die onderdeel is van de geheven doorsneepremie, wordt ex-ante vastgesteld en bedraagt in 2016 € 32.700 (2015: € 31.429). Deze dotatie is vastgesteld als het totaal aan de daartoe bestemde premies, zijnde 1,25% van het brutoloon Bedrijfstakregelingen (BTER) loon. De premie van de GFI populatie bedraagt 5,4% van het salaris volgens de GFI-definitie en bedraagt in 2016 € 4.136 (2015: € 4.006). De premie wordt gestort in een depot bij Aegon.

Rendementstoerekening beleggingsresultaat

Jaarlijks wordt op basis van hetgeen is vastgelegd in de overeenkomst met de sociale partners rendement aan de VPL verplichting toegevoegd, gelijk aan het gemiddelde fondsrendement (inclusief hedge-resultaat) over het boekjaar. De rendementstoevoeging over het jaar 2016 is gelijk aan € 44.269, namelijk 10,6% (2014: € 9.164, 2,86%). Over het jaar 2015 heeft een correctie van het rendement plaatsgevonden van € -4.570, deze is in 2016 verwerkt.

Toevoeging uit SUWAS I

Vanuit de afwikkeling van SUWAS I is in 2015 € 30,8 mln. gestort in de beleggingen van BPL. Conform bestuursbesluit zijn deze middelen aangewend voor toekomstige VPL toekenningen.

Schuld uit hoofde van VPL	462.237	421.868
Schuld uit hoofde van VPL GFI populatie	29.606	24.431
	<u>491.843</u>	<u>446.299</u>
	2016	2015
	€	€
Schuld uit hoofde van VPL		
Stand per begin boekjaar	421.868	378.856
Dotatie inzake premies	32.700	31.429
Rendement	44.269	9.164
Toekenning VPL aanspraken	-32.030	-28.390
Toevoeging uit SUWAS I	0	30.809
Correctie rendement 2015	-4.570	0
	<u>462.237</u>	<u>421.868</u>
Schuld uit hoofde van VPL GFI populatie		
Stand per begin boekjaar	24.431	21.309
Dotatie inzake premies	4.136	4.006
Rendementstoerekening	4.103	772
Implementatiekosten	0	-51
Toekenning VPL aanspraken	-3.064	-1.605
	<u>29.606</u>	<u>24.431</u>

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
8. Overige schulden en overlopende passiva		
Crediteuren	344	761
Waardeoverdrachten	0	14
Pensioenuitkeringen	701	678
Derivaten	342.982	321.947
Beleggingscrediteuren	17.925	30.848
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5.289	5.126
Premiecrediteuren	117	108
Correctie ambtshalve premieoplegging	11.182	9.194
Overige schulden en overlopende passiva	7.522	8.236
	<u>386.062</u>	<u>376.912</u>

De post crediteuren bestaat met name uit nog te betalen portiekosten (€ 291 duizend). Onder de post 'Overige schulden en overlopende passiva' is een raming voor nog te betalen kosten vermogensbeheer over het vierde kwartaal 2016 opgenomen van € 3,7 mln. De schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar, met uitzondering van de derivaten.

Voor de ambtshalve opgelegde premie ultimo 2016 wordt een correctie gemaakt op de premiebaten, omdat voor deze premieoplegging nog geen opbouw bepaald kan worden vanwege onvolledige gegevensaanlevering door de werkgevers.

Beleggingscrediteuren

Nog af te wikkelen transacties	1.634	572
Verschuldigd rendement VNPS	2.610	0
Lopende interest	2.144	19.431
Huurpenningen	1.593	1.778
Overige	9.944	9.067
	<u>17.925</u>	<u>30.848</u>

12.3.1 Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's. De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2016	2015
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	98,5	105,1
Premie	-0,5	-0,7
Uitkering	-	0,1
Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (inclusief renteafdekking)	10,3	1,6
Wijziging rentetermijnstructuur	-10,0	1,4
Wijziging rentetermijnstructuur - UFR aanpassing	-	-4,4
Wijziging rentetermijnstructuur - wegvallen middeling	-	-5,2
Aanpassing levensverwachting en grondslagwijzigingen	-0,3	-0,1
Overige oorzaken	-1,0	0,7
Dekkingsgraad per 31 december	<u>97,0</u>	<u>98,5</u>

Uit dit overzicht blijkt dat grootste mutaties worden veroorzaakt door de wijzigingen van de RTS (daling marktrente) en de beleggingsopbrengsten (waaronder het resultaat op renteafdekking). Het effect bij overige oorzaken wordt bijna volledig veroorzaakt door kruiseffecten van de voorgaande mutaties. Kruiseffecten treden op doordat elke afzonderlijke mutatie wordt afgezet tegen de dekkingsgraad per 1 januari.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+R1,2 \times S1 \times S2+S3^2+S4^2+S5^2+2 \times R1,5 \times S1 \times S5+2 \times R2,5 \times S2 \times S5+S6^2+S7^2+S8^2+S9^2+S10^2$. Waarbij $R1,2 = 0,4$ en $R1,5 = 0,4$ indien voor $S1$ wordt uitgegaan van een rentedaling en nihil indien $S1$ is gebaseerd op een rentestijging, en $R2,5 = 0,5$.

	2016	2015
	€	€
Vereist pensioenvermogen	19.643.850	17.162.699
Voorziening pensioenverplichting	16.059.254	13.990.632
Vereist eigen vermogen	3.584.596	3.172.067
Aanwezig eigen vermogen	-488.264	-184.784
Tekort/Tekort	<u>-4.072.860</u>	<u>-3.356.851</u>

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

In bovenstaande opstelling is het aanwezig vermogen inclusief aftrek van de bestemmingsreserves van in totaal € 0 (2015: € 2.654). Deze reserves kunnen niet gebruikt worden ter dekking van toekomstige tegenvallers en tellen daarom niet mee bij de bepaling van de dekkingsgraad. Het pensioenfonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe. Inflatie gerelateerde producten worden afwijkend behandeld en er wordt een correctie toegepast voor het actief beheer van de aandelenportefeuille.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custody risico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het fonds heeft via een rentehedge het renterisico beperkt. Beleggingen en pensioenverplichtingen zijn namelijk niet in dezelfde mate gevoelig voor rentebewegingen. Daardoor kan de dekkingsgraad sterk meebewegen met rentebewegingen en loopt het fonds een groter risico om in een dekkingstekort te komen. Dit renterisico kan worden verkleind door de rentegevoeligheid van de beleggingen meer in overeenstemming te brengen met de looptijd van de verplichtingen.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur); waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid van het fonds is erop gericht om de 'duratie-mismatch' te verkleinen door het renterisico af te dekken, waarbij het percentage renteafdekking minder wordt naarmate de rente lager is. De gedachte daarbij is dat bij een lage rente de kans toeneemt dat de rente weer zal stijgen en dat dan bij een lagere afdekking meer geprofiteerd wordt van de rentestijging. De renteafdekking kan gerealiseerd worden door meer langlopende obligaties te kopen in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duratie van nul), binnen de portefeuille kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties of door middel van renteswaps of swaptions. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor).

De duratie en het effect van de renteafdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	7.109.584	7,5	6.588.837	7,7
Totale portefeuille (na derivaten)	15.933.330	7,9	14.128.410	7,9
(Nominale) pensioenverplichtingen	16.059.254	22,6	13.990.632	22,1

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	391.273	5,5	328.660	5,0
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	1.929.327	27,1	1.809.086	27,5
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	4.788.984	67,4	4.451.091	67,5
	<u>7.109.584</u>	<u>100,0</u>	<u>6.588.837</u>	<u>100,0</u>

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het lange termijn karakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en ter vergelijking met de looptijden van de verplichtingen zoals in onderstaand overzicht weergegeven.

De resterende looptijd van de verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	1.405.895	8,8	1.283.817	9,2
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	1.719.751	10,6	1.542.306	10,9
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	4.154.418	25,9	3.657.940	26,2
Resterende looptijd > 20 jaar	8.779.190	54,7	7.506.568	53,7
	<u>16.059.254</u>	<u>100,0</u>	<u>13.990.631</u>	<u>100,0</u>

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerd binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2016 circa 34, 3% (2015: 33,3%).

De valutapositie per 31 december 2016 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2016		
	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
	€	€	€
EUR	10.507.025	1.515.683	12.022.708
GBP	728.855	-320.993	407.862
JPY	328.330	-134.441	193.889
USD	2.193.384	-1.108.054	1.085.330
AUD	84.460	0	84.460
CAD	104.335	0	104.335
CHF	304.710	0	304.710
DKK	59.366	0	59.366
PHP	3.940	0	3.940
HKD	211.088	0	211.088
NOK	27.209	0	27.209
PLN	53.162	-3.409	49.753
SEK	106.883	0	106.883
SGD	28.967	0	28.967
BRL	80.163	0	80.163
MXN	47.183	0	47.183
MYR	59.788	0	59.788
THB	8.832	0	8.832
TRY	37.298	0	37.298
ZAR	39.126	0	39.126
COP	42.277	0	42.277
IDR	45.682	0	45.682
NZD	10.046	0	10.046
HUF	3.958	0	3.958
ILS	2.026	0	2.026
CLP	-23	0	-23
Overige	866.474	0	866.474
	<u>15.984.544</u>	<u>-51.214</u>	<u>15.933.330</u>

De positie in categorie 'Overig' betreft investeringen in aandelenbeleggingsfondsen Emerging Markets (SSgA MSCI Emerging Markets Index non-lending QP en Robeco Customized Quant Emerging Markets Fonds). Voor dit fonds is meer gedetailleerde informatie niet beschikbaar.

	2015		
	Totaal	Valuta-	Netto positie
	Voor afdekking	derivaten	Na afdekking
	€	€	€
EUR	9.421.327	1.426.134	10.847.461
GBP	847.090	-340.561	506.529
JPY	99.156	-108.710	-9.554
USD	2.298.451	-980.999	1.317.452
AUD	49.936	0	49.936
CAD	52.927	0	52.927
CHF	338.319	0	338.319
DKK	53.719	0	53.719
PHP	6.961	0	6.961
HKD	144.592	0	144.592
NOK	14.585	0	14.585
PLN	60.596	16.892	77.488
SEK	81.784	0	81.784
SGD	27.029	0	27.029
BRL	67.567	-7.657	59.910
MXN	59.141	1.895	61.037
MYR	69.082	-4.638	64.444
THB	21.017	2.680	23.697
TRY	41.392	-1.031	40.360
ZAR	68.729	-4.866	63.863
COP	33.993	4.491	38.484
IDR	56.317	120	56.437
NZD	7.306	0	7.306
HUF	14.676	-4.536	10.139
Overige	193.505	0	193.505
	<u>14.129.197</u>	<u>-786</u>	<u>14.128.410</u>

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, dat wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

In oktober 2016 heeft er een verandering plaatsgevonden in een deel van de aandelenportefeuille. Daarbij is gekozen voor een strategie die spreiding over diverse bewezen factorpremies als uitgangspunt neemt en deze combineert met de duurzaamheidsambitie van BPL Pensioen. De factoren die in de aandelenportefeuille worden opgenomen hebben betrekking op waarde, kwaliteit, lage volatiliteit en omvang. Onderdeel van de duurzaamheidsambitie is het streven om de CO2-voetafdruk van

de beleggingen te reduceren. Door deze strategie verandert de regioaanpak die BPL tot nu toe hanteerde. Het gevolg is dat de verdeling over de regio's verandert waarbij met name Nederland en EU in omvang afnemen en Noord Amerika en andere regio's in omvang toenemen.

De transitie vindt in fases plaats waarbij de eerste stap is gezet in oktober 2016. De volgende stappen worden in 2017 afgerond. Uiteindelijk zal het grootste deel van de portefeuille belegd worden volgens indices die specifiek voor BPL Pensioen zijn ontworpen door gespecialiseerde partijen.

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	2.280.088	40,0	2.383.723	49,0
Global	54.206	1,0	68.890	1,4
Noord-Amerika	1.738.875	30,5	1.334.266	27,4
Asia Pacific	412.917	7,2	263.180	5,4
Australasia	86.365	1,5	48.977	1,0
Emerging Markets	1.128.988	19,8	767.620	15,8
Totaal	<u>5.701.439</u>	<u>100,0</u>	<u>4.866.656</u>	<u>100,0</u>

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sector is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Nijverheid en industrie	1.261.952	22,1	1.080.047	22,2
Handel	1.244.431	21,8	1.124.727	23,1
Overige dienstverlening	1.381.116	24,2	1.318.961	27,1
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	1.012.145	17,8	1.004.176	20,6
Beleggingsinstelling	323.571	5,7	28	-
Overige	478.224	8,4	338.717	7,0
Totaal	<u>5.701.439</u>	<u>100,0</u>	<u>4.866.656</u>	<u>100,0</u>

Een nadere detaillering van de segmentatie van de vastgoedbeleggingen naar aard van het vastgoed is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Kantoren	104.470	5,2	62.553	3,3
Winkels	152.731	7,6	174.793	9,2
Woningen	1.491.043	73,8	1.399.397	74,0
Participaties in vastgoedmaatschappijen	257.043	12,7	239.454	12,7
Grond	14.358	0,7	14.864	0,8
Totaal	<u>2.019.645</u>	<u>100,0</u>	<u>1.891.061</u>	<u>100,0</u>

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het fonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Mature markets	6.256.240	88,0	5.854.853	88,9
Emerging markets	853.344	12,0	733.984	11,1
Totaal	<u>7.109.584</u>	<u>100,0</u>	<u>6.588.837</u>	<u>100,0</u>

De samenstelling van de vastrentende waarden naar sectoren is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
Handel- en industriële bedrijven	923.077	13,0	810.379	12,3
Nederlandse overheidsinstellingen	697.065	9,8	692.250	10,5
Financiële instellingen	1.803.392	25,3	1.350.811	20,4
Beleggingsinstellingen	5.752	0,1	4.656	0,1
Overig	595.583	8,4	551.643	8,4
Buitenlandse overheidsinstellingen	<u>3.084.715</u>	<u>43,4</u>	<u>3.179.098</u>	<u>48,3</u>
Totaal	<u>7.109.584</u>	<u>100,0</u>	<u>6.588.837</u>	<u>100,0</u>

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings per einde boekjaar is als volgt:

	2016		2015	
	€	%	€	%
AAA	2.209.631	31,1	2.036.400	30,9
AA	1.677.289	23,6	1.604.908	24,4
A	943.366	13,3	798.979	12,1
BBB	1.374.743	19,3	1.336.742	20,3
BB	417.287	5,9	376.495	5,7
B	277.416	3,9	222.894	3,4
CCC	163.044	2,3	114.290	1,7
CC	281	-	796	-
C	0	-	451	-
D	1.772	-	944	-
Geen rating	44.756	0,6	95.938	1,5
Totaal	7.109.585	100,0	6.588.837	100,0

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorzieningen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van AG-prognosetafel 2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de indexatietoezegging voorwaardelijk is.

Het beleid en de ambitie inzake indexatie en toeslagverlening is weergegeven in de toelichting van de post 'Indexering en overige toeslagen'.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Per einde boekjaar zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	31-12-2016		31-12-2015	
	€	%	€	%
BPL Pensioen - Direct Real Estate				
BPL Pensioen - Direct Real Estate	1.758.614	10,7	1.650.313	11,3
Vastrentende waarden				
Nederland	631.226	3,8	610.186	4,2
Frankrijk	693.789	4,2	899.611	6,2
Duitsland	745.993	4,5	521.516	3,6
Robeco Customized Quant Emerging Markets				
Fonds	833.993	5,1	515.773	3,5
Syntrus Achmea Global High Yield Pool	809.997	4,9	684.513	4,7
SSgA MSCI Emerging Markets Index non-lending				
QP	322.271	2,0	282.072	1,9
Totaal	<u>5.795.883</u>	<u>35,2</u>	<u>5.163.984</u>	<u>35,4</u>

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Achmea Investment Management. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een dienstverleningsovereenkomst (DVO) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en TKP door middel van performancerapportages (vermogensbeheerder), DVO-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages, In Control Statement).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën afgeweken wordt van het beleid volgens de benchmark. Een maatstaf van de mate waarin actief wordt belegd is de zogenaamde 'tracking error'. De tracking error geeft aan hoe groot de afwijkingen van het rendement kunnen zijn ten opzichte van het benchmarkrendement. Hoe hoger de tracking error, hoe hoger het actief risico.

Het actief risico is in de berekening van het vereist eigen vermogen opgenomen als S10. S10 heeft een omvang van twee maal de tracking error van de portefeuille (97,5% zekerheid). Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van financiële derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.
- Overige derivaten: dit betreft credit default swaps (een overeenkomst tussen twee partijen waarbij het kredietrisico van een derde partij wordt overgedragen) en total return swaps (swap waarbij de ene partij
- De andere alle opbrengsten van een bepaalde asset garandeert, zowel rente en dividend als eventuele waardevermeerdering).

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2016:

2016	Contract-		Positieve	Negatieve
Type contract	omvang	Saldo waarde	waarde	waarde
	€	€	€	€
Futures	-78.235	0	0	0
Valutaderivaten	1.659.803	-51.214	6.258	57.472
Rentederivaten	416.000	577.464	836.539	259.075
Overige derivaten	50.000	-26.434	0	26.435
	<u>2.047.568</u>	<u>499.816</u>	<u>842.797</u>	<u>342.982</u>

Ultimo 2016 zijn zekerheden ontvangen voor de derivaten met een bedrag van € 481,3 mln. (2015: € 247,9 mln.). Het pensioenfonds neemt niet deel aan securities lending programma's.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2015:

2015	Contract-		Positieve	Negatieve
Type contract	omvang	Saldo waarde	waarde	waarde
	€	€	€	€
Futures	-65.664	0	0	0
Valutaderivaten	1.577.736	-786	15.493	16.279
Rentederivaten	-361.000	299.908	579.390	279.483
Overige derivaten	50.000	-26.186	0	26.186
	<u>1.201.073</u>	<u>272.935</u>	<u>594.883</u>	<u>321.947</u>

12.3.2 Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Ontvangen zekerheden en garanties

Er zijn geen zekerheden en garanties bekend die niet in de jaarrekening zijn opgenomen.

Langlopende contractuele verplichtingen

Met ingang van 2015 is de uitbestedingsovereenkomst met TKP Pensioen van 1 januari 2012 verlengd voor onbepaalde tijd waarbij een opzegtermijn wordt gehanteerd van 12 maanden. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. De vergoeding over 2016 bedraagt € 13,5 mln.

Daarnaast heeft het fonds een overeenkomst tot vermogensbeheer met Achmea Investment Management voor onbepaalde tijd. De opzegtermijn bedraagt 12 maanden. De vergoeding over 2016 bedraagt € 14,6 mln. (2015: 10,3 mln.). Met Syntrus Achmea Real Estate is een overeenkomst voor beheer van de vastgoedportefeuille voor onbepaalde tijd afgesloten met een opzegtermijn van 12 maanden. De vergoeding over 2016 bedraagt € 10,2 mln. (2015: € 7,9 mln.).

Investeringsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan er per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Private equity	23.459	23.660
Vastgoed	169.237	82.492
	<u>192.696</u>	<u>106.152</u>

Niet opgenomen voorwaardelijke pensioenverplichtingen

VPL

Aan deelnemers die tussen 1 januari 1950 en 31 december 1965 geboren zijn, wordt extra pensioen toegekend over dienstjaren vóór 2007. De opbouw en financiering van deze pensioenaanspraken is uitgesteld tot uiterlijk 31 december 2021. Deze inkoop van extra pensioenaanspraken geldt alleen als betrokkene op 31 december 2006 en op 1 januari 2007 deelnemer was aan de pensioenregeling en de volledige uitstelperiode van 15 jaar deelnemer blijft aan de pensioenregeling. Deze inkoop maakt het mogelijk om 2 of 3 jaar eerder dan de AOW-leeftijd met pensioen te gaan. Er wordt in 2016 een extra premie van 1,25% van de salarissom geheven om deze maatregel te financieren.

Deelnemers van de GFI populatie hebben een vergelijkbare regeling, waarbij een premie geldt van 5,4% van het salaris volgens de GFI-definitie.

Ultimo boekjaar is de off-balance technische voorziening vastgesteld op € 603.547 (2015: € 607.186), inclusief solvabiliteitsopslag. Voor de GFI populatie bedraagt deze € 66.491 (2015: € 71.253).

12.3.3 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het fonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de staat van baten en lasten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Er zijn geen overige transacties met verbonden partijen.

12.4 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2016

9. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

	2016	2015
	€	€
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd		
Pensioenpremie huidig jaar	387.163	373.516
Pensioenpremie voorgaande jaren	1.497	1.129
Koopsom VPL	35.093	29.994
Aanvullende pensioeninkoop	8.664	0
	<u>432.417</u>	<u>404.639</u>

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie zijn als volgt:

Kostendekkende premie	576.701	512.977
Feitelijke premie	387.550	373.155
Gedempte premie	341.197	369.716

Het fonds financiert de pensioenregeling met een reglementaire doorsneepremie. Deze premie moet minimaal gelijk zijn aan de gedempte kostendekkende premie. Deze gedempte kostendekkende premie wordt gebaseerd op een rendement van 4%. Een lagere premie, ofwel een premiekorting, is slechts toegestaan als het pensioenfonds een gezonde financiële positie heeft, dus geen reservetekort heeft en haar indexatieambitie in belangrijke mate kan waarmaken.

De premie bedraagt, evenals in 2015, 21,7% van de pensioengrondslag. Daarnaast geldt een opbouwpercentage van 1,875% in 2016. De premie voor VPL-overgangsrechten bedraagt 1,25% van het salaris, deze wordt gedoteerd aan de langlopende schuld. De VPL-premie voor de GFI populatie bedraagt 5,4% van het salaris volgens de GFI-definitie.

Kostendekkende premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	457.675	419.577
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	103.892	79.719
Opslag voor uitvoeringskosten	15.134	13.681
Totaal kostendekkende premie	<u>576.701</u>	<u>512.977</u>

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

Feitelijke premie

Bijdrage werknemers	82.332	79.274
Bijdrage werkgevers	305.218	293.881
Totaal feitelijke premie	<u>387.550</u>	<u>373.155</u>

De gedempte kostendekkende premie bestaat uit dezelfde componenten als genoemd onder de zuivere kostendekkende premie. Bij de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie wordt in de periode 2016-2020 uitgegaan van het verwacht rendement. Het verwacht rendement wordt enerzijds bepaald aan de hand van de maximaal door de Commissie Parameters toegestane rendementen (in combinatie met het strategisch beleggingsbeleid), en anderzijds de rentetermijnstructuur van september 2015.

Naast het verwacht rendement wordt gerekend met een opslag voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de verwachte prijsinflatie van 2%. Het bestuur hanteert een ingroeipad voor de inflatie van vijf jaar, de ingroei is lineair. Als de opslag

voor toeslagverlening hoger is dan de opslag voor het vereist eigen vermogen, dan komt de opslag voor toeslagverlening in plaats van de opslag voor het vereist eigen vermogen. Hier is dus de hoogste van de twee opslagen leidend.

Gedempte premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	281.213	290.614
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	44.850	61.906
Opslag voor uitvoeringskosten	15.134	17.196
Totaal gedempte premie	<u>341.197</u>	<u>369.716</u>

10. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

2016	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	87.639	66.798	-10.204	144.233
Aandelen	140.008	426.848	-11.518	555.338
Vastrentende waarden	169.367	325.093	-6.453	488.007
Overige beleggingen	-334	12.382	-72	11.976
Derivaten	3.973	267.461	-2.066	269.368
Kosten van vermogensbeheer			-1.738	-1.738
	<u>400.653</u>	<u>1.098.582</u>	<u>-32.051</u>	<u>1.467.184</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-39.693
				<u>1.427.491</u>

2015	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	87.384	27.355	-8.210	106.529
Aandelen	126.460	111.007	-8.678	228.789
Vastrentende waarden	175.276	-170.241	-4.615	420
Overige beleggingen	-27	29.732	-1.020	28.684
Derivaten	-1.188	-133.672	-891	-135.750
Kosten van vermogensbeheer			0	0
	<u>387.905</u>	<u>-135.819</u>	<u>-23.414</u>	<u>228.672</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-9.164
				<u>219.508</u>

	2016	2015
	€	€
11. Overige baten		
VUT-Surplus	0	-361
Interest	22	150
Andere baten	23	17.770
	<u>45</u>	<u>17.559</u>

Onder de andere baten in 2015 wordt de vrijval van de schuld uit hoofde van niet opgevraagd pensioen verantwoord.

12. Pensioenuitkeringen

Ouderdomspensioen	186.037	171.355
Partnerpensioen	47.640	44.948
Wezenpensioen	1.271	1.178
Overlijdensuitkering	562	571
WAO-aanvulling	8.196	8.414
Anw-aanvulling	6.098	6.764
Afkoop pensioenen en premierestitutie	12.770	7.386
	<u>262.574</u>	<u>240.616</u>

	2016	2015
	€	€

13. Pensioenuitvoeringskosten

Bestuurskosten	945	919
Kosten raad van toezicht en verantwoordingsorgaan	233	124
Administratiekostenvergoeding	13.467	12.766
Accountantskosten	669	629
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	410	462
Contributies en bijdragen	912	817
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	1.736	1.182
Bestuursondersteuning	1.888	1.576
	<u>20.260</u>	<u>18.475</u>

De kosten voor bestuursondersteuning hebben betrekking op de bijdrage aan de Colland Sectorraad (bestuurlijke en secretariële ondersteuning). De contributies en bijdragen bevatten o.a. € 635 aan DNB, € 164 aan de Pensioenfederatie en € 73 aan de AFM. De overige kosten betreffen met name kosten voor deelnemerscommunicatie.

Accountantshonoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

Controle van de jaarrekening	<u>96</u>	<u>96</u>
------------------------------	-----------	-----------

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De pensioenuitvoering is volledig uitbesteed aan TKP Pensioen. De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen, inclusief de vergaderingen van deelnemersraad en verantwoordingsorgaan. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten.

14. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw	470.238	420.980
Toeslagverlening	0	-86
Rentetoevoeging	-8.422	20.987
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-266.585	-244.149
Wijziging marktrente	1.579.546	989.119
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	212.496	581.916
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	27.698	32.836
Wijziging actuariële uitgangspunten	53.651	-1.764
	<u>2.068.622</u>	<u>1.799.840</u>

Voor een toelichting op de afzonderlijke resultaatcomponenten van de mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt verwezen naar de toelichting op de balans.

15. Saldo overdracht van rechten

Inkomende waardeoverdrachten	-3.246	-19.698
Inkomende collectieve waardeoverdrachten	-210.159	-586.112
Uitgaande waardeoverdrachten	3.301	12.026
	<u>-210.104</u>	<u>-593.784</u>

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

16. Overige lasten

	2016	2015
	€	€
Interest premies	0	2
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	1.124	1.092
Overig	69	75
	<u>1.193</u>	<u>1.169</u>

De toename van de dotatie voorziening dubieuze debiteuren in 2016 wordt veroorzaakt door de aansluiting VNPS, waarbij ook een positie premiedebiteuren is overgenomen. Dit betreft een incidentele last.

12.5 Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2016 is opgenomen in hoofdstuk 2 van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

12.6 Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen relevante gebeurtenissen na balansdatum.

13. Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw te Woerden is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 135. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 6,75 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor het tweede achtereenvolgende meetmoment.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 15 juni 2017

drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

14. Controleverklaring van de onafhankelijk accountant

Aan het Bestuur van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw te Woerden gecontroleerd. Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De balans per 31 december 2016.
2. De winst-en-verliesrekening over 2016.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie "Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening".

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 155.000.000. De materialiteit is gebaseerd op 1% van de som van het stichtingskapitaal en de reserves en de technische voorziening. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 7.750.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving van het kernpunt	De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd
<p>Financiële positie en de gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen</p> <p>De technische voorzieningen, waaronder de voorziening voor pensioenverplichtingen, betreffen de belangrijkste verplichtingen in de balans van het pensioenfonds en bedragen € 16.059 miljoen, zijnde 98% van het balanstotaal. De voorziening voor pensioenverplichtingen is berekend aan de hand van de deelnemersgegevens rekening houdend met inschattingen met name ten aanzien van overlijden en toekomstige rente. Voorts vormen de technische voorzieningen één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de dekkinggraad, die de verhouding weergeeft tussen de bezittingen en de verplichtingen. Per 31 december 2015 bedraagt de dekkinggraad 97%.</p> <p>De dekkinggraad is van een belangrijk aantal factoren afhankelijk.</p> <p>In paragraaf "2.4 Samenvatting financiële positie" zijn deze factoren opgenomen.</p> <p>Wij verwijzen naar hoofdstuk "12.2 Grondslagen" waar de grondslagen voor de waardering van de technische voorzieningen zijn toegelicht, waaronder de in 2016 toegepaste actuariële grondslagen, en noot "6 Technische Voorzieningen" voor een verdere detaillering (de samenstelling en het verloop) van de technische voorzieningen.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Onze controle richt zich enerzijds op de basisgegevens die zijn gehanteerd voor de berekening van de technische voorzieningen, maar ook op de gehanteerde modellen en de veronderstellingen die zijn gehanteerd. Daarnaast hebben wij ook specifiek aandacht besteed aan de collectieve waardeoverdrachten die in 2016 aan het pensioenfonds zijn overgedragen. ▪ Bij onze controle hebben wij bijzondere aandacht gegeven aan de technische voorzieningen die ten grondslag liggen aan de dekkinggraad en waarvan de waardering gevoelig is voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. ▪ Wij hebben de opzet en het bestaan van de administratieve organisatie en interne controle van de totstandkoming van de technische voorzieningen beoordeeld. ▪ Voor het uitvoeren van onze controlewerkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van onze eigen actuariële specialisten. ▪ Wij hebben de redelijkheid van de veronderstellingen en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaaris. De certificerend actuaaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde deelnemersgegevens te toetsen. ▪ Verder hebben wij de in de jaarrekening opgenomen toelichtingen beoordeeld.

<p>De waardering en presentatie van (illiquide) beleggingen</p> <p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bedragen € 16.126 miljoen (exclusief de negatieve derivaten), zijnde 98% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde.</p> <p>In noot "1 Beleggingen voor risico pensioenfonds" bij de jaarrekening geeft het pensioenfonds inzicht in de gehanteerde waarderingmethoden van de beleggingen. Uit deze toelichting blijkt dat ultimo 2016 ruim € 957 miljoen (5,9% van totale beleggingen) is gewaardeerd met behulp van waarderingmodellen en technieken (NCW waardering) en € 1.763 miljoen (10,9% van de totale beleggingen) is gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties.</p> <p>In de jaarrekening is onder de algemene grondslagen onder noot "12.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva", noot "1 Beleggingen voor risico pensioenfonds" en in de paragraaf "12.3.1 Risicobeheer" een nadere toelichting opgenomen.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Voor het uitvoeren van onze controlewerkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van de accountant van de vermogensbeheerder ("component auditor"). Wij hebben kennisgenomen van de opzet, het bestaan en de werking van het interne proces rondom de waardering van de beleggingen. Daarnaast hebben wij de veronderstellingen die het bestuur hierbij heeft gemaakt geëvalueerd om de redelijkheid hiervan vast te stellen. ▪ Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten. Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van waarderingmodellen. Het met behulp van deze modellen bepalen van de marktwaarde is complex en bevat subjectieve elementen die bij de berekening worden gehanteerd. ▪ Voor het uitvoeren van onze controlewerkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van onze eigen waarderingsspecialisten, specifiek voor de controle van de waardering van het vastgoed. Specifiek is bij de inzet van eigen waarderingsspecialisten aandacht besteed aan de gehanteerde uitgangspunten voor de waardering en deskundigheid van taxateurs. <p>Onze werkzaamheden hebben zich naast de waardering ook gericht op de toelichting op de balans.</p>
<p>De betrouwbare uitvoering van processen voor pensioenbeheer en vermogensbeheer bij de uitvoeringsorganisatie</p> <p>Het pensioenfonds heeft de uitvoering van de pensioenadministratie en het vermogensbeheer uitbesteed, maar blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. In het verslag van het bestuur wordt dit nader toegelicht in het paragraaf "1.1.6 Uitvoering", alsmede bij "Operationeel risico (S9)" in paragraaf "12.3.1 Risicobeheer" bij de jaarrekening.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wij hebben de effectieve werking van interne beheersingsmaatregelen bij de uitvoeringsorganisatie, voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, beoordeeld. Hierbij hebben wij gebruikgemaakt van de ontvangen ISAE 3402 type II-rapportages. Verder hebben wij kennisgenomen van de rapportages van de uitvoeringsorganisatie en de toelichtingen hierop aan het bestuur. Daarnaast hebben wij gegevensgerichte cijferanalyses en deelwaarnemingen uitgevoerd, gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.

<p>Transparantie ten aanzien van de uitvoeringskosten van vermogensbeheer</p> <p>Het pensioenfonds geeft in de paragraaf kosten van vermogensbeheer in hoofdstuk "6 Uitvoeringskosten" van het verslag van het bestuur alsmede in toelichting op de jaarrekening noot "10 Beleggingsresultaten risico pensioenfonds", inzicht in de uitvoeringskosten van vermogensbeheer, een toelichting welke aannames en schattingen hierbij zijn gedaan alsmede een verantwoording over de samenstelling van deze kosten per beleggingscategorie.</p>	<p>Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden verricht:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wij hebben de verantwoording van de uitvoeringskosten van vermogensbeheer door middel van gegevensgerichte werkzaamheden gecontroleerd. Verder hebben wij de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de uitvoeringskosten van vermogensbeheer binnen de uitgangspunten en berekeningsmethodiek van de Pensioenfederatie beoordeeld.
---	--

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Meerjarenoverzicht
- Verslag van het bestuur
- Intern toezicht
- Overige gegevens
- Bijlage

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het meerjaren overzicht, verslag van het bestuur, intern toezicht en overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het bestuur op benoemd als accountant van Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw vanaf de controle van het boekjaar 2010 en zijn sinds dat boekjaar tot op heden de externe accountant.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De organen belast met governance zijn verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op derelevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de organen belast met governance dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de organen belast met governance over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de organen belast met governance hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 28 juni 2017
Deloitte Accountants B.V.

Was getekend door: E.M. van der Hall RA

Bijlage

Verklaring naleving integriteitsbeleid

Werkzaamheden 2016

BPL Pensioen heeft een interne en externe compliance officer aangesteld. De interne compliance officer is werkzaam voor het fonds via het bestuursbureau. De externe compliance officer is het Nederlands Compliance Instituut (NCI). De compliance officers beoordelen gezamenlijk de compliance maatregelen die BPL Pensioen heeft getroffen. Indien nodig worden daarbij aanbevelingen gedaan om aanvullende maatregelen te treffen. In de Pensioenwet is bepaald dat een pensioenfonds zorg draagt voor een integere en beheerste bedrijfsvoering (artikel 14.3). In het Besluit financieel toetsingskader is dit nader uitgewerkt (artikelen 18 tot en met 20). BPL Pensioen hanteert hiertoe onder meer een gedragscode. De gedragscode is van toepassing op alle personen die aan het fonds zijn verbonden en heeft onder meer betrekking op vertrouwelijkheid van informatie, nevenfuncties en melding van belangenconflicten. Het toezicht op de naleving van wettelijke regels en regels die voortvloeien uit de gedragscode is uitbesteed aan de compliance officer. Dit toezicht heeft mede ten doel reputatieschade te voorkomen en daarmee het integriteitsrisico voor BPL Pensioen zo veel mogelijk te beperken. De compliance officer rapporteert jaarlijks, of zoveel vaker als noodzakelijk is, aan het bestuur van BPL Pensioen over de uitkomsten van verricht onderzoek.

Resultaat uitvraag van bestuursleden over 2016

De compliance officer heeft naleving van de gedragscode en andere compliance-regels door het fonds en de verbonden personen vastgesteld en over de uitkomsten gerapporteerd aan het bestuur. De uitvraag van de verbonden personen op de thema's zoals beschreven in de gedragscode heeft geen bijzonderheden opgeleverd. Wel is aan de verbonden personen gevraagd alert te blijven op het moment van melden. Om het risico op belangenverstremming te kunnen beheersen dient er steeds bijtijds/ op voorhand gemeld te worden. Op deze manier kan waar nodig een tijdig en zorgvuldig besluit over de melding genomen worden. Overtreding van de gedragscode is niet vastgesteld en de gedragscode is in letter en geest nageleefd. Verderop in dit jaarverslag is een overzicht opgenomen van de relevante nevenfuncties van de bestuursleden.

Planning 2017

Naast de reguliere werkzaamheden zal de compliance officer enkele audits uitvoeren op de beheerste en integere bedrijfsvoering, zowel intern als bij de uitvoeringsrelaties. De compliance officer zal hierbij deels worden bijgestaan door de risicomanager van het fonds. Daarnaast staat de ontwikkeling en aanpassing van enkele fondsdocumenten gepland evenals enkele compliance gerelateerde training- en voorlichtings sessies aan het bestuur. Ook de systematische integriteit risicoanalyse zal wederom worden uitgevoerd. Aandachtspunten op het gebied van wet- en regelgeving zijn:

- Met ingang van 1 januari 2018 treedt het Besluit aanwijzing organisaties van openbaar belang in werking. Dit besluit voorziet in de aanwijzing van o.a. grote pensioenfonds als organisaties van openbaar belang (oob's) als bedoeld in de Wet toezicht accountantsorganisaties. Bij grote pensioenfonds wordt een oob-controle voorgeschreven, gelet op het belang van de deugdelijke accountantscontrole voor een adequate invulling van het toezicht en het maatschappelijke belang van deze instellingen. Met de als gevolg van de aanwijzing van toepassing zijnde aanvullende waarborgen wordt de kans op een ondeugdelijke controle verkleind.
- Ten aanzien van komende ontwikkelingen inzake privacy (invoering Algemene Verordening Gegevensbescherming in 2018) zal BPL Pensioen het komende jaar stil staan bij de vraag hoe zij invulling geven zal aan haar rol als verwerkingsverantwoordelijke onder deze nieuwe regelgeving en wat dit betekent voor het privacybeleid binnen BPL. Hierbij wordt ook expliciet gekeken naar de maatregelen die pensioenuitvoerder TKP in dit kader neemt.
- Sinds 2011 wordt de MiFID (EU verordening Markets in Financial Instruments Directive) herzien omdat grote veranderingen op de kapitaalmarkten deze richtlijn uit 2007 hebben ingehaald. De evaluatie van MiFID liet zien dat er een aantal tekortkomingen waren/ zijn ontstaan. Onder meer op het gebied van transparantie, toezicht op OTC-handel (over-the-counter) en technologische ontwikkelingen, zoals High Frequency Trading (HFT). Ook waren er onvoldoende regels voor markten die tot nog toe weinig gereguleerd zijn, zoals de handel in derivaten en gestructureerde producten. De evaluatie heeft geleid tot een nieuwe richtlijn MiFID II en een verordening MiFIR. De verwachting is dat dit met name impact zal hebben op partijen die betrokken zijn bij beleggingen en afdekkingen. Het is verstandig om de status en voortgang van de invoering bij de vermogensbeheerder (AIM) van BPL Pensioen te monitoren.

Mevr. mr. K.M. Westerhoff CCP
Interne compliance officer

Dhr. M.A.P. Vente
Externe compliance officer (NCI)

Naleving Code Pensioenfondsen

16.1 Bestuur

Inrichting bestuur

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
45. Benoeming en ontslag worden uitgevoerd door belanghebbenden, zo mogelijk door het orgaan zelf, met betrokkenheid van een ander orgaan van het pensioenfonds. Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de Raad van toezicht over de procedure. Een lid van de Raad van toezicht wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan en ontslagen door het bestuur na bindend advies van het Verantwoordingsorgaan.	✓	De kandidaat-bestuursleden van BPL Pensioen worden voorgedragen door werknemersorganisaties, dan wel werkgeversorganisaties, of gekozen door de gepensioneerden. Een en ander met inachtneming van de statuten en het verkiezingsreglement. De Raad van toezicht wordt betrokken in de procedure. Na goedkeuring door DNB worden kandidaten benoemd door het bestuur. BPL Pensioen volgt de benoemingsprocedure voor de Raad van toezicht.
46. Het bestuur zorgt ervoor dat in de statuten een schorsingsprocedure is vastgelegd.	✓	BPL Pensioen heeft voor zowel het bestuur, als voor de Raad van toezicht jegens het bestuur en het bestuur jegens de Raad van toezicht een schorsingsprocedure. Deze is opgenomen in de statuten.
47. Het bestuur, het VO en de Raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast	✓	BPL Pensioen heeft in haar geschiktheidsbeleidsplan de diverse rollen beschreven. Als het concreet tot een vacature komt wordt het algemene profiel van de rol specifiek gemaakt waarbij ook gekeken wordt naar het collectief.
60. De zittingsduur van een bestuurslid is maximaal vier jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd	✓	BPL Pensioen volgt dit uitgangspunt uit zijn statuten. Hier is nog aan toegevoegd dat de zittende bestuurders die op 1 juli 2014 reeds 12 jaar zitting hebben in het bestuur nog maar 1 keer herbenoemd mogen worden.

Geschiktheid

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
48. Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	✓	Deze uitgangspunten zijn opgenomen in het geschiktheidsbeleidsplan. Dit beleidsplan bevat het continuïteitsbeleid van het bestuur. Tevens is in het geschiktheidsbeleidsplan het proces beschreven dat doorlopen wordt bij de benoeming van een nieuw bestuurder.
49. Het bestuur stelt voor iedere bestuursfunctie een specifieke profielschets op. Daarin staan de vereiste geschiktheid en het geschatte tijdsbeslag.	✓	Dit doet het bestuur. De algemene profielen uit het geschiktheidsbeleidsplan worden dan specifiek gemaakt.
50. Het bestuur zorgt voor een programma van permanente educatie voor de leden van het bestuur. Dit programma heeft tot doel de geschiktheid van de leden van het bestuur op peil te houden en waar nodig te verbreden of te ontwikkelen.	✓	BPL Pensioen heeft een jaarplanning waarop de onderwerpen van de studiedagen worden bepaald. Daarnaast heeft het bestuur een opleidingsplan geschiktheid.

<p>51. Het eigen functioneren is voor het bestuur een continu aandachtspunt. Het bestuur evalueert daartoe in elk geval jaarlijks het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden. Hierbij betreft het bestuur één keer in de twee jaar een derde partij. Bij de evaluatie komt aan de orde of het bestuur voldoende geschikt en divers is en wordt bovendien gekeken naar gedrag en cultuur.</p>	<p>✓</p>	<p>Deze norm volgt BPL Pensioen en is vastgelegd in statuten en geschiktheidsbeleidsplan.</p>
---	----------	---

Taken en werkwijze bestuur

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
<p>1. Het bestuur voert voor alle belanghebbenden van het pensioenfonds als 'goed huisvader' (m/v) de pensioenregeling uit: de regeling in ontvangst nemen, aanvaarden en beheren, de gelden beleggen, de pensioenen uitkeren en belanghebbenden informeren. Het bestuur heeft altijd de eindverantwoordelijkheid en de regie over alle werkzaamheden van het fonds.</p>	<p>✓</p>	<p>De missie van BPL Pensioen is opgenomen in de statuten. Uit de missie zijn de taken van het bestuur af te leiden. Deze zijn opgenomen in de statuten. Tussen sociale partners en bestuur is in 2015 de overeenkomst van opdracht tot stand gekomen waarin afspraken zijn vastgelegd.</p>
<p>2. Het bestuur maakt heldere afspraken over zijn beleidsruimte. Die afspraken maakt het bestuur met de werkgever, de sociale partners of de beroepspensioenvereniging die de pensioenregeling bij het pensioenfonds onderbrengt.</p>	<p>✓</p>	<p>Het bestuur stemt regelmatig per jaar af met de sociale partners. Ook worden sociale partners betrokken bij essentiële wijzigingen in de pensioenregeling.</p>
<p>3. Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.</p>	<p>✓</p>	<p>Het bestuur heeft missie, visie en strategie in 2016 opnieuw vastgesteld. Dit is het uitgangspunt van haar handelen. In de jaarplanning van het bestuur houdt zij rekening met beleids- en verantwoordingscyclus.</p>
<p>4. Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.</p>	<p>✓</p>	<p>Het bestuur heeft eigen incidentenregeling. Daarnaast is het crisisplan onderdeel van de ABTN. Hierin is vastgelegd wat het bestuur in bepaalde financiële situaties kan doen. Met de uitvoeringsorganisaties zijn procedures afgesproken en contractueel vastgelegd.</p>
<p>5. Het bestuur waarborgt dat de leden van het bestuur onafhankelijk en kritisch kunnen opereren, ten opzichte van de achterban en van elkaar.</p>	<p>✓</p>	<p>Dit is in de bestuursstructuur opgenomen. In de zelfevaluatie van het bestuur wordt bij dit punt stilgestaan.</p>
<p>6. Het bestuur is er collectief verantwoordelijk voor dat het zelf goed functioneert. De voorzitter ziet hierop toe. Hij is namens het bestuur het eerste aanspreekpunt voor het intern toezicht of het VO over het functioneren van bestuurders. De voorzitter bewaakt de evenwichtige afweging van belangen in de besluitvorming, net als de besluitvormings- en adviesprocedures.</p>	<p>✓</p>	<p>Jaarlijks vindt er een zelfevaluatie plaats binnen het bestuur. De voorzitter van het bestuur bewaakt de evenwichtige afweging van belangen in de besluitvorming en procedures.</p>
<p>7. Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.</p>	<p>✓</p>	<p>BPL Pensioen laat haar transparantie zien in het jaarwerk, op de website en in diverse bijeenkomsten die georganiseerd worden voor deelnemers of werkgevers. Daarnaast zijn documenten opvraagbaar bij het fonds.</p>

8. Het bestuur legt bij alle besluiten duidelijk vast op grond van welke overwegingen - mede ten aanzien van de evenwichtige belangenafweging - het besluit genomen is.	✓	De besluiten worden vastgelegd in de notulen. Hierbij worden de overwegingen meegenomen, dan wel wordt er verwezen naar de beleidsdocumenten of notities waarop het besluit is gebaseerd.
9. Het bestuur weegt de aanbevelingen van de Raad van toezicht af. Wil het bestuur afwijken van de aanbevelingen, dan moet het dit motiveren.	✓	In het geval bestuur en Raad van toezicht niet dezelfde mening hebben over een bepaald punt, mag het bestuur haar mening volgen, mits zij kan uitleggen dat het besluit genomen is in het belang van alle stakeholders. Het bestuur legt dan verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag.
59. Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	✓	Het stemrecht is opgenomen in de statuten.

Verantwoording afleggen

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
17. Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	✓	In het jaarverslag legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid.
18. Het bestuur beschrijft in het jaarverslag helder en duidelijk de missie, visie en strategie van het pensioenfonds. Ook beschrijft het bestuur hierin of en in hoeverre het pensioenfonds de gestelde doelen heeft bereikt.	✓	Dit heeft het bestuur in het jaarverslag opgenomen.
19. Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	✓	Dit is onderdeel van het jaarverslag.
20. Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de kosten van de uitvoering van de pensioenregeling.	✓	Dit is onderdeel van het jaarverslag.
21. Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de gedragscode en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	✓	Dit is onderdeel van het jaarverslag.
22. Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO bij het afleggen van verantwoording.	✓	Het bestuur vergadert vier keer per jaar samen met het Verantwoordingsorgaan. Daarnaast spreken de voorzitters van het Verantwoordingsorgaan periodiek met de voorzitters van het bestuur.

16.2 Raad van toezicht

Geschiktheid

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
52. Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds, maar moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	✓	Dit is ook opgenomen in de statuten en in het reglement van de Raad van toezicht en in het functieprofiel van een lid van de Raad van toezicht.

53. De Raad van toezicht bevordert geschiktheid, collegiaal toezicht en complementariteit (zie paragraaf 2.5) binnen de Raad van toezicht. Daarbij houdt de Raad van toezicht rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd.	✓	Dit is opgenomen in de statuten en bij de samenstelling van de Raad van toezicht is rekening hiermee gehouden.
54. De Raad van toezicht stelt voor iedere toezichthouder een specifieke profielschets op. Daarin staan de vereiste geschiktheid en het geschatte tijdsbeslag.	✓	Zie statuten voor het vereiste van de profielschets. De inhoud van de profielschets is terug te vinden in het geschiktheidsbeleidsplan.
55. Het eigen functioneren is voor de Raad van toezicht een continu aandachtspunt. De Raad van toezicht evalueert daartoe in elk geval jaarlijks zijn functioneren. Hierbij betreft de Raad van toezicht één keer in de drie jaar een derde partij. Bij de evaluatie komt aan de orde of de Raad van toezicht voldoende geschikt en divers is en wordt bovendien gekeken naar gedrag en cultuur.	✓	De Raad van toezicht heeft zijn functioneren over 2016 geëvalueerd. Dit is een eigen evaluatie geweest, waarbij geen aansluiting is gezocht bij het bestuur.
63. De zittingsduur van een lid van de Raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een lid van de Raad van toezicht kan maximaal één keer worden herbenoemd.	✓	BPL Pensioen en de Raad van toezicht volgen deze norm die is vastgelegd in de statuten en het reglement van de Raad van toezicht.

Taken en werkwijze Raad van toezicht

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
14. Het intern toezicht vervult zijn toezichttaak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering door het pensioenfonds.	✓	De taken en verantwoordelijkheden zijn vastgelegd in de statuten en in het reglement van de Raad van toezicht.
15. Het intern toezicht betreft de naleving van deze Code bij zijn taak.	✓	De Raad van toezicht is bekend met de Code en leeft deze na.
16. De Raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	✓	De Raad van toezicht is gesprekspartner van het bestuur. Zij spreekt het bestuur meermaals per jaar en spreekt ook met de voorzitters van het fonds. Zie ook de verklaring van de Raad van toezicht.

16.3 Verantwoordingsorgaan

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
56. Het VO bevordert de geschiktheid en diversiteit van zijn leden	✓	Dit heeft het Verantwoordingsorgaan opgenomen in zijn reglement.
61. De zittingsduur van een lid van het VO is maximaal vier jaar. Het VO bepaalt hoe vaak een lid van het VO kan worden herbenoemd.	✓	Dit is opgenomen in de statuten en in het reglement van het Verantwoordingsorgaan.

16.4 Diversiteit

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
65. Het bestuur en het VO zorgt ervoor dat de organen complementair zijn samengesteld. Ook moeten de organen een redelijke afspiegeling vormen van de belanghebbenden.	✓	Dit is opgenomen in de statuten.

66. Het bestuur stelt - in overleg met het desbetreffende orgaan - concrete stappen vast om te bevorderen dat fondsorganen divers worden samengesteld. Ook geeft het bestuur aan hoe en binnen welke termijnen het van plan is om de gewenste diversiteit in leeftijd en geslacht te realiseren. Het bestuur legt dit vast in een diversiteitsbeleid. Jaarlijks beoordeelt het bestuur in hoeverre de gestelde doelen zijn gehaald. Driejaarlijks evalueert het bestuur het diversiteitsbeleid.	✓	Het bestuur heeft zijn diversiteitsbeleid opgenomen in het geschiktheidsbeleidsplan.
67. In het bestuur en het VO zitten ten minste één man en één vrouw	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen. In het bestuur zit 1 vrouw. In het Verantwoordingsorgaan zitten 2 vrouwen.
68. In het bestuur en het VO zitten ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen. In het bestuur zitten op dit moment 2 bestuurders die jonger dan 40 jaar zijn. De overige bestuurders zijn ouder dan 40 jaar. In het Verantwoordingsorgaan zit 1 lid die jonger dan 40 jaar is. De overige leden zijn ouder dan 40 jaar.
69. Het bestuur en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen en dit is ook in het profiel voor een lid van het Verantwoordingsorgaan meegenomen.
70. Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen.
71. Het bestuur toetst voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen.	✓	Het bestuur heeft dit in zijn diversiteitsbeleid opgenomen.

16.5 Integriteit

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
72. De leden van het bestuur en het VO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers handelen integer. Ze zorgen ervoor dat hun eigen functioneren getoetst wordt. Ze vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremgeling met een partij waarmee het fonds een band heeft, op welke manier dan ook.	✓	Dit is opgenomen in het integriteitsbeleid van BPL Pensioen en in de gedragscode. Daarnaast maakt de eis van integriteit ook deel uit van het functieprofiel van een bestuurder of het intern toezicht.
73. Als leden van het bestuur, het VO, de Raad van toezicht en andere medebeleidsbepalers in functie treden, ondertekenen ze de gedragscode van het pensioenfonds. Ook ondertekenen ze jaarlijks een verklaring over het naleven van de gedragsregels. Op het overtreden van de gedragscode staan sancties. Deze staan in de gedragscode.	✓	Dit is opgenomen in het integriteitsbeleid en de gedragscode van BPL Pensioen.
74. Een (mede)beleidsbepaler maakt direct melding van (potentieel) tegenstrijdige belangen of reputatierisico.	✓	Dit is opgenomen in de gedragscode van BPL Pensioen.

75. Een (mede) beleidsbepaler meldt het voornemen een nevenfunctie te aanvaarden of voort te zetten aan de compliance officer. Het maakt hiervoor niet uit of de nevenfunctie betaald of onbetaald is.	✓	Dit is opgenomen in de gedragscode van BPL Pensioen.
76. Het lidmaatschap van een orgaan van het pensioenfonds is niet verenigbaar met het lidmaatschap van een ander orgaan binnen hetzelfde pensioenfonds, of van de visitatiecommissie.	✓	Dit is opgenomen in de statuten van BPL Pensioen.

16.6 Beloningsbeleid

Tekst Code Pensioenfonds		Toelichting
77. Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	✓	Het bestuur heeft zijn beloningsbeleid vastgelegd in het reglement vacatievergoeding. Hierover legt het bestuur verantwoording af in het jaarverslag.
78. De beloning staat in redelijke verhouding tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag.	✓	Deze norm is uitgangspunt voor het beloningsbeleid van het bestuur.
79. Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	✓	BPL Pensioen hanteert geen prestatiegerelateerde beloningen. Bij derde partijen gaat het fonds na welk beloningsbeleid ze hanteren. Dit is opgenomen in het uitbestedingsbeleid.
80. Het bestuur voorkomt dat door de hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	✓	Deze norm wordt door het bestuur nageleefd door vergoedingen te verstrekking die passend zijn naar maatschappelijke maatstaven.
81. Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagredenen.	✓	In het reglement vacatievergoeding is opgenomen dat bij ontslag geen ontslagvergoeding wordt verstrekt aan een bestuurder of een lid van het intern toezicht.

16.7 Compliance

Tekst Code Pensioenfonds		Toelichting
82. Het bestuur is op de hoogte van de wet- en regelgeving en de gevolgen daarvan voor het pensioenfonds. Ook kent het bestuur de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de wet- en regelgeving in fondsdocumenten, besluitvormingsprocessen, procedures en de uitvoering.	✓	Nieuwe wet- en regelgeving wordt zorgvuldig gemonitord door het bestuursbureau. Het bestuur verdiept zich onder andere op studiedagen in nieuwe wetgeving. Het bestuur is op de hoogte geldende wet- en regelgeving, fondsdocumenten, procedures en uitvoering.
83. Het bestuur bewaakt dat het pensioenfonds de wet- en regelgeving en interne regels naleeft (steeds compliant is).	✓	Jaarlijks evalueert het bestuur al zijn beleid en gaat na of dit aan de hand van gewijzigde wet- en regelgeving aanpassing behoeft. Monitoring vindt plaats door het bestuursbureau die hierover rapporteert.

16.8 Integraal risicomanagement

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
23. Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	✓	Het bestuur is van mening dat adequaat integraal risicomanagement een belangrijke zaak is. Derhalve heeft het bestuur begin 2015 de Risicocommissie ingericht. Hieraan neemt de onafhankelijke bestuurder met risicomanagementexpertise deel, naast andere bestuurders. De Risicocommissie rapporteert periodiek aan het bestuur. In het jaarverslag legt het bestuur verantwoording af inzake het risicobeheer.
24. Het bestuur houdt expliciet rekening met risico's en risicobeheersing bij het bepalen van het beleid en het nemen van besluiten. Deze risicoafweging legt het bestuur vast.	✓	In notities en beleid wordt aandacht besteed aan risicomanagement; de gevolgen van een bepaald besluit. Het bestuur weegt de risico's af en legt deze vast in de notulen.

16.9 Communicatie en transparantie

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
25. Het bestuur zorgt voor een adequaat communicatiebeleid. Dit beleid zorgt er in ieder geval voor dat persoonlijke pensioeninformatie goed toegankelijk is. Ook bevordert het beleid het pensioenbewustzijn van belanghebbenden. Verder stimuleert het beleid de dialoog met de belanghebbenden over het gevoerde en te voeren beleid.	✓	Het beleid en de beleidsuitgangspunten voor de communicatie zijn vastgelegd in het communicatiebeleidsplan. Het bestuur onderschrijft deze. Het Verantwoordingsorgaan brengt advies uit over het communicatiebeleid. Bovendien legt BPL Pensioen een aantal communicatiemiddelen vooraf ter toetsing voor aan een klankbordgroep van actieve deelnemers en gepensioneerden. Aan leden van het Verantwoordingsorgaan wordt regelmatig om input gevraagd op bepaalde communicatiemiddelen, vóórdat deze worden gerealiseerd.
26. Het bestuur meet hoe effectief de ingezette communicatiemiddelen zijn. Dit doet het periodiek, maar ten minste elke drie jaar.	✓	Ieder jaar meet BPL Pensioen hoe actieve deelnemers en gepensioneerden de communicatie van BPL beoordelen. Dit gebeurt door middel van een kwantitatief onderzoek. De onderzoeksvragen kunnen zowel online als schriftelijk worden ingevuld. In 2015 is voor het eerst een kwantitatief onderzoek gehouden onder de bij het fonds aangesloten werkgevers. Dit onderzoek onderzocht de mening van werkgevers over de dienstverlening, informatievoorziening en de communicatie. Vanaf 2016 vinden ook kwalitatieve onderzoeken plaats onder actieve deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers.

16.10 Verantwoord beleggen

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
27. Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden. Hierbij houdt het bestuur ook rekening met goed ondernemingsbestuur.	✓	Op de website van BPL Pensioen zijn de uitgangspunten van het MVB-beleid opgenomen.

<p>28. Bij het bepalen van het beleid houdt het bestuur rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan. Ook houdt het bestuur hierbij rekening met zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van de belanghebbenden om te zorgen voor optimaal rendement bij een aanvaardbaar risico.</p>	✓	<p>Het bestuur legt verantwoording af over zijn beleggingsbeleid in het jaarverslag.</p>
<p>29. Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.</p>	✓	<p>Het bestuur zorgt voor draagvlak voor de keuzes over verantwoord beleggen door hierover van gedachten te wisselen met sociale partners, het Verantwoordingsorgaan en met deelnemers en werkgevers tijdens bijeenkomsten die over dit thema georganiseerd worden.</p>

16.11 Uitvoering, uitbesteding en kosten

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
<p>30. Het bestuur is verantwoordelijk voor alles wat door, namens of voor het pensioenfonds wordt gedaan. Vanuit die verantwoordelijkheid heeft het bestuur een visie op de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds. Het bestuur stelt vast aan welke eisen de uitvoering moet voldoen. Ook bepaalt het bestuur welk kostenniveau aanvaardbaar is.</p>	✓	<p>Het bestuur heeft een uitbestedingsbeleid waarin de uitgangspunten en vereisten van de uitvoering dienen te voldoen. Daarnaast heeft het bestuur met partijen waaraan is uitbesteed (dienstverlenings)overeenkomsten afgesloten. Bij het aangaan van een overeenkomst met een partij waaraan is uitbesteed wordt aandacht besteed aan het kostenniveau in verhouding met de kwaliteitseisen die het bestuur aan de dienstverlening stelt.</p>
<p>31. Het bestuur legt vast voor welke wijze van uitvoering hij heeft gekozen en welke overwegingen daaraan ten grondslag liggen. Het bestuur zorgt er ook voor dat deze informatie beschikbaar is voor de belanghebbenden.</p>	✓	<p>Dit heeft het bestuur gedaan en is opgenomen in de overeenkomsten. Deze worden periodiek geëvalueerd.</p>
<p>32. Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.</p>	✓	<p>De Commissie pensioenbeheer komt per kwartaal bijeen en bespreekt de rapportages van de pensioenadministrateur. De Commissie Pensioenbeheer rapporteert nadien aan het bestuur. De Beleggingsadviescommissie bespreekt in haar vergaderingen de rapportages van de fiduciair manager, de vermogensbeheerder en de vastgoedbeheerder. In de bestuursvergadering worden rapportages eveneens besproken. Het bestuursbureau speelt een rol in de dagelijkse monitoring van de partijen waaraan het bestuur heeft uitbesteed.</p>
<p>33. Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering en hierbij passende adequate sturings- en controlemechanismen voor de uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds.</p>	✓	<p>Dit is vastgelegd in het uitbestedingsbeleid, de uitbestedings- en dienstverleningsovereenkomst die BPL met alle uitbestedingspartijen heeft afgesloten.</p>
<p>34. Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.</p>	✓	<p>Dit wordt gereguleerd via de mandaten die het bestuur geeft aan de derde partijen.</p>

35. Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	✓	Er zijn bepalingen over de aansprakelijkheid en afspraken over het naleven van de dienstverleningsovereenkomst. Echter is er geen sanctiemogelijkheid afgesproken.
36. Het bestuur bevordert dat de dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. Met een klokkenluidersregeling kunnen degenen die financieel afhankelijk zijn van de dienstverlener, zonder gevaar voor hun positie rapporteren over onregelmatigheden binnen de onderneming. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.	✓	Dit wordt bij het aangaan van een contract met een derde partij nagevraagd.
37. Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	✓	Jaarlijks evalueert het bestuur de kwaliteit van de partijen aan wie is uitbesteed. De dienstverleningsovereenkomst wordt eveneens jaarlijks geëvalueerd en indien nodig aangepast.

16.12 Rol accountant en actuaris

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
38. Als een accountant of actuaris niet-controlewerkzaamheden moet verrichten, verstrekt het bestuur hiervoor een afzonderlijke opdracht. Hierbij weegt het bestuur af of de niet-controlewerkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door de accountant, de actuaris of door het kantoor dat ook de jaarrekening controleert.	✓	Voor niet-controlewerkzaamheden wordt een aparte opdracht verstrekt. Hierbij wordt de onafhankelijkheid bewaakt.
39. Het bestuur beoordeelt ten minste eenmaal per vier jaar het functioneren van de accountant en de actuaris. De uitkomsten van deze beoordeling bespreekt het bestuur met de accountant of actuaris. Ook stelt het bestuur het intern toezicht en het VO van de uitkomsten op de hoogte.	✓	Het functioneren van de accountant en de actuaris wordt ten minste eenmaal per vier jaar beoordeelt. Indien hiertoe aanleiding is wordt dit vaker dan eenmaal per vier jaar gedaan. Het VO en het intern toezicht wordt dan op de hoogte gesteld.

16.13 Klachten en geschillen

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
40. Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	✓	Jaarlijks evalueert het bestuur zijn functioneren. Hierbij wordt teruggekeken op de genomen stappen en worden verbeterpunten onderkend en opgepakt. In het functieprofiel van bestuurders worden aan bepaalde rollen ook competenties toegekend waaraan bestuurders moeten voldoen.
41. Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	✓	Er is een klachten- en geschillenregeling. In het jaarverslag wordt verantwoording afgelegd hierover. Daarnaast wordt in de klachtenregeling verwezen naar de mogelijkheid om aan te kloppen bij de Ombudsman Pensioenen.

16.14 Melding onregelmatigheden

Tekst Code Pensioenfondsen		Toelichting
42. Het bestuur zorgt ervoor dat alle betrokkenen bij het fonds de mogelijkheid hebben te rapporteren over onregelmatigheden van algemene, operationele en financiële aard. Dit kan gaan om onregelmatigheden zowel binnen het pensioenfonds als bij partijen aan wie taken worden uitbesteed.	✓	Dit is opgenomen in de klokkenluidersregeling.
43. Het bestuur zorgt ervoor dat degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, zonder gevaar voor hun positie kunnen rapporteren over onregelmatigheden binnen het pensioenfonds. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, van operationele en van financiële aard.	✓	Dit is opgenomen in de klokkenluidersregeling.
44. Het bestuur legt duidelijk vast bij wie en op welke wijze degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, hierover kunnen rapporteren. Ook informeert het bestuur hen hierover.	✓	Dit is opgenomen in de klokkenluidersregeling.

Overzicht nevenfuncties

Bestuurder	Hoofdfunctie	Nevenfuncties
R. Le Clercq	Werkgeversvoorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - KAVB, voorzitter - Royal Brinkman, commissaris - Gold Coast Fruits, Accra, bestuurder - AB VNO/NCW, bestuurder - Annona, lid beleggingscommissie - Qredits, ondernemerscoach - VV Noordwijk, lid N&W commissie - Colland Sectorraad, bestuurder - Achmea IM, voorzitter klantenraad - ARCA Noordwijk, DGA
J. van der Windt	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Metalelektro, lid bemiddelingsinstantie
J.H. van der Starre	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Retail Solutions BV, manager Inkoop - Greenport Boskoop, bestuurder
J. den Dekker	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Mobiliteitscentrum Glastuinbouw, bestuurder - Sectorcommissie Glastuinbouw, lid - Colland Sectorraad, pv bestuurder - St. Colland Arbeidsmarktbeleid, pv bestuurder' - GSPP, voorzitter - Naktuinbouw sectorbestuur groente, bestuurslid - Plantum, sr. Beleidsmedewerker - Zendingscommissie hervormde gemeente, voorzitter
S.M. van Meer	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Cumela Nederland, teamleider beleidszaken - Colland Sectorraad, pv bestuurder - Nuborgh College Nunspeet/Elburg, voorzitter RvT
G.P.M.J. Roest	Werknemersvoorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - FNV, bestuurder pensioenen - BPF Groothandel Bloemen & Planten (bestuur en bac) - Forward (Apf Unilever), bestuurder & voorzitter auditcommissie - SAREF, lid klantenraad - VBDO, bestuurslid - Van Kempen, lid longterm investment board
M.J.A.M. Daamen	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - FNV, vakbondsbestuurder - Stichting Sf Golfbranche, (vice)voorzitter

H. Onstwedder	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - FNV, vakbondsbestuurder - St.OBF, bestuurder - St. Colland Arbeidsmarktbeleid, bestuurder - Colland sectorraad, bestuurder - Sectorcommissie Dierhouderij en Glastuinbouw, bestuurder - SUWAS II, voorzitter bestuur - Stigas, voorzitter bestuur - Agap, voorzitter Rvc - SAZAS, lid RvC - Mobiliteitscentrum Glastuinbouw, voorzitter bestuur
G.H. Koudys	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Pensioenfondsbestuurder CNV Vakmensen - BPF Molenaars, voorzitter/secretaris - BPF Sigaren (i.l.), bestuurder
H.F.M. Gertsen	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - PC Hooft Groep / PC Hooft verzekeringen NV, lid RvC - Stichting Rijnlands Lyceum, lid RvT - Iktel BV, directeur - Groen Aeronautics Corporation, lid Strategic Advisory Board - Stevanovic Institute on the Formation of Knowledge, Principal Investigator
M.H. Rosenberg	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Bpf Schilders, bestuurder - St. Pff Woningcorporaties, bestuurder - Docent SPO - Pensioenfonds Chemours, lid beleggingscommissie - Penvita, lid geschillencommissie
W.P.C. van den Nieuwenhof	Bestuurder	<ul style="list-style-type: none"> - Royal Cosun, Directeur HR - St. Pensioenfonds Koninklijke Cosun, bestuursvoorzitter

Raad van toezicht	Hoofdfunctie	Nevenfuncties
D. Duijzer	Voorzitter	<ul style="list-style-type: none"> - Rabobank Nederland, directeur Coöperatie, Bestuur en Duurzaamheid - St. Waarborgfonds Rabobank, voorzitter bestuur - B.V. Eigen Steen Rabobank, voorzitter bestuur - Stichting Kerkelijke Gelden, voorzitter - Nederlandse vereniging van managers, voorzitter - Stichting Koning Willem I, bestuurder - Stichting Alfa Omega, voorzitter - Centraal orgaan kwaliteitszorg Zuivel, voorzitter - Prinses Maxima Centrum, voorzitter cliëntenraad
L. van der Heiden-Aantjes	Lid Raad van toezicht	<ul style="list-style-type: none"> - SPF Beheer, Hoofd bestuurszaken
A. Smolenaers	Lid Raad van toezicht	<ul style="list-style-type: none"> - Sprekels & Verschuren B.V., partner/eigenaar - Abelica Global, Lid Executive Board

Colofon

Uitgave

BPL Pensioen

Juni 2017

Tekst & redactie

Bestuursbureau BPL Pensioen

Vormgeving en druk

Drukwerkstudio.nl

Correspondentieadres: Postbus 501

9700 AM GRONINGEN

Bezoekadres: Europaweg 27, Groningen

9723 AS Groningen

Telefoon: (050) 582 19 90

Website: www.bplpensioen.nl

